

Univerzita Karlova v Praze
Filozofická fakulta

Bakalářská práce v oboru Historie

Vojtěch Jirásek

**Obrodný proces a normalizace v Československu
z norského pohledu**

**Prague Spring Period and „Normalization“ Period from
Norwegian Point of View**

Praha 2012

Vedoucí práce: PhDr. Michal Pullmann, PhD.

PODĚKOVÁNÍ

Touto cestou bych chtěl poděkovat vedoucímu mé bakalářské práce PhDr. Michalovi Pullmannovi, PhD. za jeho cenné rady, odborné vedení a metodickou pomoc, kterou mi poskytoval při jejím vypracování, Michaelu Konůpkovi za zpřístupnění svého archivu a svědectví z doby, jíž se tato práce týká, a Radku Doupovcovi, Ivanu Čičmancovi, Jitce Lendě, Karlu Lendovi, Inger- Mě Gabrielsenové, Andersi Ekelandovi a Karlu Babčickému za jejich svědectví a Trondu Synnesvedtovi za jeho pomoc při zpracování archivu MZV Norska.

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně, citoval jsem všechny použité prameny a literaturu a práce nebyla použita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo toho stejného titulu.

V Praze dne 24.5.2012

.....

Podpis

ABSTRAKT

Cílem této práce je rekonstrukce norského pohledu na demokratizační proces druhé poloviny 60. let a zmapování následné norské pomoci československým nezávislým iniciativám. Práce stručně shrnuje vývoj česko-norských vztahů, činnost pouňorové a posrpnové emigrace v Norsku. Dále se zaměřuje na vliv, který měly na norskou zahraniční politiku a norskou veřejnost historické milníky, které byly určující pro poválečné dějiny naší země. Jedná se o únor 1948 a převzetí moci komunisty, rok 1968 a s tím související Pražské jaro a následná invaze okupačních vojsk do Československa, v roce 1977 pak o vznik Charty 77.

V procesu formování československo-norských vztahů v padesátých a šedesátých letech hrála podstatnou úlohu pouňorová emigrace, organizace Norsk - Tsjekkoslovakisk hjelpeforening a jeho vůdčí osobnost a zakladatelka Jarmila Kvapilová, ve své vlasti aktivní národní socialistka a spolupracovnice Milady Horákové, za války kvůli odbojové činnosti vězenkyně koncentračního tábora Ravensbrück. Po znovuotevření své ambasády v Praze sledovali Norové se zájmem a sympatiemi demokratizační proces v ČSSR. Slibně se rozvíjející spolupráci v oblasti kulturní poznamenala invaze vojsk Varšavské smlouvy, kterou norská vláda i norská veřejnost odsoudila.

Impulsem k aktivizaci norské pomoci v období tvrdé normalizace se stala Charta 77 a perzekuce jejích signatářů. Oficiální reakce norské vlády na tuto perzekuci a porušování lidských práv v ČSSR byla pro vládnoucí komunistickou stranu nepřijemná. V Norsku také vznikla Nadace (Støttefond) pro podporu Charty 77 jako pobočka švédské Nadace Charty 77, která materiálně podporovala signatáře Charty a zároveň neustále připomínala norské veřejnosti i politické reprezentaci potřebu vyjadřování se k situaci v ČSSR. Vůdčí osobností tohoto procesu v Norsku byl Michael Konůpek, spisovatel, publicista a signatář Charty 77, který v roce 1978 odešel do Norska.

Základní otázkou práce bylo, jak rozsáhlá a účinná byla norská pomoc československé opozici. Z výsledků práce vyplývá, že se jednalo o pomoc významnou jak obsahem, tak i rozsahem.

Získané informace z archivních materiálů byly doplněny a částečně i konfrontovány s dokumenty z archivů ministerstev zahraničí Norského království a České republiky a Ambasády ČR v Oslo, dále z fondu Anna Kvapilová z Norském státním archivu, osobního archivu Michaela Konůpka. Klíčovou publikací pro pochopení jednotlivých emigračních vln do Norska byla studie A.S. Skjervena: Den tsjekkiske og slovakisme migrasjonen til Norge 1948-1989.

Klíčová slova: normalizace, Československo, Norsko, emigrace, Charta 77, Nadace pro podporu Charty 77, Norsk - Tsjekkoslovakisk hjelpeforening.

ABSTRACT

The purpose of this Bachelor's Degree Paper is to reconstruct the Norwegian perception of the process of democratization during the second half of the 1960s and to trace Norway's ensuing assistance provided to Czechoslovakia's independent initiatives. The work succinctly summarizes the development of Czechoslovak-Norwegian relations and the activities of the post-February 1948 and post-August 1968 exiles in Norway. It also explores the way Norway's foreign policy and general public were influenced by the historical milestones that had a determining impact on Czechoslovakia's post-World War II history. These landmarks include the Communist coup d'état in February 1948, the year 1968 with its Prague Spring movement and the following military invasion of the country, and the emergence of Charter 77 in 1977.

In the process of the formation of Czechoslovak-Norwegian relations in the fifties and sixties, a major role was played by post-February 1948 exiles. The organization *Norsk-Tsjekkoslovakisk hjelpeforening* was particularly instrumental in this respect. The institution was headed and founded by Anna Kvapilová, who – formerly in her native country – had been an activist of the National Socialist Party and collaborator of Milada Horáková. During the WWII, she was imprisoned in the concentration camp in Ravensbrück on account of her activities in the resistance movement. After its Embassy was re-opened in Prague, Norway took an avid interest in, and was sympathetic with, the process of democratization in Czechoslovakia. The promising collaboration of the two countries in the cultural sphere was marred by the invasion of the Warsaw Pact troops. The military occupation of Czechoslovakia was condemned by Norway's government and public.

Charter 77 and the persecution of its signatories was an impulse toward activating Norwegian assistance during the period of harsh repression in Czechoslovakia, known as "Normalization". The official reaction voiced by the Norwegian government in response to this persecution and violation of human rights was quite discomforting to the Communist regime in power. The Foundation (Støttefond) for the Support of Charter 77 was established in Norway as a branch of the Sweden-based Charter 77 Foundation. The Norwegian branch supported Charter 77 signatories in material terms, while constantly reminding the Norwegian public and political representatives of the need to voice their opinions related to the situation in Czechoslovakia. Michael Konůpek, a writer, publicist and signatory of Charter 77, who had emigrated to Norway in 1978, was one of the leading figures of this process in Norway.

The main question of the paper was defined as how extensive and effective Norwegian assistance was. The results of the research show, that this assistance was very significant.

The information obtained from archival materials has been complemented and partly confronted with documents from the archives of the Ministries of Foreign Affairs of the Kingdom of Norway and the Czech Republic, the Embassy of the Czech Republic in Oslo, the Anna Kvapilová files from the National Archives of Norway, and – last but not least – Michael Konůpek’s personal archive. The study written by A. S. Skjerven: *Den tsjekkiske og slovakisme migrasjonen til Norge 1948-1989* has been of key importance in elucidating to readers the individual emigration waves to Norway.

Key words:

“Normalization” period, Czechoslovakia, Norway, emigration, Charter 77, Charter 77 Foundation, Norsk-Tsjekkoslovakisk hjelpeforening

OBSAH

SEZNAM ZKRATEK	10
1 ÚVOD.....	11
1.1 Výběr tématu bakalářské práce.....	11
1.2 Cíle práce	12
1.3 Prameny práce.....	14
2. Československo-norské vztahy a emigrace z Československa do roku 1968 a začátek obrodného procesu	16
2.1 Československo-norské vztahy a emigrace z Československa do r. 1968	16
2.2 Norsk - Tsjekkoslovakisk hjelpeforening	21
2.3 Zahraničně politické vztahy Československa a Norska od roku 1961 do roku 1968	23
3. 21. srpen 1968 a potlačení demokratizačního procesu v ČSSR – reflexe v norských periodikách a oficiální reakce	27
3.1 Ohlasy na srpnovou invazi vojska Varšavského paktu.....	27
3.2 Oficiální reakce na srpnovou invazi vojsk Varšavského paktu	28
4. Emigrace z ČSSR do Norska po roce 1968, norská mediální reakce na dění v ČSSR po roce 1968 a informovanost Norska o dění v ČSSR	33
4.1 Emigrace československých státních příslušníků po srpnové invazi do ČSSR.....	33
4.2 Informovanost Norska o dění v ČSSR po vzniku Charty 77	36
4.2.1 Ohlasy v norském tisku na Chartu 77	36
4.2.2 Petr Uhl: Příspěvek pro norskou levici	37
4.2.3 Dopisy Norů za propuštění vězňených Čechoslováků	37
5. Činnost norské sekce Nadace Charty 77 – Støttefond for Charta 77 a její vliv na norskou veřejnost i politické elity Norska	39
5.1 Støttefond do roku 1982	40
5.2 Rok 1982.....	42
5.3 Rok 1983.....	43
5.4 Rok 1984.....	46
5.5 Rok 1985.....	46
5.6 Rok 1986.....	47
5.7 Rok 1987.....	48
5.8 Rok 1988.....	49
5.9 Rok 1989.....	49
5.10 Zhodnocení činnosti Fondu	49
6. Další nezávislé aktivity v Norsku zaměřené na podporu opozičního hnutí v ČSSR.....	51
6.1 Výbor na podporu Československa (Støttekomite for Tsjekkoslovakia)	51
6.2 Výbor pro 21. srpen (21. August- Komiteen).....	53

6.3	Mise za Železnou oponou (Misjon bak Jernteppet).....	55
6.4	Neorganizovaná pomoc norských občanů československé opozici	56
7.	Reakce norských oficiálních míst na činnost nezávislých iniciativ v ČSSR v období normalizace	60
7.	Snahy o vytvoření protiváhy k organizacím podporujícím nezávislé iniciativy v ČSSR.....	65
8.	Možnosti nátlaků na emigranty z Československa žijící v Norsku	67
	ZÁVĚR	68
	Prameny na internetu	70
	Literatura.....	70
	Přílohy.....	72
	Příloha č. 1 Petr Uhl: Příspěvek pro norskou levici.....	72
	Příloha č. 2 Žádost o propuštění Jana Zmatlíka.....	77
	Příloha č. 3 Žádost PEN klubu o propuštění Václava Havla	78
	Příloha č. 4 Oznámení o vzniku Nadace (Støttefond) na podporu Charty 1977 s fotografií zakladatelů v Klassekampen	79
	Příloha č. 5 Článek o Jaroslavu Hutkovi v časopise Solidaritet	80
	Příloha č. 6 Nekrolog prof. Rafta.....	81
	Příloha č. 7 Pozvánka na večer k deseti letům Charty 77 v Národním divadle v Oslo	82
	Příloha č. 8 Leták za propuštění politických vězňů	83
	Příloha č. 9 Článek k předání protestu Velvyslanectví ČSSR	83
	Příloha č. 9 Článek k předání protestu Velvyslanectví ČSSR	84

SEZNAM ZKRATEK

Zkratka	Plný název
AKP	Norská dělnická komunistická strana (maoistická)
ČR	Česká republika
ČSFR	Česká a Slovenská federativní republika
ČSSR	Československá socialistická republika
FMZV	Federální ministerstvo zahraničních věcí
KBSE	Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě
LP	Long play disk (dlouhohrající deska)
MZV ČSSR	Ministerstvo zahraničních věcí ČSSR
MZV No	Ministerstvo zahraničních věcí Norska
NATO	Severoatlantická aliance
ND	Národní divadlo
NDR	Německá demokratická republika
NKP	Norská komunistická strana
NRK	Norsk rikskringkasting (Norský státní rozhlas)
NSPZ	Norský svaz politických vězňů
NTB	Norsk Telegrambyrå (Norská tisková agentura)
NTH	Norsk - Tsjekkoslovakisk hjelpeforening
NTNU	Norská technická univerzita v Trondheimu
OSN	Organizace spojených národů
RB	Rada Bezpečnosti Organizace spojených národů
SR	Slovenská republika
SSSR	Svaz sovětských socialistických republik
UiO	Univerzita v Oslo
ÚVOD	Ústřední vedení odboje domácího
VG	Verdens Gang (norský deník)
VONS	Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných
ZÚ	Zastupitelský úřad (ambasáda)

1 ÚVOD

1.1 Výběr tématu bakalářské práce

Téma zahraničního pohledu a pomoci obrodnému procesu i opozičnímu hnutí u nás v době normalizace nebylo doposud v popředí zájmu odborné veřejnosti. Z publikací, které se této otázky týkají, patří na první místo kniha Františka Janoucha: *Nadace Charty 77: 20 let*. Tyto aktivity z období normalizace byly a jsou vnímány československou (nyní českou a slovenskou) odbornou veřejností téměř výhradně jako pozitivní, stejně jako postkomunistické společenské i ekonomické změny v rozsahu, který byl v životě většiny obyvatel do té doby nevídaný. Postupně byly však tyto náměty překryty z pohledu běžných obyvatel naléhavějšími nebo aktuálnějšími, a to i v oblastech společensko-vědních, v tomto případě v oblasti soudobých dějin.

Výzkum podpory demokratizačních tendencí v ČSSR a vůbec zahraniční pohled na dění v období komunistické diktatury ustoupily tématům, které lze označit za témata povýtce politická nebo témata, která jsou přímo spojena se závazky, plynoucími pro ČR z přijatých mezinárodních dohod a úmluv. Mezi takové podněty zcela jistě patří česko-německé vztahy vč. otázky odsunu německých obyvatel, třetí odboj a působení Státní bezpečnosti a vliv jejich příslušníků na dění kolem listopadové revoluce a po roce 1989. Nelze pominout ani problémy, které souvisely s restitucí majetku konfiskovaného nejen komunistickým režimem, ale i během druhé světové války jako součást tzv. konečného řešení, tedy konfiskace majetku židovských spoluobčanů. Tyto procesy svými dopady přesahovaly hranice naší republiky. Otázky zahraniční pomoci obrodnému procesu a opozičnímu hnutí byly v odborné literatuře vytlačeny na vedlejší kolej.

Domnívám se, že téma zahraniční pomoci demokratizačním tendencím v bývalém Československu může být aktuální i pro současné dění. Přitom v naší zahraniční politice nelze nalézt jasně viditelné nebo proklamované aktivity směřující k tomu, aby ve své působnosti pomohl náš stát demokratizačním hnutím v zemích, jež jsou pod totalitárními vládami, zkušenostmi, kterými si různé československé iniciativy v době totality musely projít. Nevládní organizace se celkem pochopitelně zaměřují zejména na pomoc humanitární. Téma podpory demokratizačních tendencí a podpory lidských práv je dnes (i v souvislosti s odchodem Václava Havla z politického života a posléze i jeho skolem) sice upozaděné, ale nikoli vyprázdněné. Zkušenosti pro takové aktivity lze čerpat i ze zdánlivě nepatrného úseku

našich novodobých dějin, a to česko-norských vztahů v 2. polovině 20. století. V předložené práci jsem se pokusil připomenout úlohu nevelkého severského státu na naší cestě ke svobodě.

1.2 Cíle práce

Skandinávské státy od poloviny minulého století charakterizovala rychle se rozvíjející ekonomika vysoce sociální a přitom demokratické společenské zřízení. V druhé polovině šedesátých let byl v ČSSR nastartován proces nazývaný „Pražským jarem“, který měl směřovat k podobnému cíli, zvanému „socialismus s lidskou tvář“. Byl však ukončen v srpnu 1968 invazí vojsk Varšavské smlouvy v čele s vojenskými jednotkami SSSR (z členských států tohoto paktu se tzv. bratrské pomoci nezúčastnila pouze Rumunská socialistická republika).

Pod záštitou sovětské armády, která se jediná z našeho území nestáhla, pak v ČSSR probíhal následně proces normalizace, vystřídáný šedivým bezčasím od poloviny let osmdesátých s občasným drobným povolením šroubu ze strany vládnoucí gerontokracie (po kterém následovalo zase rychlé utažení), které trvalo až do pádu komunistického režimu v listopadu 1989. Poslední sovětsí vojáci opustili území Československa až v roce 1991. Období normalizace znamenalo postupný návrat ke starým pořádkům. Tvrdá kádrová politika a pronásledování stoupenců předchozího obrodného procesu vyvolaly po „vítězném únoru 1948“ druhou výraznou poválečnou emigrační vlnu našich občanů na západ. Tyto události měly silnou odezvu v mezinárodním společenství, v němž nezanedbatelnou úlohu sehrály i skandinávské státy. Předložená práce se pokouší vylíčit situaci v Norském království, které poskytlo nejen azyl řadě československých občanů, ale i podporu politickou a hmotnou rozvíjícímu se opozičnímu hnutí u nás. Svoji úlohu v tom sehrál též československý exil v Norsku z migrační vlny po roce 1948. Nutno zdůraznit, že se zde pro tyto aktivity vytvořily příznivé podmínky, jejichž kořeny sahají hluboko do středověku.

U nepočteného a rozptýleného osídlení Norska ve středověku, navíc zdecimovaného morovou epidemií v polovině 14. století, které podlely dvě třetiny obyvatelstva, se v plném rozsahu nevytvořily podmínky pro vznik pevných feudálních vztahů¹. Brigitte Bekkeová (*1954, generální tajemnice Asociace neziskových organizací a předsedkyně mezinárodní organizace Amnesty International) zdůraznila okolnost, že u většiny sedláků se udrželo svobodné vlastnictví půdy a jednotlivé zemědělské usedlosti se pouze zavazovaly k určitým povinnostem vůči králi. Již před dvěma sty lety bylo zvykem, že se *rolnická komunita starala*

¹Miroslav HROCH – Helena KADEČKOVÁ – Elisabeth BAKKE: *Dějiny Norska*, Praha 2005, str. 298.

o sirotky, chudé a přestárlé. Znak občanské společnosti se plně rozvinuly v době industrializace kolem roku 1850, kdy vznikaly různé odbory, osvětové spolky a např. i abstinenční hnutí. V rozrůstající se třídě bohatých gründerů² bylo běžné angažovat se v nějaké dobročinné činnosti. V osmdesátých letech 19. století byly zakládány první politické strany a už na počátku 20. století vznikaly další nové druhy dobrovolných sdružení: spolky hájící práva žen, sdružení zaměřená na zdraví nebo na sociální otázky, přírodu, kulturu a sport. Tento proces se ve 20. století ještě více urychlil a spolu s ekonomickým růstem Norska jako ropné velmoci přesáhl svým významem i hranice země. Norsko má 5 milionů obyvatel a dobrovolné organizace mají dohromady asi deset milionů členů, tzn. že velká část obyvatelstva působí ve dvou a více organizacích.³

Ve své práci jsem se zaměřil především na ty organizace, které se Československa bezprostředně týkají:

- 1) Støtte komité for Tsjekkoslovakia (levicový spolek norských intelektuálů);
- 2) Norsk – Tsjekkoslovakisk hjelpeforening (organizace běženců z Československa z poúnorové emigrace⁴);
- 3) Nadace (Støttefond) na podporu Charty 1977 (společenství norských a československých intelektuálů z řad posrpnové emigrace⁵, vzniklé na podporu Charty 77).

Část mé práce se zabývá i norskou reakcí na vystoupení a činnost Charty 77. Práce se pokusila i zrekonstruovat pohled Norska na ČSSR v období normalizace, a to zejména z článků v norském dobovém jak v pravicovém, tak v levicovém tisku s důrazem na rozmanitost aktivit, jež probíhaly na území Norského království. Práce shrnuje i činnost Ministerstva zahraničí Norska, tedy zahraničně – politické vztahy obou zemí v druhé polovině 20. století.

Při svém bádání jsem si vytýčil řadu otázek. Jak významná byla podpora Norského království demokratizačnímu procesu v ČSSR? Byla záležitostí nahodilou nebo plánovitou? Byla dílem nezávislých iniciativ nebo norským státem podporovaných skupin či případně norského státu samotného? Nacházely demokratizační tendence a později disidentské hnutí v ČSSR pochopení a podporu u pravicové nebo levicové části politického spektra? Jak

² Hnutí gründerů patřilo k zakladatelům norského státu - hlavně obchodníkům a majitelům továren.

³ Birgitte BREKKEOVÁ: Norská cesta k neziskovému sektoru a občanské společnosti in 87/88 Revue prostor-Norská inspirace: Kultura občanského života v česko- norském dialogu, redaktor Milan Hanuš, Praha 2011, str. 53-54.

⁴ Poúnorovou emigraci (někdy také „osmačtyřicátníci“) tvořili lidé, kteří z Československa odešli v prvních letech po převzetí moci komunisty v únoru 1948 (cca do roku 1952, kdy byla vybudována téměř neprodyšná ostraža západní hranice).

⁵ Do posrpnové emigrace jsou zařazeni lidé, kteří odešli z Československa zejména v letech 1968 a 1969 a reagovali tak na invazi a následnou okupaci ČSSR vojsky Varšavské smlouvy a vnitropolitické změny zahajující období normalizace.

vnímala Československo norská veřejnost? Jaká byla činnost emigrantských kruhů v Norsku? Které osobnosti zde vyčnívaly? Nakolik objektivní byla např. zpráva Československé ambasády v Oslo ze začátku 80. let, kde se psalo: „*V antikomunistické propagandě proti Československu nezaujímala naše emigrace prvořadé místo. O protivládní propagandu se hlavně zasloužily vlastní norské instituce a organizace. Organizace čs. emigrantů Hjelpeforening oslavila v říjnu 1980 30 let svého trvání recepce na radnici města Oslo. Z 600 osob čs. původu v Norsku má Hjelpeforening 300 členů. Organizace i nadále soustřeďovala svoji pozornost do ekonomické oblasti, zajišťování bytů novým emigrantům a organizaci prázdninových táborů pro děti emigrantů z celé Evropy ve vlastním středisku nedaleko Oslo. Z místních emigrantů se ve sdělovacích prostředcích angažovali Konůpek a Pletánek. Hlavní protiv. publicitu však jako v minulosti zajišťovali význační čs. emigranti ze zahraničí, kteří k tomuto účelu přijeli do Norska. Byli to hlavně Kohout, Kundera, John atd.*“⁶.

Na základě svého bádání se budu snažit obhájit tvrzení, že ne všichni emigranti byli v oblasti podpory postojů proti totalitnímu režimu v Československu nevšímaví nebo pasivní. Dále se budu snažit obhájit, že Norsko lze počítat mezi ty státy, které významně pomohly českému disentu a tak přispěly k pádu totalitního režimu a návratu demokracie do naší země.

1.3 Prameny práce

Zdrojem pro tuto práci byli vzpomínky pamětníků a přímých účastníků událostí (Michael Konůpek, Radek Doupovec, Ivan Čičmanec, Jitka Lenda, Karel Lenda, Inger-Ma Gabrielsen, Anders Ekeland a Karel Babčický) a dokumenty z archivů ministerstev zahraničních věcí jak Norského království, tak i České republiky, dále dokumenty z Norského národního archivu, Národního archivu České republiky a články z norských periodik (Aftenposten, Solidaritet Norge-Polen, Morgenbladet, Fredrikstad Blad, Klassekampen, Jyllands Posten, Verdens Gang).

Předmětem mého průzkumu v Archivu ministerstva zahraničních věcí Norska byly veškeré materiály oddílu „Československo“ z let 1960 – 1979. V Norském národním archivu jsem se pro svoji práci seznámil s archiváliemi sdružení Norsk – Tsjekkoslovakisk hjelpeforening. Na Ministerstvu zahraničních věcí ČR byly zkoumány tyto fondy: Dokumentace teritoriálních odborů 1945-1989, složky pod inventárním číslem 25 Politické zprávy a informace z roku 1979 (bilaterální vztahy, vnitropolitická situace, zahraniční politika, komunální volby v Norsku, zpráva o činnosti ZÚ, norská nafta, atd.), dále pod číslem

⁶ Zpráva československé ambasády z Oslo z 29. ledna 1981: „Činnost čs. antikomunistické emigrace za II. pololetí 1980“.

27 Politické zpravodajství, roky 1979-1981 (podkladová zpráva pro meziministerské konzultace s Norskem, politika vlády a parlament po volbách, zahraniční politika, norská stanoviska k odzbrojení, KBSE a vztahům východ-západ, problém vystěhovalců a důchodová práva norských vystěhovalců, zahraniční návštěvy apod.), pod číslem 28 Záznamy z rozhovorů, roky 1979-1981 (záznam z předání pověřovacích listin čs. velvyslance norskému králi Olafu V., rozhovory se zástupci MZV Norska, rozhovory se členy diplomatického sboru v Oslo, s představiteli norských levicových stran a hnutí, s norskými politiky, s novináři apod.), pod číslem 32 Záznamy rozhovorů, roky 1982-1983 (pracovníků FMZV a norských diplomatů, s představiteli norských levicových politických stran a hnutí, s pracovníky MZV Norska, se členy diplomatického sboru v Oslu, s novináři, s umělci, se členy norské vlády, atd.) a složky 50 Záznamy rozhovorech z roku 1988 (rozhovory čs. diplomatů s pracovníky norského MZV, rozhovory norských diplomatů na FMZV, rozhovory s představiteli norských politických stran a hnutí, rozhovory s představiteli norských politických stran a hnutí, rozhovory a setkání s diplomaty soc. zemí v Oslo, setkání se členy norské vlády při spol. příležitostech, porada titulářů soc. zemí v Norsku, činnost čs.- norské společnosti, atd.).

2. Československo-norské vztahy a emigrace z Československa do roku 1968 a začátek obrodného procesu

Tato kapitola pojednává zejména o pouňorové emigraci občanů Československa a o jejich aktivitách ve vztahu k zemi svého původu v kontextu česko-norských vztahů.

2.1 Československo-norské vztahy a emigrace z Československa do r. 1968

Hledání styčných bodů v českých a norských dějinách je zejména ve starších obdobích poměrně obtížné. Značná geografická vzdálenost a rozdílné přírodní a klimatické podmínky určovaly odlišný vývoj struktury osídlení i jeho osudů.

Určitá paralelnost ve vývoji se projevila až při vzniku centralizovaných státních útvarů jak v Čechách, tak v Norsku. Souviselo to i zejména se šířením křesťanství.

Vikingská éra se v našich podmínkách projevila jen okrajově. Dokládají to ojedinělé archeologické nálezy severské proveniencie (třmen, kostěné toaletní předměty⁷), k nimž však postrádáme bližší údaje o okolnostech objevu. Otevřená zůstává i otázka dvou hrobů bojovníků, zjištěných na knížecích hradištích (Pražský hrad, Žatec), v nichž někteří badatelé spatřovali severské příslušníky vojenských družin⁸.

Výraznější doklad o existenci cizích družiníků na českém knížecím dvoře přináší Kristiánova legenda - písemný pramen, jehož vznik dnes většina historiků klade do konce 10. století. V souvislosti se smrtí kněžny Ludmily 15. září 921 uvádí i jména jejích vrahů, která jsou germánského původu (Tunna a Gomo), s největší pravděpodobností vikinského původu⁹. Patřili k družině kněžny Drahomíry, na jejíž popud byla Ludmila zavražděna.

Všechna zmíněná svědectví, jak archeologická, tak písemná, ukazují pouze na širší severskou oblast, neomezenou jen na Norsko. V dalším vývoji sledujeme jen náhodně shodné rysy, jako bylo vymření domácích vládnoucích dynastií na počátku 13. století a úpadek pod čtyřsetletou cizí nadvládou.

Ke zlomu dochází až v 19. století a zejména na počátku 20. století, kdy úsilí o národní emancipaci otevřelo cestu ke vzájemnému poznávání zejména na poli kulturním. Nutno podotknout, že v tomto směru byla česká strana aktivnější. U nás v této době vycházejí díla

⁷ Rudolf TUREK: *Čechy v raném středověku*, Praha 1982, str. 210, obr. 45,63.

⁸ Jan FILIP: *Pravěké Československo, K problému vikinských vlivů*, Praha 1948. Str. 341-344

⁹ Jaroslav LUDVÍKOVSKÝ: *Kristiánova legenda*, Praha 1978, str. 35 nn., 144 nn.; Dušan TŘEŠTÍK: *Počátky Přemyslovců*, Praha 1997, str. 117-137, 369-374.

norských spisovatelů a dramatiků, jako byli Bjørnstjerne Bjørnson (1832- 1910), Henrik Ibsen (1828-1906), Arne Garborg (1857-1924) a později Knut Hamsun (1860-1952), Sigrid Undsetová (1882- 1949) a Trygve Gullbrandsen (1894-1962). Stojí za zmínku, že B. Bjørnson podporoval slovenské snahy o národní sebeurčení a A. Garborg byl v písemném styku s pozdějším prezidentem Československa Tomášem Garrigue Masarykem.¹⁰

Z oblasti výtvarného umění nelze přehlédnout tvorbu malíře Edvarda Muncha (1863-1944), která byla v Praze prezentována na třech výstavách spolku Mánes v l. 1905, 1910, 1922 a měla vliv na tvorbu tehdejší generace české malířské moderny (Jan Preisler, Emil Filla, Bohumil Kubišta, Václav Špála, Jan Zrzavý ad.). Ze světa hudby se svými díly u nás uplatnil především Edvard Grieg (1843-1907) - v letech 1903 a 1906 osobně řídil v Praze koncerty svých děl - a Christian Sinding (1856-1941). Skladatel a houslista Ole Bornemann Bull (1810-1880) vystupoval v Praze poměrně často a v roce 1891 sklídl ovace za fantasie na české lidové písně. K propagaci Norska přispěl i Karel Čapek svým cestopisem z roku 1936 „Cesta na sever“. Velkému zájmu veřejnosti se těšily výpravy norských polárníků Fridtjofa Nansena (1861-1930) a Roalda Amundsena (1872-1928).

V roce 1922 žilo v Norsku 59 krajanů a v Oslo působil krajanový spolek *Československý klub*. V roce 1923 jejich počet stoupl na 97 a nejvyšší odhady v 30. letech zmiňovaly až stovku našich občanů.¹¹ Po rozpadu Československa a okupaci českých zemí Německem v březnu 1939 hledala v zahraničí řada našich občanů záchranu před nacistickou zvlí. Byli mezi nimi i krajané židovského původu, z nichž někteří hledali azyl v Norsku. Bohužel na to doplatili, neboť po německém záboru byli spolu s ostatním norským obyvatelstvem židovského původu odesláni do koncentračních táborů v Polsku. Z celkového počtu 762 norských židovských obyvatel jich přežilo pouze 23. Mezi nimi byli i dva čeští židé Leo Eitinger¹² (1912-1996) a Pavel Fraenkl¹³ (1904-1985). Oba po německém záboru přešli do ilegality, ale deportaci do koncentračního tábora neunikli. Po válečných útrapách se vrátili do Norska, kde žili až do své smrti.

Do Norska přicházeli protektorátní občané i během druhé světové války, a to jako nuceně nasazená pracovní síla, která budovala tzv. „Festung Norge“ (Hitler zastával názor, že vyloštění spojenců neproběhne v Normandii, ale v Norsku). A tak bylo za druhé světové války

¹⁰Ladislav ŘEZNÍČEK: Stavba mostů mezi národy aneb O stýkání severu, středu a jihu Evropy, In: Rozmluvy s historiky: Česká historiografie a soudobé dějiny očima zahraničních kolegů, Praha 2005, str. 69.

¹¹Jiří ŠTĚPÁN: Českoslovenští krajané ve Skandinávii v agendě diplomatů meziválečné doby, IN: Studie z dějin emigrace Sborník studentských prací, Olomouc 2003, str. 27-29.

¹²Leo Eitinger - významný lékař a pedagog, zakladatel viktimologie v Norsku a držitel vysokých norských vyznamenání (jmenován komturem norského řádu svatého Olafa a získal cenu Fritt Ord), <http://www.zob.cz/?q=eitinger>.

¹³Pavel Fraenkl - literární kritik a teatrolog, vedoucí institutu divadelní vědy na Universitě v Oslo, http://encyklopedie.brna.cz/home-mmb/?acc=profil_osobnosti&load=10624.

v Norsku nejvíce nuceně nasazených na jednoho obyvatele.¹⁴ V rámci budování této obrany byla do Norska dovezena děla ze Škody Plzeň, která byla původně určena pro obranu československého pohraničí.

Po uchvácení moci komunisty se Norská iniciativa proti bezpráví v Československu projevovala v různých historických obdobích odlišně. Nejvyšší intenzity dosáhla v období bezprostředně po letech 1948, 1968 a 1977, tedy v době nejsilnějších zvrátů v československé politice a následných emigračních vln. Proto podávám ve své práci i stručnou charakteristiku emigrace z Československa do Norska. Aktivita těchto československých emigrantů, často významně odlišné, tvořily důležité podhoubí norské podpory opozičního hnutí v ČSSR.

Převzetí moci komunisty v únoru 1948 s sebou přineslo první masivní vlnu emigrace. Důvody odchodu těchto lidí z Československa byly různé. Libuše Paukertová, která se věnovala průzkumu českých emigrantských komunit, vidí primární důvod poúnorového exodu v oblasti politické.¹⁵ Podle statistik úřadu Central Intelligence Corps., umístěného v Moschendorfu v Německu, bylo rozvrstvení československých běženců v období od dubna do září 1948 následující:

- a) u 15% byla příčinou ztráta práce z důvodu jejich postoje vůči KSČ;
- b) 30 % opustilo Československo proto, že jim hrozilo vězení, u 17% z nich to bylo vězení z ryze politických důvodů;
- c) 5% emigrantů odešlo proto, že nesouhlasili s jednotnou národní frontou, což dali najevo i při volbách 30. března 1948;
- d) 5% opustilo ČSSR z důvodu konfiskace svého majetku;
- e) cca 45% uvedlo, že důvodem jejich emigrace byl nesouhlas s novým vedením Československa.

Podle Kima Salomona, který zpracovával materiály IRO (Mezinárodní organizace pro uprchlíky) však pouze 25% první vlny poúnorových emigrantů (do srpna 1948) byli skuteční političtí běženci. Zbytek, tedy 75%, emigroval z důvodů ekonomických.¹⁶

V letech 1948 – 67 emigrovalo do Norska kolem 600 Čechů a Slováků. „*Dle A. S. Skjervena to bylo 580 případů emigrace. A. Kvapilová a NT hjelpeforening vychází z vyššího čísla 700. Je to však jen počet příchozích a není zatím možné ani odhadnout, kolik československých uprchlíků v Norsku zůstalo krátkodobě, dlouhodobě či natrvalo a dokonce*

¹⁴To zmiňuje Hans Otto Frøland (profesor NTNU).

<http://translate.google.cz/translate?hl=cs&langpair=no%7Cen&u=http://www.ntnu.no/gemini/2011-03/38-39.htm>.

¹⁵ Libuše PAUKERTO VÁ, Lidové noviny 28.6.1998.

¹⁶ Kim SALOMON: *Refugees in the Cold War: Toward a New International Refugee Regime in Early Postwar Era*, Lund, 1991.

není ani jisté, kolik emigrantů v Norsku zemřelo, ať už z jakýchkoliv příčin.“¹⁷. To je méně než půl procenta z celkově odhadovaného počtu 255 000 emigrantů z tohoto období (dle ředitele Československého ústavu zahraničního Josefa Kolínského). Číslo se ve studiích odborníků liší, Jožka Pejskar uvádí 400 000, Michael Přibáň pak 550 000.¹⁸ Z 600 našich emigrantů v Norsku jich 80% přišlo v prvních sedmi letech po únorovém uchvácení moci komunisty. Ti tvořili základ české komunity, jejíž někteří představitelé se dále více či méně vyjadřovali k situaci v Československu.

Jednou z prvních skupin poválečných emigrantů v Norsku byli tzv. ilegální přistěhovalci. Ti přišli do Norska v prvních měsících po únoru 48 jako černí nebo nehlášení pasažéři na lodích z Německa. Většina z nich pocházela z Polska, ale bylo mezi nimi i 5 Čechoslováků.

Další skupinou byli tzv. legální přistěhovalci, kteří přijeli do Norska s platným vízem, a buď již ve své původní vlasti, nebo za svého pobytu v Norsku se rozhodli zde zůstat. Podle přehledu publikovaného 1. listopadu 1948 jich bylo celkem 24, kteří se zde usídlili. Polovina z nich byli studenti. Tehdy byla společně s Dánskem organizována první pomoc Norska demokraticky smýšlejícím skupinám. V Dánsku byla založena dánsko – norská organizace s názvem Společný studentský výbor pro uprchlíky (Studentenes felles utvalg flyktningkomité). Výbor získal finanční prostředky ze sbírek v Norsku, které pak byly použity pro financování studia exulantů. Od norských úřadů obdržel výbor povolení k přesídlení menšího počtu studentů z Československa a Španělska. Jim pak bylo umožněno pokračovat ve svém studiu nebo začít zcela nové studium na univerzitní úrovni. Celkem bylo v srpnu 1949 registrováno 14 studentů, kteří se za pomoci zmíněného výboru dostali do Norska.

První větší skupinou Čechů a Slováků, kteří našli v této době nový domov v Norsku, byly matky s dětmi. Jejich pobyt v letech 1946 a 1947 organizoval Norský svaz politických vězňů (NSPZ)¹⁹. V říjnu 1948 vyslal NSPZ tři autobusy do Frankfurtu nad Mohanem. Tato mise měla dva cíle. Prvním byl příjezd cca 100 českých (a několika slovenských) dětí běženců na ozdravný pobyt do Norska. Tyto děti se po pobytu v Norsku vrátily zpět. Druhým cílem bylo převést z německých uprchlických táborů 51 Čechů a Slováků, kteří se chtěli usadit v Norsku. Tam dorazili v listopadu 1948. Většina z nich byla ubytována u selských rodin v Gausdal. Důležitou roli při organizaci dopravy a ubytování sehrála Else Bjørnson, vnučka nositele Nobelovy ceny za literaturu Bjørnsjerne Bjørnsona. Iniciátorem celé akce

¹⁷ Vladimír P. POLÁCH: Emigrace do Norska po roce 1948 a její kulturní činnost, IN: Studie z dějin emigrace, Sborník studentských prací, Olomouc 2003, str. 50.

¹⁸ Stig Arne SKJERVEN: *Den tsjekkiske og slovakiske migrasjon til Norge, Universitetet i Oslo*, 2000, str. 38.

¹⁹ Tato organizace vznikla v prosinci 1945 z bývalých norských politických vězňů, kteří se vrátili z německých vězení nebo koncentračních táborů.

byla zejména Anna Kvapilová ve spolupráci s Ragnarem Karlsenem. Matky s dětmi následně obdržely střednědobé povolení k pobytu v Norsku a v některých případech za nimi dorazili též otcové rodin. Část z nich se pak vrátila zpět do Československa, část zůstala v Norsku a zbytek pokračoval ve svém exilovém životě v jiné zemi.

Anna Kvapilová (1905 – 1992) byla v poválečné historii nejvýznamnější osobností československé emigrace do Norska v druhé polovině 20. století. Vzděláním byla knihovnice. Na sklonku 30. let 20. století vedla oddělení hudby v Městské knihovně v Praze. Aktivně se zapojila do protinacistického odboje, byla dokonce členkou ÚVODu. V roce 1941 však byla zatčena a poté deportována do koncentračního tábora v Ravensbrücku. Tam se seznámila s norskými politickými vězeňkyněmi, mezi jinými s Margrethe Øvreland a Lille Grath. Po osvobození až do roku 1948 byla Kvapilová aktivní národní socialistkou. Mezi jiným spolupracovala i s Miladou Horákovou. Z již komunistického Československa emigrovala v červnu 1948. Její odjezd byl legální, protože L. Graah zařídila, aby přijela do Norska s platným vízem na základě pozvání spoluvězeňkyň koncentračního tábora Ravensbrück. Kvapilová se do Norska dostala také díky formálnímu sňatku s jedním Norem v Československu. V brzké době se aktivně zapojila do organizování pomoci českým krajanům, mimo jiné se stala vedoucí Czechoslovak Relief Organization in Norway, pobočky Czechoslovak Relief Organization in Germany. Díky svým schopnostem i kontaktům s exilovými organizacemi ve světě se brzy stala v Norsku velmi respektovanou osobou. Byla hlavní iniciátorkou založení Norsko-československého pomocného sdružení (Norsk - Tsjekkoslovakisk hjelpeforening) v roce 1950 a do roku 1987 byla jeho vedoucí. Za svou humanitární práci obdržela v roce 1985 Medaili za zásluhy od norského krále a v roce 1990 Řád Tomáše Garrigue Masaryka od prezidenta ČSFR Václava Havla.

Počtem největší skupinou českých běženců byly tzv. emigranti pracovní. V září 1948 se rozhodla norská vláda umožnit cca 100 Čechům a Slovákům z uprchlických táborů v Německu se usadit a pracovat v Norsku.

Další skupinou emigrantů byli tzv. přeběhlíci. Asi nejznámějšími českými přeběhlíky po únoru 1948 byli velvyslanci Němeček v Dánsku, Nosek ve Francii a Růžička v Irsku a dále generální konsul Lokay ve Velké Británii. Z Československého zastupitelského úřadu v Oslo „přeběhl“ po smrti Jana Masaryka sám velvyslanec Emil Walter. V letech 1948 - 1949 jej z ambasády v Oslo následovalo nejméně šest dalších zaměstnanců (mezi nimi např. i spisovatel Egon Hostovský). Dva z těchto zaměstnanců požádali v Norsku o povolení k trvalému pobytu a minimálně jeden z nich zůstal v Norsku do konce svého života.

V následujících letech až do roku 1967 nebyla emigrace z Československa do Norska již tak masivní. V letech 1950 - 1955 od nás do Norska přibylo cca 150 občanů, v letech 1956 - 1967 pak cca 65. Žadatelů o politický asyl bylo v letech 1959 - 1967 asi 20.

Češi a Slováci, kteří tvořili pouónorovou emigraci v Norsku, se stali významným prvkem při formování norského vnímání Československa, který se samozřejmě promítl i do oficiálních vztahů obou zemí. Nesporně nejvýznamnější úlohu v tomto procesu sehrála již zmíněná A. Kvapilová, nesmírně tvůrčí a aktivní žena. 23.10.1950 zakládá spolu s poslancem norského parlamentu Carl. P. Wrightem a Ragnarem Andresenem Norsko-československé pomocné sdružení (Norsk - Tsjekkoslovakisk hjelpeforening - dále NTH).

2.2 Norsk - Tsjekkoslovakisk hjelpeforening

Založení NTH znamenalo kvalitativní změnu ve společenském životě Čechů a Slováků v Norsku. Díky NTH se zapojili i do norského politického dění. Hned po svém vzniku měl spolek cca 200 členů a stal se i v povědomí norské veřejnosti zástupcem svobodného Československa. Hlavní úlohou NTH byla zejména materiální pomoc československým emigrantům v Norsku. NTH se, zejména prostřednictvím A. Kvapilové, vyjadřoval i k mezinárodně - politickým otázkám, které byly diskutovány v rámci exilových reprezentantů svobodného Československa po celém světě. Kvapilová byla v čilém korespondenčním styku např. s Radou svobodného Československa, Klubem Milady Horákové, Sociálně demokratickou mládeží aj.²⁰ Kvapilová sama se stala členkou Výboru Fondu československé solidarity se sídlem ve Švýcarsku²¹. NTH se stával i jedním z adresátů protestních podpůrných prohlášení norských společenských a politických organizací. Po srpnové okupaci uspořádal např. protestní shromáždění (3. září 1968)²², kterého se zúčastnili i významní političtí představitelé Norska. V té době byl předsedou NTH Albert Nordengen, tehdejší starosta Oslo. Po celou dobu svého trvání měl NTH, díky stykům a aktivitám A. Kvapilové, ve svém vedení vysoce postavené norské osobnosti. Kvapilová sama zakoupila rozsáhlý pozemek v Storsandu u Oslofjordu naproti městu Drøbak (cca 50 km od Oslo). Zde pak vyrostlo rozsáhlé rekreační zařízení, které bylo jednak místem setkávání Čechů a Slováků, ale zejména sloužilo v letních měsících pro českou a slovenskou mládež z rodin emigrantů z celého světa, kde pro ně byly pořádány tábory s výukou jejich mateřského jazyka. Zajistila také stavbu tzv. Českého domu - činžáku v centru Oslo, kde našla domov řada českých rodin (dnes už zde bydlí pouze dvě Češky).

²⁰ Riksarkivet: Fond Anna Kvapilová, PA1049/0007.

²¹ Riksarkivet: Fond Anna Kvapilová, D0011.

²² Aftenposten, 3.9.1968.

NTH nebyl československou exilovou organizací, byl organizací norskou. Proto i jeho činnost nebyla primárně zaměřena na kritiku komunistické diktatury v Československu nebo na přímou podporu disidentských uskupení v ČSSR. Jeho hlavní činností byla pomoc československým emigrantům. Postupně ustávala i jeho doprovodná politická aktivita a v osmdesátých letech se ponejvíce soustředil na organizování zmíněných letních táborů nebo na přímou nebo nepřímou ekonomickou pomoc emigrantům²³ a na organizování činností vlastní členské základny (např. v roce 1970 měl 650 členů²⁴). NTH působil až do listopadové revoluce v roce 1989. Poté přešla většina v něm organizovaných Čechů a Slováků do nově založeného sdružení "Forum Norge-Tsjekkoslovakia", které fungovalo do roku 1993, kdy došlo k rozdělení ČSFR. Po tomto rozdělení se slovenská část fóra rozhodla osamostatnit založením vlastního sdružení. Po tomto rozdělení přijalo fórum nový název "Tsjekkisk-Norsk Forum" pod kterým existuje do dnešního dne.

²³ Např. pomoc se získáním bydlení, zprostředkování zaměstnání nebo pracovního povolení. Riksarkivet: Fond Anna Kvapilová, D0007-1987.

²⁴ Riksarkivet: Fond Anna Kvapilová, D0011.

2.3 Zahraničně politické vztahy Československa a Norska od roku 1961 do roku 1968²⁵

Od začátku šedesátých let se Československo snaží zlepšit své vztahy se západní Evropou a tato snaha je viditelná i v severní Evropě. Po svém uzavření v roce 1958 je v Praze obnovena Norská ambasáda v roce 1966. V mezidobí zajišťoval diplomatickou agendu pro Československo norský zastupitelský úřad ve Vídni a absence norského vyslance v Praze byla ze strany československých úřadů nesena nelibě²⁶. Nejvýraznější tlak na MZV Norska však přicházel z vlastních řad, především z obchodních kruhů, jejichž zástupci argumentovali zejména znevýhodněním vůči ostatním dovozcům i vývozcům ze slibně se vyvíjejícího trhu v ČSSR²⁷.

Na začátku 60. let bylo jedním z úkolů sledovaných v Norsku pátrání po nacistických zločincích. Na toto téma uspořádal zastupitelský úřad ČSSR v Oslo tiskovou konferenci (stejně jako předtím v Berlíně, Kodani, Londýně a Stockholmu). Z tehdy utajovaných materiálů Ministerstva zahraničí Norska (dále MZV No) je na jednu stranu tato aktivita oceňována, současně je ale ze strany norských pozorovatelů vytýkána absence nestrannosti (bývalí nacisté ve službách NDR nejsou důsledně dohledáváni).²⁸

Od roku 1962 je hlavním tématem vzájemných vztahů příprava znovuotevření Norského velvyslanectví v Praze. Definitivně je o něm rozhodnuto v roce 1965, kdy je vedení MZV ČSSR informováno o záměru otevřít Norskou ambasádu v následujícím roce²⁹. V záznamu z oficiálního jednání je ministr zahraničí ČSSR Václav David líčen jako „100% muž Moskvy“. Praktická jednání ale byla vedena s náměstkem ministra Kličkou, který rovněž poskytl rozsáhlý rozhovor o vůli Československa k rozšíření hospodářské spolupráce norskému deníku *Arbeiderbladet*³⁰. Rozhovor je velmi věcný bez obvyklého ideologického balastu.

Norská strana bedlivě sleduje postupně se rozvíjející obrodný proces a jeho odraz v zahraniční politice ČSSR. V praxi to znamenalo zlepšování styků ČSSR se západem, ve spisech MZV No je předmětem zájmu zejména sblížování s Německou spolkovou republikou.

²⁵ Materiály pro tuto kapitolu byly získány zejména z Ministerstva zahraničních věcí Norského království a z Norského národního archivu.

²⁶ Např. spis MZV No 34-4/III-10862UD, kde si v roce 1961 stěžuje tehdejší norský velvyslanec ve Vídni svému MZV No na trojnásobnou omluvu za nepřijetí ministrem zahraničí ČSSR a pražským primátorem z důvodu nemoci. Nelibost MZV ČSSR na absenci pražského úřadu mu tehdy byla sdělena náměstkem ministra Hájkem.

²⁷ Např. spis MZV No 34-4/III-17737UD společnosti Anker Bachke a spis MZV No 34-4/III-17096UD Norské exportní rady.

²⁸ Spis MZV No 25-4/III-7612UD.

²⁹ Spis MZV No 34-4/III-7921UD z roku 1965 o setkání norského velvyslance Oftedala s ministrem zahraničí ČSSR Václavem Davidem.

³⁰ *Arbeiderbladet*, Torstein Sandø, *Praktisk samearbeid*, 9.7.1966.

Např. schůzky mezi vysokými úředníky MZV Norska a českou delegací MZV v Oslo 26.8.1967, kde byla předmětem jednání příprava evropské konference o bezpečnosti, vykazují do té doby nezvyklý stupeň konvergence, zejména v bilaterální spolupráci mezi socialistickými a západními zeměmi. Předmětem kritiky československé strany byla ale přítomnost kanadských a amerických zástupců na této konferenci³¹.

Zajímavým dokumentem z archivu MZV Norska byl zápis z 20. července 1967, který reflektoval čtvrtý sjezd československých spisovatelů, kde zazněly mnohé ostré projevy vyslovující kritiku režimu. Spisovatelé se zabývali i dopis norského chargé d'Affair z 13. února 1967 (P102067), podle kterého norská vláda sledovala vývoj v ČSSR s optimismem.

Ze zápisů společných schůzek vysokých státních úředníků Norska i z jejich doprovodných komentářů lze hodnotit česko-norské vztahy šedesátých let minulého století jako na tehdejší dobu bezproblémové. Pro Norsko nebylo tehdejší Československo nikterak mimořádně významným partnerem, a to ani obchodním, ani politickým. Obchodní bilance byla příznivější pro Československo, do Norska se vyvážely zejména výrobky z ocele, traktory, automobily a některé další strojírenské výrobky, z Norska se do ČSSR dovážely zejména ryby a rybí produkty, na které např. existoval v Praze i jeden specializovaný obchod s názvem Frionor. Bilaterální spolupráce zahraničně - politická v tehdejším polarizovaném světě byla velmi komplikovaná. Se zájmem sledovala část norských intelektuálních kruhů (spíše ta levicovější) demokratizační vývoj v ČSSR v druhé polovině 70. let. Na základě bilaterálních dohod probíhala spolupráce ve školství (konaly se výměnné pobyty vysokoškoláků) i v oblasti kulturní.

Mezi témata, o kterých norští úředníci na nově vzniklé ambasádě informovali své ústředí v Oslo, patřily vedle sledování změn v Komunistické straně Československa např. zprávy o vývoji česko-německých vztahů, probíhajících rehabilitací³² i třeba o zvýšené aktivitě katolické církve a vývoji vztahů ČSSR s Vatikánem³³. Velkou sympatii projeвили např. norští diplomaté vůči „... 1500 studentům, kteří demonstrovali 31. října 1967 proti vypínání elektrické energie a topení na vysokoškolských kolejích...“³⁴. Několik spisů je věnováno spisovatelům a jejich významné úloze v tehdejší československé společnosti. Jmenovitě jde o Ludvíka Vaculíka³⁵, A. J. Liehma, Ivana Klímu, Eduarda Goldstücker³⁶, Ladislava

³¹ Spis MZV No 34-4/III-26627UD z roku 1967.

³² Spis MZV No 25-4/III-4424UD z roku 1967 o politické rehabilitaci spisovatelů J. Knappa, F. Křeliny, B. Fučíka, V. Prokúpka, J. Langra, J. Zahradníčka, Z. Kalisty a F. Kadrnky..

³³ Spis MZV No 25-4/III- 35466 UD z roku 1966- k postavení katolických kněží ve společnosti a vztahu ČSSR k Vatikánu.

³⁴ Spis MZV No 25-4/III-35553UD z roku 1967.

³⁵ Spis MZV No 25-4/III-25037UD z roku 1967 a MZV No 25-4/III-22007UD z roku 1967 - informace a komentáře k proběhnuvšímu IV. sjezdu československých spisovatelů.

Mňačka³⁷atd. Pozornost v několika spisech ze začátku roku 1968 je věnována i emigraci generála Šejny. V lednu 1968 ztratil vliv jeho ochránce, prezident Antonín Novotný. Rozběhlo se vyšetřování rozsáhlého obohacování a spekulací s jetelovým semenem. Mezi podezřelými byl i generál Šejna, kterému tak hrozila nejenom ztráta jeho postavení, ale i vězení. Generál se proto rozhodl společně se svým synem a mladou milenkou k emigraci.

Informace norského zastupitelského úřadu v Praze i záznamy z jednání na MZV Norska svědčí o dobrém úsudku a objektivním pohledu norských úředníků na dění v tehdejší Československu. Správně jsou popsány postoje jednotlivých frakcí v komunistické straně, slábnoucí postavení prezidenta Novotného a smíšený postoj přerůstající v nevoli s vnitropolitickým vývojem v ČSSR ze strany Sovětského Svazu. Po lednovém zasedání ústředního výboru je pozorně sledováno a komentováno každé vystoupení Alexandra Dubčeka. V březnu 1968 zpracovává MZV No materiál o situaci ve vnitropolitické situaci ve východoevropských zemích. Ve spise je poprvé jasně uvedeno, že „... v Československu probíhá mocenský boj v komunistické straně mezi liberálním a konzervativním křídlem...“. *Poměrně jasně je charakterizován i postoj Sovětského Svazu: „... Rusové jistě zvažují možné řešení situace jako v roce 1956 v Maďarsku. Pokud Češi povedou své reformy dále, Rusové budou konfrontováni se situací, kdy budou muset zasáhnout...“*³⁸ Nejrozsáhlejší analýzu situace v ČSSR pak zpracovává Norská ambasáda v Praze, kde pražské jaro roku 68 je charakterizováno jako „... historicky důležitý experiment, kterému je třeba věnovat velkou pozornost...“³⁹.

Od dubna 1968 jsou depeše norské ambasády stále frekventovanější. Tématem je pochopitelně vnitropolitický vývoj v ČSSR a stále častěji i vnitrostranický souboj reformistů s konzervativci. Podrobně jsou komentována i setkání s představiteli Sovětského Svazu. Zajímavý je zápis z jednání norského velvyslance v USA se státním tajemníkem USA Rostowem z 5. června 1968. Podle Rostowa je důležité, aby teď Dubček „uklidnil situaci ve vztazích se SSSR. V případě sovětského zásahu v Československu nemá USA právo se v takovém konfliktu přímo angažovat. Podle amerických zdrojů, plynoucích z rozhovorů s nejmenovaným zdrojem z Ambasády SSSR ve Washingtonu, si Sovětský Svaz uvědomuje negativní důsledky případné vojenské intervence do Československa v období jednání o dalším nešíření jaderných zbraní.“⁴⁰ Podrobně je komentován vývoj vztahů i s ostatními socialistickými zeměmi. Např. ve spise k návštěvě ministra zahraničí Hájků v NDR je jasně

³⁶ Spis MZV No 25-4/III-30813UD z roku 1967 - setkání s československým spisovatelem.

³⁷ Spis MZV No 25-4/III-25035UD z roku 1967 - Kauza Ladislav Mňačko.

³⁸ Spis MZV No 25-4/III-8749 UD z roku 1968: Vývoj ve východní Evropě.

³⁹ Spis MZV No 25-4/III- 8071UD z roku 1968: Vývoj politické situace (v ČSSR).

⁴⁰ Spis MZV No 25-4/III- 16033 UD z roku 1968: Situace v Československu.

popsána i nechuť A. Dubčeka sejít se s tehdejší generálním tajemníkem Sjednocené socialistické strany NDR.⁴¹ Činnost ministra zahraničí Hájka je hodnocena poměrně kladně a je často v depeších komentována (setkání s Kurtem Waldheimem⁴² v Bratislavě, plánování jeho návštěvy Norska v říjnu 68). S postupujícím časem je stále více připouštěna možnost sovětské intervence do ČSSR. 12. července 1968 vychází v norském deníku Jyllands Posten článek Olle Berndt Hendriksena „Důvody, proč Rusové nenechají Československo žít po svém“, jehož obsah je podobný jako slavnější článek z 19. července z britského Guardianu „Soviet military intervention now more likely“. Rozsáhlé komentáře pak zaslala Norská ambasáda v Praze o jednání mezi vedením „bratrských“ komunistických stran v Čierné nad Tisou a o Bratislavské konferenci komunistických a dělnických stran na přelomu července a srpna 1968.

K datu blížící se okupace lze sledovat i zvýšenou aktivitu všech relevantních norských zastupitelských úřadů, které podávaly zprávy o všem, co se v zemi jejich působnosti v souvislosti s vývojem v Československu dělo. K těmto zprávám jsou přikládány i ohlasy v tisku, ČSSR si volí za významné téma např. The Times, New Statement, Financial Times, Guardian. V zemích Varšavské smlouvy probíhají setkání se zástupci československých ambasad, ve zprávách, které odcházely na MZV No se často zvažovaly možné scénáře dalšího vývoje a používají se termíny jako Anschluss Rakouska 1938 a Maďarsko 1956. Norská ambasáda analyzuje každé vystoupení vrcholných československých politiků v hromadných sdělovacích prostředcích. Tehdejší politický tajemník zastupitelského úřadu v Praze Egil Ulstein je v poměrně častém styku s ředitelem odboru MZV ČSSR Rezkem. Předmětem diskusí je zejména vývoj vztahů ČSSR a Sovětského Svazu, odraz vnitropolitického vývoje v zahraniční politice ČSSR, možné rozmístění sovětských vojsk v západních Čechách (dle zprávy Reuters), postavení Jugoslávie a Rumunska v rámci socialistického bloku.⁴³ Výsledky jednání v Čierné nad Tisou byly Norskou ambasadou interpretovány tak, že nebylo potlačeno reformní hnutí, zahájené v ČSSR v lednu 1968.

Poslední zpráva pro MZV před vpádem vojsk Varšavské smlouvy do Československa pochází z Norské ambasad v Moskvě a informuje o dopise „99 pragováků“ a jeho propagandistickém využití v moskevských denících Pravda a Borba.⁴⁴

⁴¹ Spis MZV No 25-4/III- 178951UD z roku 1968. Návštěva ministra Hájka v NDR.

⁴² Kurt Waldheim - tehdejší zástupce Rakouska v OSN a pozdější generální tajemník OSN - od r. 1971.

⁴³ Spis MZV No 25-4/III- 22235 UD z roku 1968.

⁴⁴ Spis MZV No 25-4/III- 23 950 UD z roku 1968.

3. 21. srpen 1968 a potlačení demokratizačního procesu v ČSSR – reflexe v norských periodikách a oficiální reakce

3.1 Ohlasy na srpnovou invazi vojska Varšavského paktu

Pražské jaro bylo vnímáno zejména norskými intelektuálními kruhy jako obrodný proces, který je tím pravým socialismem, socialismem s lidskou tvář. Srpnová invaze vojsk Varšavské smlouvy znamenala pro mnoho Norů, zejména z tradičně levicových intelektuálních kruhů, obrovský šok. Řada z nich ztratila jakékoliv iluze o socialismu sovětského typu. S první reakcí na události v ČSSR přichází nejčtenější deník Aftenposten již 21. srpna a noviny toto téma zajímalo intenzivně až do poloviny září 1968. Po Norsku začala jezdit auta s nalepenou československou vlaječkou na zadních sklech. Akci organizoval NTH, vlaječky byly prodávány za cenu 1,- NOK. Lidé si je mimo aut vylepovali na okna bytů, restaurací a veřejných institucí. NTH spravoval i bankovní konto, kam přispívali občané i norské organizace. Akci „Kupujte československé vlaječky“ podpořily i hromadné sdělovací prostředky.⁴⁵ NTH také reagoval jako první protestem proti okupaci Československa (Protest mot okkupasjonen av Tsjekkoslovakia), kterou podepsaly významné osobnosti norské kulturní i politické sféry.⁴⁶ V Oslo i v ostatních městech se konala protestní shromáždění, např. před ambasádou Sovětského Svazu⁴⁷, podepisovaly se různé petice. Další protesty přicházely z různých míst, např. Norský Penklub odeslal protest proti okupaci Československa prezidentovi SSSR Nikolaji Podgornému⁴⁸, protestovala i Norská akademie věd ve svém svolání ze dne 31. srpna 1968, která zároveň podpořila NTH v jeho sběru prostředků na pomoc Československu⁴⁹. Na pomoc československým občanům a studentům, kteří po invazi zůstali v Norsku, přispěl např. i Svaz norské umělecké mládeže. Díky tomuto spolku bylo v Oslo prodáno 27 uměleckých děl a výtěžek byl odeslán na konto NTH.⁵⁰ Dalším protestujícím byl např. i Svaz norských učitelů, který ve svém vyjádření adresovaném československým kolegům odsoudil „brutální intervenci pěti zemí Varšavského paktu do ČSSR“.⁵¹

⁴⁵ „Kjøp tsjekkiske flagg!“, Morgenbladet, 6.9.1968.

⁴⁶ Aftenposten, 2.9.1968.

⁴⁷ „Til de unge“, Aftenposten, 3.9.1968.

⁴⁸ „PENN-klubben protesterer“, Aftenposten, 3.9.1968.

⁴⁹ Aftenposten, 2.9.1968.

⁵⁰ „Tsjekkoslovakiske studenter i Norge trenger din hjelp, Aftenposten, 10.9.1968.

⁵¹ Norsk Skoleblad Nr. 36, 1968.

3.2 Oficiální reakce na srpnovou invazi vojsk Varšavského paktu

První zpráva Norské ambasády v Praze z 21. srpna 1968 je dálkopisné sdělení o invazi vojsk Varšavské smlouvy: „Sovětská vojska v Praze, toto je přímé sdělení č. 83, opakují - sovětská vojska v Praze.“⁵² Tentýž den vydává politický odbor MZV zprávu o situaci v ČSSR. Zpráva popisuje živelné demonstrace v Praze, zahájení vysílání Rádía Vltava, vyhlášení prezidenta Svobody a také mimo jiné i „informaci“, že sovětská vojska znovu dosadila Antonína Novotného do funkce prezidenta ČSSR. Za tímto účelem prý sovětská letadla shazovala letáky s tvrzením, že Novotný je jediným zákonným prezidentem ČSSR.⁵³

22. srpna večer na MZV No vysvětluje situaci v ČSSR na důvěrném setkání velvyslanec Malík státnímu tajemníkovi Arnsteensenovi. Malík se ztotožňuje s telegramem, odeslaným náměstkem ministra zahraničí Pleskotem, kde je intervence vojsk Varšavské smlouvy označena jako brutální akt. Dále souhlasí s postojem československé delegace na Valném shromáždění OSN, předneseném ministrem zahraničí Jiřím Hájkem.⁵⁴ 26. srpna 1968 vydává MZV No zprávu o situaci v Československu. Mezi jiným je v ní uvedeno, že norská ambasáda v Praze se snaží kontaktovat 36 norských občanů nacházejících se v ČSSR a v případě nutnosti je soustředit v rezidenci velvyslance.⁵⁵ Norský premiér spolu s ministrem zahraničí jsou v té době na oficiální návštěvě Jugoslávie, kde s politickou reprezentací země jedná o postoji této země k událostem v Československu. Ze zprávy MZV No vyplývá, že komunistické strany zemí mimo Varšavskou smlouvu povětšinou intervenci neschvalují. Mezi ně patří i Jugoslávie.⁵⁶ Ředitel 3. obchodního odboru MZV No předkládá 21.8.1968 vedení MZV Norska zprávu o plánovaných akcích týkajících se ekonomické spolupráce s ČSSR v nejbližších měsících. 2. politický odbor MZV No koordinuje přípravu oficiálního prohlášení norské vlády s Ministerstvem zahraničí Dánska. 22. srpna 1968 vydává norská vláda prohlášení, kde intervenci vojsk Sovětského Svazu, Polska, Maďarska, Bulharska a NDR označuje jako „jasné porušení ujednání OSN, suverenity ČSSR i základních lidských práv občanů této země.“⁵⁷ Zároveň požaduje okamžité stažení okupačních vojsk z území ČSSR, aby si její občané sami zvolili budoucí směřování své země.

Proti okupaci ČSSR vojsky Varšavské smlouvy zasílají své protesty norské vládě nebo MZV No i československé a norské organizace. Podporu demokratizačním silám v ČSSR a Čechoslovákům v zahraničí žádají např. pracovníci Československých aerolinií, Norsk -

⁵² Spis MZV No 25-4/III-23 997 UD z roku 1968.

⁵³ Spis MZV No 25-4/III-24 135 UD z roku 1968.

⁵⁴ Spis MZV No 25-4/III-24 399 UD z roku 1968.

⁵⁵ Spis MZV No 25-4/III- 24 690 UD z roku 1968.

⁵⁶ Spis MZV No 25-4/III- 25 569 UD z roku 1968.

⁵⁷ Spis MZV No 25-4/III- 24 780 UD z roku 1968.

Tsjekkoslovakisk Hjelpeforening, norská pobočka World Assotiation of World Federalist, Svaz norských umělců, norské mládežnické organizace (levicové i pravicové) i prostí norští občané (archy se stovkami podpisů jsou uloženy na MZV Norska)⁵⁸. Každý den se situaci v ČSSR věnují norské sdělovací prostředky, které přinášejí zprávy přímo z Prahy (mimo jiné i o protestu Norské ambasády, která byla zasažen několika střelami sovětských okupantů). Manifest Čechoslováků, nacházejících se ve dnech okupace v Norsku, přečetl v norském rozhlasu 23.8.1968 režisér Jan Kačer, který v té době působil v Norské státní opeře. Zajímavou myšlenku jsem objevil ve zprávě Velvyslanectví Norského království ve Washingtonu pro MZV No. V tiskové zprávě je citován americký deník The Christian Science Monitor, který přirovnal sovětskou okupaci ČSSR k hypotetickému obsazení Norska americkou armádou.

Podrobně je MZV No sledováno jednání Rady bezpečnosti OSN (dále RB OSN) a vystoupení ministra zahraničí Hájka. Dělo se tak ve stejné době, kdy byly českoslovenští vládní a ústavní činitelé na „nedobrovolném jednání“ o dočasném umístění vojsk Varšavské smlouvy v ČSSR v Moskvě. Sovětský Svaz se snažil zabránit zařadit Hájkovo vystoupení do programu RB OSN, demagogický a agresivní projev sovětského velvyslance při OSN J. Malika však nebyl úspěšný. 24. srpna na RB OSN přednesl ministr Hájek svůj projev, kde uvedl, že okupace suverénního státu jako akt síly není omluvitelný. Návrh následné rezoluce odsuzující tento akt mezinárodní agrese však nebyl přijat. Pro bylo 10 členů RB OSN, proti byly Sovětský Svaz a Maďarsko, zdržely se Alžírsko, Pákistán a Indie. Výsledky moskevských jednání i vystoupení ministra Hájka v New Yorku na RB OSN byly projednány státním tajemníkem MZV Norska Jakobsenem a velvyslancem ČSSR Malíkem 5. září 1968 v Oslo.⁵⁹ Každodenně je sledován denní tisk v Praze. Např. zpráva Norské ambasády ze dne 2. září 1968 je následující: „*Žádné noviny dnes z technických důvodů nevyšly. Ambasáda rovněž neobdržela komuniké z jednání ústředního výboru, ani text Dubčekova vystoupení, ani prohlášení nového prezidia.*“⁶⁰

Norsku bylo na jednání tajemníka Toropova s tajemníkem MZV No Stoltenbergem tlumočeno stanovisko Ministerstva zahraničí SSSR, které pokládá oficiální vyjádření Norska k situaci v Československu jako „nevítané“.

S postupujícím časem a v korelaci s postupnou eliminací demokratických sil v Československu jsou zprávy z Prahy méně časté, stejně jako frekvence jednání na toto téma na MZV No. Československo se tak stává příkladem „uplatnění Brežněvovy doktríny

⁵⁸ Spis MZV No 25-4/III- 25 545 UD z roku 1968.

⁵⁹ Spis MZV No 25-4/III- 26 607 UD z roku 1968.

⁶⁰ Spis MZV No 25-4/III- 25 378 UD z roku 1968.

v praxi“. Zprávy z konce roku 1968 a z roku 1969 hovoří o rehabilitaci Dubčekových odpůrců (Kolder, Bilak, Indra) a o nástupu politiky síly (Husák jako advokát Sovětů). I z archivních spisů MZV No je cítit jakási normalizace.

V listopadu 1968 přijíždí do Norska na konferenci prof. Ota Šik (na pozvání prof. Thorolfa Rafta⁶¹). Pro utajenost jeho místa pobytu ve Švýcarsku působí Norská ambasáda v Praze jako prostředník jeho pobytu. Kontaktním místem pro O. Šika ve Švýcarsku byla zase kancelář letecké společnosti SAS. Poslední věta ve zprávě pro MZV Norska z Norské ambasády zní, že „... *ambasádě není známo, že prof. Šik by chtěl v Norsku požádat o politický azyl.*“⁶² Posledním činem, kterému je věnována pozornost téměř všech norských ambasád v Evropě, jsou ohlasy na upálení Jana Palacha v lednu 1969.

V letech 1968 a 1969 dochází k změnám na funkcích na Ministerstvu zahraničí. Po svém návratu z USA byl odvolán ministr Hájek a jeho úřad zastával předseda vlády Černík a po něm státní tajemník Pleskot. Novým ministrem zahraničí ČSSR byl začátkem roku 1969 jmenován „aparátčík“ Ján Marko, který ve své funkci vytrval do roku 1971 a v politice v různých funkcích až do roku 1990. O všech těchto událostech pravidelně informuje ústředí Norská ambasáda v Praze. Tim Greve, ředitel tiskového odboru MZV No ve své zprávě o obědě s československým velvyslancem Fr. Malíkem dne 29. října 1969 uvádí, že velvyslanec je nyní zase loajální k novému vedení v ČSSR a Smrkovského a Dubčeka, které ještě před rokem oslavoval, nyní označuje „za myšlenkové fantasy“. Nástup Husáka k moci prý podle něho udělal ve věcech jasno. Postup mocenských struktur proti v Norsku populárním československým sportovcům, jako byli Věra Čáslavská, Emil Zátopek a Jiří Raška, je označen za vnitřní záležitost ČSSR.⁶³

Po celý rok 1969, zvláště v jeho druhé polovině, byla zvažována na MZV ČSSR oficiální návštěva norského ministra zahraničí v Československu. Aktivní byl v tomto zejména náměstek ministra zahraničí Trhlík. Norská strana prostřednictvím svého velvyslance na sklonku roku 1969 oznámila, že není principiálně proti, nicméně v blízké době není tato návštěva vzhledem k nabitému programu možná.⁶⁴ Možná návštěva zástupců norského parlamentu v ČSSR byla také odložena na neurčito.

Zprávy Norské ambasády z roku 1970 se soustředily na propagandistické výpady v československém tisku proti představitelům demokratických sil, poukazovaly na přebírání moci husákovci, stranické čistky a postupující normalizaci. Pozornost je věnována i dění na

⁶¹ Thorolf Rafto – viz Kapitola 5.

⁶² Spis MZV No 25-4/III- 31 779 UD z roku 1968.

⁶³ Spis MZV No 25-4/III- 30 598 UD z roku 1969.

⁶⁴ Spis MZV No 25-4/III- 34 115 UD z roku 1969.

ambasádách ostatních západoevropských zemí v Praze. Podrobně je např. rozebíráno vypovězení řeckého Chargé d'Affaires Lymberopoulou⁶⁵. Dalšími tématy jsou např. změna interpretace smrti Jana Masaryka ve sdělovacích prostředcích, komentáře ke zprávám v tisku o maoistických skupinách v Ostravě, odstoupení předsedy vlády Černíka, další změny na stranických a vládních postech, pokusy o přechody hranic atd. Jde tedy téměř ve všech případech o výběr a komentáře k oficiálnímu tisku. Některé excesy totalitní moci jsou v případech uprchlíků do Skandinávie diskutovány s Československou ambasádou v Oslo. Např. se jedná o zadržení dvou švédských občanů a české emigrantky Anny Pořízkové při pokusu převézt přes hranice její osmiletou dceru. Činnost MZV No v bilaterálních vztazích k zemím sovětského bloku se ale jinak omezuje na setkání s jejich diplomaty bez výrazného nátlaku na vysvětlení evidentně nedemokratických postupů. Např. zbavení občanství ČSSR Šika, Rambouska, Svitáka a Pelikána je pouze bez komentáře oznámeno pražskou ambasádou ústředí v Oslo.⁶⁶ 20. května 1970 informoval Norskou ambasádu v Praze o zabavení svých knih na československé hranici východoevropský dopisovatel Arbeiderbladet Dag Halvorsen. 5. politický odbor MZV Norska doporučil oznámit nesouhlasné stanovisko s tímto činem tajemníkovi československé ambasády v Oslo, přitom však postupovat velmi opatrně. Zpráva o tom, zda se tak stalo a kdo tak učinil, již v předmětném spisu schází.⁶⁷

Poměrně zajímavá je zpráva norské ambasády o kulturní situaci ČSSR z poloviny roku 1970. Součástí tohoto materiálu jsou též informace o prvním politickém procesu - odsouzení Oty Filipa k 18 měsícům vězení.⁶⁸ Ve zprávách je komentována i reakce na žádost o politický azyl československého velvyslance Vaška v Dánsku, kterému byla věnována i velká mediální pozornost. Každoročně pak vyhotovuje norská ambasáda zprávu o politické situaci v ČSSR, kde jsou popisovány pozitivní i negativní tendence vývoje společnosti a změny v diplomatickém sboru MZV ČSSR.

V roce 1974 začínají vyvíjet aktivitu opoziční skupiny. Znovu je připomínán Manifest 2000 slov. Luděk Pachman obesílá ambasády v Německu (včetně norské) Manifestem „5 let okupace Československa“, který byl podepsán 131 exilovými osobnostmi. V Římě se vydávají exilové Listy, které jsou také zasílány zastupitelským úřadům.

Norská zahraniční politika nehraje v první polovině 70. let aktivní roli v podpoře demokratizačních tendencí v ČSSR. Norsko mělo zájem na obchodní spolupráci s Československem, což je ve spisech MZV Norska poměrně často zmiňováno. Tato politika

⁶⁵ Spis MZV No 25-4/III- 11 532 UD z roku 1970.

⁶⁶ Jednalo se o knihy převážně československých autorů (A.J.Liehm, A. Dubček, L. Vaculík a další) - Spis MZV No 25-4/III- 7 262UD z roku 1970.

⁶⁷ Spis MZV No 25-4/III- 15 201 UD z roku 1970.

⁶⁸ Spis MZV No 25-4/III- 17 552 UD z roku 1970.

vyžadovala pragmatický přístup k případné podpoře opozice. Zahraničně politická doktrína Norska byla vedle domácích zájmů určována i společnou politikou NATO, a to i ve vztahu k ČSSR.

V roce 1975 se konala Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě (dále KBSE). Československá účast na tomto aktu je též ve spisech MZV Norska zmiňována. ČSSR se podpisem závěrečného protokolu formálně připojilo k demokratické části světa, nicméně realita běžného života byla jiná. Shodou okolností byl členem tehdejší československé delegace na KBSE i Dušan Rozbora, který v době mého pobytu v Norsku v roce 2011 byl zde velvyslancem Slovenské republiky. Mezinárodní závazky v oblasti dodržování lidských práv přijaté na této konferenci se staly nejvýznamnějším zdrojem pro formulaci Charty 77.

V květnu 1976 proběhla utajená schůzka mezi náměstkem ministra zahraničních věcí Norska Stoltenbergem a Jiřím Pelikánem. Předmětem jednání byla současná situace ve východoevropských zemích a československá zahraniční politika. Československo se snažilo normalizovat své vztahy se západem (30% československé produkce bylo tehdy dle zdrojů MZV Norska vyváženo na západ) a velmi stálo o oficiální zahraniční návštěvy (v roce 1976 navštívil ČSSR např. rakouský premiér Bruno Kreisky, předtím jeho německý protějšek Willy Brandt). Do Prahy byl zván opakovaně i norský ministr zahraničí. Pelikán Stoltenberga upozornil, že Československo využívá tyto vztahy k propagandě a k zakrývání potlačování lidských práv v zemi.⁶⁹

⁶⁹ Spis MZV No 25-4/III- 14 667 UD z roku 1976.

4. Emigrace z ČSSR do Norska po roce 1968, norská mediální reakce na dění v ČSSR po roce 1968 a informovanost Norska o dění v ČSSR

4.1 Emigrace československých státních příslušníků po srpnové invazi do ČSSR

V období 1968 – 1989 emigrovalo z Československa cca 250 tis. lidí. Z tohoto obrovského počtu jich do Norska zamířil cca 1 tisíc, což je méně než 0,5%. Nejvyšší počty emigrantů z ČSSR jsou zaznamenány bezprostředně po srpnové invazi vojsk Varšavské smlouvy. V roce 1968 to bylo 150 lidí, v roce 1969 pak 237 a v roce 1970 celkem 136 lidí. V dalších letech to bylo v průměru kolem 30 emigrantů⁷⁰. První vlnu emigrantů v roce 1968 lze označit za spontánní. Jednalo se především o turisty, ale i o studenty, kteří pobývali na norských odborných nebo vysokých školách. Řada z těchto emigrantů v Norsku nezůstala natrvalo. Buď odešli do dalších zemí anebo se později navrátili domů.

Jednou z organizací, která vznikla v Norsku jako reakce na invazi vojsk varšavské smlouvy, byla tzv. Hjelpeaksjonen for tsjekkosllovakiske studenter. *Tato organizace byla primárně zaměřenou na československé studenty. Cílem Hjelpeaksjonen bylo zajistit, aby se Čechoslovákům v Norsku dostalo co nejvíce potřebných informací o tom, co se vlastně děje v jejich zemi. Dále organizace nabízela a pomáhala udržovat kontakt mezi těmito lidmi a jejich příbuznými v ČSR, ale také mezi nimi a norskými úřady. Některým zájemcům byla práce i zprostředkována u „spřátelených“ firem. V čele organizace byli převážně Norové.*⁷¹

Další činností Hjelpeaksjonen bylo také zajištění zpáteční cesty těm studentům, kteří se v Norsku nebo vůbec v zahraničí natrvalo zdržet nemohli či nechtěli a postupně během roku 1968 a roku následujícího se vraceli domů. Vzhledem k tomu, že části z nich již propadlo vízum nebo třeba i letenka a mnozí byli bez prostředků, Hjelpeaksjonen jim umožnila a zaplatila zpáteční cestu. Celkem se do Československa vrátila asi polovina ze studentů, kteří se v kritické době nacházeli v Norsku, další se odebrali do jiných destinací. Hjelpeaksjonen byla zamýšlena jako krátkodobá organizace. Její činnost byla ukončena již v únoru 1969, kdy

⁷⁰ Stig Arne SKJERVEN: Den tsjekkiske og slovakiske migrasjon til Norge, Universitetet i Oslo, 2000, str. 38.

⁷¹ „Statut a pomocné akce pro československé státní občany, kteří se dočasně nacházejí v Norsku“ a další materiály organizace najdeme v archivu NT Hjelpeforening v Riksarkivet, Oslo, Fond PA1049, karton E-0015. Zde je mezi 27 lidmi ve vedení uvedena jediná osoba s českým jménem, paní Slavěna Wiedswang, ale z dalších dokumentů je zřejmé, že jich v Hjelpeaksjonen pracovalo nebo pomáhalo více.

se většina těch, kdo se na Hjelpesjonen obrátili, nebo jí byli osloveni, vrátila do Československa. Z celkem asi 60 známých a kontaktovaných osob zůstalo v Norsku asi 20.⁷²

Možná nejen pro Norsko, ale i pro celý československý exil bylo signifikantní, že mezi touto nově vzniklou a evidentně svým způsobem fungující a funkční organizací a „tradičním“ Norsk - Tsjekkoslovakisk hjelpeforening vzniklo jisté pnutí. V pozadí stála jednak určitá nedůvěra „staroemigrantů“ k těm, kdo se v Norsku objevili nyní, k jejich motivaci a záměrům. Dalším důvodem byl postoj obou organizací k oficiálním československým (posrpnovým) úřadům a vůbec k situaci v republice. Zatímco NT Hjelpesjonen se snažil distancovat od všech, kteří se po srpnu 1968 drali (nebo i zůstávali) v ČSSR k moci, Hjelpesjonen měla k úřadům otevřeně kladnější vztah a snažila se s nimi spolupracovat, aby svým „klientům“ umožnila bezpečný a bezproblémový návrat z ciziny, který si mnozí prodloužili o několik měsíců. Podle materiálů z archívů NT Hjelpesjonen byl zásadní problém také v tom, že činovníci Hjelpesjonen se domnívali (a nikoli neprávem), že jakékoliv kontakty s konkurenčními organizací by jim mohly způsobit problémy později, po návratu do ČSR. Tento svůj názor otevřeně československým studentům sdělovali. Ne všichni českoslovenští studenti získali pomocnou ruku od Hjelpesjonen. Několik se obrátilo právě na NT Hjelpesjonen, další se v Norsku uchýlili na vlastní pěst. Mnozí se také neobrátili na žádnou z uprchlických organizací záměrně – dlouhé měsíce váhali, zda se do Československa vrátit či nikoliv a v případě návratu nechtěli být spojováni s něčím nebo někým tak politicky přitěžujícím, jako byla československá emigrantská obec. Ve svých studiích na norských vysokých školách nakonec ještě na podzim roku 1969 pokračovalo 24-26 studentů. Není však známo, co se s nimi stalo, když dané školy dokončili a zmizeli ze statistik. Většina z nich však požádala o povolení k práci a k pobytu a lze se domnívat, že ne všichni Norsko později opustili.⁷³

V dalších dvou letech se podíl emigrantů, kteří našli v Norsku druhý domov, výrazně zvýšil. Vedle politických a v mnohých případech i ekonomických důvodů emigrace byly důvodem přesídlení do Norska i sjednocení rodin nebo nová manželství. V posrpnové emigraci do Norska se objevili i tzv. přeběhlíci.

V roce 1980 emigrovala sekretářka obchodního oddělení Velvyslanectví ČSSR v Oslo Marta Škudrnová. Ta spolu se svým mužem Zdeňkem Škudrnou, který za ní přijel na pozvání a za pomoci známých, prostřednictvím advokáta kontaktovala norskou policii a požádala o

⁷² Nesignovaný článek v Aftenpostenu z 20. 2. 1969 již nenazývá tuto organizaci Hjelpesjonen for tsjekkoslovakiske studenter, ale Hjelpesjonen for tsjekkoslovakiske statsborgere, tj. Pomocná akce pro československé občany.

⁷³ Vladimír P. POLÁCH: Československá emigrace do Norska po srpnu 1968, In: Emigrace, Sborník historických prací Centra pro exilová studia, Olomouc 2006, str. 78- 80.

azyl. Již 28. listopadu 1980 se o této události zmínil deník Aftenposten. I v kádrově prověřených funkcích se tedy našli jedinci, kteří se nakonec rozhodli emigrovat⁷⁴.

Pokud porovnáme podněty pouňorové a posrpnové emigrace do Norska, v posrpnové emigraci zdaleka převažuje spontánní rozhodnutí k tomuto kroku. Bylo jich kolem 70%. Tento závěr lze zdůvodnit i vysokou koncentrací uprchlíků hned nebo brzy po srpnové invazi vojsk do Československa. V prvních třech letech uprchlo do Norska více než 50% všech uprchlíků z období 1968 – 1989.⁷⁵

Zprávy československé ambasády v Oslo v tomto období nastupující normalizace se více méně omezovaly na interpretace zpráv v norském tisku. Mimo jiné ovšem bedlivě prověřeni pracovníci sledovali i vyjadřování krajanů v Norsku, což dokládá i nález z archivu Zastupitelského úřadu v Oslo ve složce Jan Adam. Tento inženýr a vedoucí firmy v oboru stavebnictví, který emigroval do Norska roku 1948 a zemřel roku 1979, se zapojil do tzv. Národní akademie na ostrově Kråkerøy a přednesl zde 14. října 1969 přednášku o tehdejší situaci v Československu a jeho historii. Toto vystoupení bylo zmíněno v článku norských lokálních novin Fredrikstad Blad. Ačkoliv šlo o lokální akci zmíněnou pouze v regionálních novinách, jejíž význam nebyl jistě nikterak velký, bylo ihned započato sledování této osoby. Z dokumentace ambasády se dozvídáme, že dle hlášení policie v Bodö z 19. března 1973 Jan Adam působil 26. února 1972 jako překladatel u soudu v Sarpsborgu v případě československého hudebníka Jiřího Mojžíše. Spolupráce s norskou policií byla vnímána ambasádou negativně. Jelikož Jan Adam měl od roku 1953 norské občanství a tudíž nemohl být účinněji pronásledován či jakkoli vydírán ze strany československých úřadů, byla na jeho složce alespoň napsána poznámka: *“V případě žádosti o vízum se má uvést, že napsal negativní článek k 51. výročí vzniku ČSSR.”*⁷⁶ To, že se název ČSSR používal oficiálně od roku 1960 a v roce 1969 tudíž šlo o 51. výročí vzniku Československa poukazuje na neznalost historie kádrů působících na tehdejší Československé ambasádě v Oslo.

⁷⁴ Archiv MZV ČR – Fond dokumentace teritoriálních odborů.

⁷⁵ Stig Arne SKJERVEN: Den tsjekkiske og slovakiske migrasjon til Norge, Universitetet i Oslo, 2000, str.64.

⁷⁶ Archiv MZV ČR - ZÚ Oslo – složka Jan Adam.

4.2 Informovanost Norska o dění v ČSSR po vzniku Charty 77

4.2.1 Ohlasy v norském tisku na Chartu 77

Vznik Charty 77 opět oživil zájem o dění v Československu. Nejčtenější deník v Norsku *Aftenposten* reflektoval snahy Charty v mnoha článcích, jen v roce 1977 jich vyšlo 53. První článek byl publikován již 8. ledna 1977. Jednalo se o stručný sloupek, který informoval o vzniku Charty 77 a pouze přebíral informace z francouzských novin *Le Monde*. 27. ledna 1977 však vyšel obsírnější článek, popisující zejména represálie proti signatářům Charty. Z tohoto článku, uveřejněného na titulní straně *Aftenpostenu*, si již norský čtenář mohl udělat dobrou představu o činnosti a významu Charty 77. Do 17. listopadu 1989 vychází na toto téma v *Aftenpostenu* celkem 434 článků.

8. prosince 1979 otiskuje *Aftenposten* článek s názvem „Poslanci žádají propuštění vůdců Charty“. 84 poslanců norského parlamentu, tj. téměř polovina (norský parlament má 169 reprezentantů), podepsalo výzvu Helsinského výboru za propuštění šesti chartistů (Petra Uhla, Václava Havla, Václava Bendy, Jiřího Dienstbiera, Otky Bednářové a Dany Němcové) odsouzených v říjnu 1979. Výzvu podepsali poslanci z celého politického spektra – z Dělnické strany (*Arbeiderpartiet*), strany Pravice (*Høyre*), Křesťanské lidové strany (*Kristelig Folkeparti*), strany Středu (*Senterpartiet*) a strany Levice (*Venstre*). Vzhledem k tomu, že Velvyslanectví ČSSR v Oslo odmítlo petici přijmout, naplánoval Helsinský výbor na Den lidských práv (10. prosince) demonstraci před budovou ambasády. Osud chartistů nebyl lhostejný ani mladé generaci v Norsku – mládežnická organizace strany *Høyre* se připojila k apelu poslanců. Ve svém prohlášení konstatovala, že uvěznění chartistů je příkladem nedostatečného respektu k lidským právům v zemích východní Evropy.

Již 3. února si všímá postoje Norů ÚV KSČ a ve svém dokumentu „Mezinárodní reagence v souvislosti s tzv. Chartou 77“ se zmiňuje: „*Norský ministerský předseda Nordli prohlásil 25. ledna v interview s buržoasními sdělovacími prostředky, že současný vývoj v ČSSR ovlivní stanovisko norské vlády k rozšíření spolupráce a že události v ČSSR jsou sledovány s politováním a zneklidněním. V souvislosti s tím byla z norské strany odložena návštěva soudruha Barčáka⁷⁷, při níž mělo dojít k podepsání nové obchodní dohody. Orgán vládnoucí sociálně demokratické dělnické strany oznámil 29. ledna výslovně, že Norsko tímto*

⁷⁷ Andrej Barčák byl tehdy ministrem zahraničního obchodu.

*krokem chce „vyjádřit svou nespokojenost se současným politickým vývojem v ČSSR a s akcemi vlády proti politickým disidentům“.*⁷⁸

4.2.2 Petr Uhl: Příspěvek pro norskou levici

Zajímavým materiálem, adresovaným norské intelektuální levici, je několikastránkový text Petra Uhla z 24. května 1978. Tento referát napsal Petr Uhl na základě požadavku norské levice o příspěvek na seminář, který byl věnován problematice zemí sovětského bloku. Petr Uhl informuje o situaci v ČSSR a zejména o působení hnutí za lidská práva Charta 77. V úvodu podotýká, že referát publikuje jen za svou osobu, nikoliv za své přátele či za Chartu 77. Vysvětluje, že Charta 77 není ani politickou, ani společenskou či jinou organizací. Jedná se o volné sdružení lidí, kteří se rozhodli říkat veřejně pravdu, rozvíjet kritické myšlení a pokoušejí se analyzovat jednotlivé oblasti našeho života nikoliv z hlediska politického (mocenského), ale z hlediska samotných zákonů této moci a respektování lidských práv. V závěru svého referátu zmiňuje svou činnost ve Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných. V této souvislosti klade důraz na mezinárodní solidaritu a má konkrétní prosbu – žádá o publicitu případů stíhaných chartistů (Matras, Karlík, Medek a Doležal). Kopie textu Petra Uhla je uvedena v Příloze č. 1.

4.2.3 Dopisy Norů za propuštění vězněných Čechoslováků

Publicitě stíhaných chartistů věnovali Norové vždy pozornost a sledovali zvláště osud Petra Uhla. V roce 1979, kdy byl uvězněn, bylo v Norsku rozšířeno mnoho letáků s informací o jeho zadržení a s výzvou za jeho propuštění.

Do České republiky směřovala z Norska celá řada dopisů, jejichž autoři apelovali na nejrůznější politiky a představitele státní moci za propuštění politických vězňů. Z nich vybírám pro ilustraci jen některé:

14. listopadu 1978 vyzval Asbjørn Eide⁷⁹ dopisem ministra vnitra Jaromíra Obziny, aby propustil na svobodu sociologa Jana Zmatlíka, který byl zadržen za distribuci materiálů protirežimního charakteru. Eide se odvolával na článek 19 Mezinárodního paktu o občanských a lidských právech Charty OSN, podle kterého má každý právo na svobodné informace.

9. února 1979 žádali propuštění Jana Zmatlíka další norští intelektuálové – profesor filosofie Dagfinn Føllesdal, profesor sociologie Stein Bråten, profesor politických věd Knut

⁷⁸Petr BLAŽEK: Informace UV KSČ o zahraničních ohlasech na Prohlášení Charty 77 a represii proti jejím signatářům. (Praha 3. února 1977) in „Tentokrát to bouchne“ Edice dokumentů k organizaci a ohlasům kampaně proti signatářům Charty 77 (leden - únor 1977), redaktor Petr Blažek, Praha 2007, str. 54.

⁷⁹ Asbjørn Eide – viz kapitola 5.1.

Midgaard, profesor filosofie Knut Erik Tranøy, profesor sociologie Svetre Lysgaard a profesor politických věd Thomas Wyller z Univerzity v Oslo. Svůj dopis adresovali generálnímu prokurátorovi ČSSR JUDr. Janu Fejesovi (viz Příloha 2 Žádost o propuštění Jana Zmatlíka).

24. ledna 1989 se obrátil prezident Norské asociace literárních kritiků Olaf Jensen na předsedu vlády Miloše Jakeše a jménem celé asociace žádal propuštění Václava Havla a dalších českých intelektuálů vězněných za své názory.

Se stejným požadavkem se 31. ledna 1989 na Miloše Jakeše obrátil jménem norského PEN klubu jeho tehdejší předseda Anton Fredrik Andersen, který svůj dopis v kopii adresoval i prezidentovi Gustávu Husákovi (viz Příloha č. 3 Žádost PEN klubu o propuštění Václava Havla).

5. Činnost norské sekce Nadace Charty 77 – Støttefond for Charta 77 a její vliv na norskou veřejnost i politické elity Norska

Nadace (Støttefond) na podporu Charty 1977 (dále Fond) vzniká v květnu 1981 jako norská pobočka švédské Nadace Charty 77⁸⁰. V jejím čele stojí coby mluvčí profesor univerzity v Trondheimu (NTNU⁸¹) Thorold Rafto⁸². Jako pokladníci působili zubní lékař z Oslo Knutt Klelsen a knihovník Frode Bakken ze Skienu, z československé strany byli předními členy signatáři Charty 77 Michael Konůpek a Radomír Doupovec, kteří emigrovali v roce 1978 do Norska. Hlavním úkolem Fondu bylo získávání finančních prostředků pro podporu nezávislých iniciativ v ČSSR. Fond každoročně poskytoval vybrané prostředky do Nadaci Charty 77 ve Stockholmu, která je dále distribuovala svými kanály do Československa. Dále se jeho členové (zejména M. Konůpek) věnovali medializaci situace v ČSSR a zajišťovali tak informovanost norské veřejnosti prostřednictvím článků v tamních periodikách.

Předseda švédské Nadace Charty 77 František Janouch napsal v dubnu 1982: „V roce 1981 vznikla pobočka Nadace v Norsku. „ ... Je tam pár obětavých mladých lidí a dělají, na tak chudou zemi jako je Norsko, zázraky. Zázraků však potřebujeme víc.“⁸³ Fotografie

⁸⁰Nadace Charty 77 byla založena ve Stockholmu koncem roku 1978 Františkem Janouchem, který byl tehdejšími mluvčími Charty 77 pověřen, aby převzal švédskou kulturní cenu Monismanien, udělenou hnutí Charta 77 a přednesl jejich poděkování. V souvislosti s převzetím této ceny založil F. Janouch postžirový účet, který nazval Nadace Charty 77. Využil publicitu vyvolanou udělením ceny, k výzvě, aby švédská veřejnost začala finančně podporovat pronásledované chartisty. Výzva byla velmi úspěšná – proto F. Janouch koncem května 1979 požádal několik významných švédských a zahraničních osobností, aby svým jménem tuto iniciativu zaštitily. Mezi oslovenými osobnostmi byli americký dramatik Arthur Miller, Per Wästberg (předseda mezinárodního PEN klubu), profesor Giacomo Morpurgo z Janova, Lars Persson (šéfredaktor největších švédských novin Expressen), Kenne Fant (ředitel švédského filmového průmyslu), Petr Larsson (organizační tajemník levicové organizace Folket i Bild) a známý československý exilový zpěvák Jaroslav Hutka z Rotterdamu. Předsedou první Správní rady Nadace Charty 77 se stal F. Janouch, který ji od této doby vede a řídí. Nadace původně podporovala disidentské aktivity Charty 77, financována byla výlučně z příspěvků zahraničních dárců. Dnes působí v Česku jako nezisková organizace a poskytuje podporu oprávněným žadatelům z celé republiky. Po listopadu 1989 byla její činnost ještě v prosinci téhož roku přenesena do Prahy, kde byla registrována v únoru 1990. Zároveň vznikly její regionální výbory v Brně a Bratislavě. Po rozdělení Československa se rozdělila na českou Nadaci Charty 77 a slovenskou Nadáciu Charty 77. V první správní radě zasedal i Thorolf Rafto.

⁸¹NTNU (Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet i Trondheim) patří spolu s UiO (Universitet i Oslo) mezi nejprestižnější vysoké školy nejen v Norsku, ale i v celé Skandinávii.

⁸²Thorolf Rafto - norský profesor ekonomické historie nebyl pro československou opozici neznámou osobou. Již v době normalizace před vznikem Charty jezdil s norskými studenty do Československa a setkával se s představiteli tehdy ještě nikterak organizované opozice proti totalitnímu režimu.

⁸³Janouch, František: Nadace Charty77: 20 let, Brno 1998, str. 69.

zakladatelů je uvedena v Příloze č. 4 Oznámení o vzniku Nadace (Støttefond) na podporu Charty 1977 s fotografií zakladatelů v Klassekampen.

Již v prvním roce svého působení shromáždí Fond 19 000 NOK⁸⁴. V roce následujícím (1982) to však bylo už 50 000 NOK (podle časopisu Solidaritet⁸⁵). Celkově do roku 1990 získal Fond pro své aktivity (zejména pro podporu disentu v ČSSR) více než 300 000 NOK. Zdrojem těchto prostředků byli jednak norská veřejnost (státní organizace i aktivní jednotlivci), dále různé právnické osoby – spolky a nestátní neziskové organizace, ale i norské či v Norsku působící zahraniční firmy. Členové Fondu se také aktivně vyjadřovali v komentářích a v článcích v tisku, reagujících na situaci v ČSSR, v organizaci připomínkových akcí k výročí Charty 77 a dalších odkazů socialismu s lidskou tváří (např. dvacátého výročí upálení Jana Palacha). Příspěvky členů Fondu se přitom dostaly do nejvýznamnějších norských periodik, kterými v té době byly deníky Aftenposten, Dagbladet (zde členové Fondu nejvíce spolupracovali s novinářem Jahnem Otto Johansenem⁸⁶), Arbeiderbladet (spolupráce s novinářem Y. Kueem), ale i v ultralevicovém deníku Klassekampen⁸⁷, za což dle vyjádření M. Konůpka sklízeli kritiku od konzervativnější části československé emigrace v Norsku.

5. 1 Støttefond do roku 1982

První dokument, jenž předjímal vznik Fondu, jsem objevil v osobním archivu M. Konůpka. Jednalo se o dopis již zmíněného Frode Bakkena ze Skienu adresovaný prof. Františkovi Janouchovi. V tomto dopise z 1. prosince 1980 je deklarována vůle k založení organizace na podporu Charty 77 a je přímo uvedeno, že v norském Skienu je několik nejmenovaných osob, které projeví zájem shromážďovat finanční prostředky na podporu politicky perzekuovaných osob v ČSSR (zřejmě šlo o pozdější členy Nadace Bjørna Bestorpa⁸⁸, Freyu Kannert Istad⁸⁹ a Frode Bakkena). O profesorovi Janouchovi a jeho Nadaci Charty 77, která působila ve Stockholmu od roku 1978, se tato skupina dozvěděla ze skandinávského vydání Listů.

V Janouchově švédské Nadaci Charty 77 již působil norský profesor Thorolf Rafto, který postupně převzal iniciativu a stal se mluvčím Fondu. Aktivisté ze Skienu se ujali

⁸⁴ V roce 1981 získal Fond pro svou činnost 19 000,- NOK od 34 občanů, 7 obecních samospráv, 6 firem a z příjmu Fondem organizovaných akcí.

⁸⁵ Časopis Solidaritet vycházel v Norsku nepravidelně od roku 1981. Věnoval se zejména opozičnímu hnutí v Polsku, ale reflektoval i dění v ostatních zemích východního bloku.

⁸⁶ Jahn Otto Johansen - norský novinář, od roku 1977 do roku 1984 byl vrchním editorem deníku Dagbladet.

⁸⁷ Klassekampen - levicový deník, který v Oslo vychází dodnes.

⁸⁸ Bjørn Bestorp - sociolog v manželské a rodinné poradně v Grenlandu.

⁸⁹ Freya Kannert Istad - spolupracovnice programového vysílání radia NRK v Telemarku.

praktické stránky věci a Frodde Bakken se stal sekretářem Fondu. Brzy poté se k nim připojuje i M. Konůpek a samotný Fond vzniká v květnu 1981. Revizory účetnictví byli stanoveni Ivar Hagestuen⁹⁰ a Ole Myrvoll,⁹¹ oba z norského Bergenu. Fond neměl centralizační tendence, nepůsobil jen v Oslo, ale i v dalších částech Norska (chartisté M. Konůpek, R. Doupovec a novináři, kteří byli členy Fondu, jako např. J. O. Johansen žili v Oslo, F. Bakken, F. Kannert Istad a B. Bestorp ve Skienu a konečně T. Rafto, I. Hagestuen a O. Myrvoll v Bergenu).

V dopise F. Bakkena členům Fondu z 3. dubna 1981 jsou shrnuty základní představy o budoucím zaměření Fondu⁹². Finanční zabezpečení by se mělo dle jeho představy opírat o pravidelné měsíční příspěvky (například 50 norských korun). Podle jeho názoru to bylo „to nejmenší“, co mohou občané bohatnoucí „naftařské“ země pro podporu demokratizačních procesů udělat.

9. dubna 1981⁹³ přislíbili, kromě již jmenovaných, účast na činnosti Fondu Guttorm Fløistad⁹⁴, Asbjørn Eide⁹⁵, Bo Norlin⁹⁶, Bjørg Vik⁹⁷ a Jostein Nyhammar⁹⁸. V dopise F. Bakkena ze 17. listopadu 1981⁹⁹ adresovaného norským médiím je uvedeno, že M. Konůpek byl vybrán jako prostředník Fondu pro média. V souvislosti s tímto krokem poukazuje dopis na zhoršující se situaci chartistů v ČSSR. Dále upozorňuje na přátelské vztahy norských obyvatel s jedním z mluvčích Charty 77 a bývalým ministrem zahraničních věcí ČSSR Jiřím Hájkem¹⁰⁰, jehož syn Jan¹⁰¹ později v Norsku vystudoval a žil.

Ohlasy na iniciativy Fondu v Norském království nebyly však jednoznačně pozitivní. Např. při organizaci první velké akce (připomenutí pátého výročí vzniku Charty 77) obdržel Fond odmítavé stanovisko Norského svazu spisovatelů k žádosti o účast na pořádání této akce. Svaz spisovatelů sdělil, že do budoucna odmítá vydávat jakoukoliv finanční pomoc, která by byla adresována někomu jinému než spisovatelům. Paradoxně se tato odtažitost projevila i opačně při plánované cestě jeho představitelů do ČSSR na pozvání

⁹⁰ Ivar Hagestuen - státem autorizovaný revizor účtů.

⁹¹ Ole Myrvoll - profesor ekonomie a politik -,starosta města Bergen v letech 1972 až 1973 a ministr financí v letech 1965 až 1971 za Dělnickou stranu (Arbeiderpartiet).

⁹² Dopis k nalezení v soukromém archivu M. Konůpka v Oslo.

⁹³ O tomto se dozvídáme z dokumentu z archivu M. Konůpka v Oslo.

⁹⁴ Guttorm Fløistad - profesor historie idejí na Univerzitě v Oslo.

⁹⁵ Asbjørn Eide - novinář, člen jak Støttefondu for Charta 77, tak i Støttekomite for Tsjekkoslovakia.

⁹⁶ Bo Norlin – norský spisovatel (1949 – 2009).

⁹⁷ Bjørg Vik - norský spisovatel, člen jak Støttefondu for Charta 77, tak i Støttekomite for Tsjekkoslovakia.

⁹⁸ Jostein Nyhammar – norský politik (Arbeiderpartiet), žurnalista a spisovatel (1922 – 1993).

⁹⁹ Dopis k nalezení v soukromém archivu M. Konůpka v Oslo.

¹⁰⁰ Jiří Hájek - československý politik a diplomat, ministr zahraničí v roce 1968- v OSN označil „bratrskou pomoc“ vojsk Varšavské smlouvy za invazi, za což byl vyloučen z KSČ a později se stal jedním z mluvčích Charty 77.

¹⁰¹ Jan Hájek absolvent Fakulty architektury Univerzity v Oslo, v současnosti žije v Praze.

Československého svazu spisovatelů. Fond prostřednictvím M. Konůpka komentoval v norském veřejnoprávním rozhlasu (NRK) plánovanou reciproční návštěvu zástupců československého a norského svazu spisovatelů a upozornil, že se Norský svaz chystá spolupracovat s československými Quislingy. Důsledkem tohoto vystoupení pak bylo odvolání celé akce. Srovnání s Quislingem¹⁰² využil v rozhlasovém vystoupení M. Konůpek ještě jednou, a to při návštěvě československých zákonodárců v norském parlamentu. Na toto již musela oficiálně reagovat československá ambasáda, která se údajně ohradila proti těmto výrookům nótou adresovanou na MZV Norska.¹⁰³

25. října 1981 Fond oslovuje čtenáře Listů dopisem, ve kterém zmiňuje svou činnost a své cíle. Uvádí, že do této doby se Fondu podařilo shromáždit celkem 19 000,- NOK a tento obnos byl z velké části postoupen prostřednictvím Nadace Charty 77 ve Švédsku československému disentu.¹⁰⁴

5. 2 Rok 1982

13. ledna 1982 získává Fond pomoc od Oslo Kommune¹⁰⁵ ve výši 25 000 ,- NOK. V tomto roce dochází také k prvním změnám v jeho vedení, když vystřídal F. K. Istada na pozici pokladníka Knut Kjelsen.¹⁰⁶

Fond je již natolik organizovaný a známý, že s ním navázala užší styk i Amnesty International¹⁰⁷. Zájem projevila dánská pobočka této organizace prostřednictvím svého norského zástupce v Oslo Leifa Vetlesena¹⁰⁸, který kontaktoval F. Bakkena. Fond vyjádřil pochopení, že Amnesty International jako velká mezinárodní organizace musí být apolitická. I tak si ale mohou být obě organizace velmi prospěšné ve výměně informací a jejich zveřejňování v denním tisku.¹⁰⁹

Další významná skupina, s níž byl v roce 1982 Fond v kontaktu, bylo mírové hnutí „Ne atomovým zbráním“. Ve vzájemné korespondenci je uvedeno, že Fond poskytl představitelům této iniciativy k posouzení článek bývalého ministra zahraničí ČSSR Jiřího

¹⁰² Vidkun Quisling - norský politik a kolaborant, po napadení Norska se spojil s okupanty a se svou stranou Nasjonal Samoiny (Národní sjednocení) vládl až do osvobození Norska v roce 1945, téhož roku byl popraven. Termín Quislingové, užíváný pro vlastizrádce, se tudíž výborně hodil pro normalizační elitu v Československu.

¹⁰³ Podle ústního sdělení M. Konůpka.

¹⁰⁴ Text dopis nalezneme v archivu M. Konůpka.

¹⁰⁵ Centrální městský úřad pro Oslo.

¹⁰⁶ Knut Kjelsen - zubní lékař ze Skienu, pokladník Fondu.

¹⁰⁷ Amnesty International mezinárodní hnutí, které se zaměřuje na dodržování lidských práv.

¹⁰⁸ Leif Vetlesen byl norský námořník, odborář, politik a spisovatel, v letech 1982 až 1985 zastával funkci sekretáře v norské pobočce Amnesty International v Oslo. Jeho manželka Vesla Gunvor Vetlesen zastávala funkci ministryně pro zahraniční vývoj v letech 1986 až 1988.

¹⁰⁹ Korespondence mezi Fondem a Amnesty international se nachází v archivu M. Konůpka.

Hájka ze západoněmeckého časopisu *Ost Europa*¹¹⁰, s názvem „Die Achtung der Menschenrechte als Bestandteil einer Friedenspolitik“¹¹¹. Dále bylo hnutí nabídnuto poskytování dokumentů a informací, týkající se Charty 77 a ostatních opozičních skupin v ČSSR¹¹². Následně byly této organizaci zaslány tyto dokumenty:

- 1) Tisková zpráva Fondu ze 17. září 1981 o československém mírovém aktivistovi, který byl odsouzen na 30 měsíců nepodmíněně (v norštině);
- 2) Prohlášení Charty 77 z 16. listopadu 1981 (v angličtině);
- 3) Dopis Charty 77 východoněmeckým opozičním aktivistům z 21. dubna 1982 (v němčině);
- 4) Rozličné dokumenty o dění v Československu mezi prosincem 1981 a červencem 1982 (v češtině);
- 5) Tisková zpráva Fondu z 10. června 1982 nazvaná „Otevřený dopis opozičního aktivisty“ (v norštině).

14. ledna 1982 Fond pořádá akci k připomenutí 5. výročí Charty 77 a pronajímá si k tomuto účelu sál Univerzity v Oslo. Na půdě univerzity probíhá také putovní výstava „Forbudja Tankar. En Utstaling om den parallella kulturen i Tsjeckoslovakien“¹¹³ (v roce 1982 připravovaná, otevřená v roce 1983). Pozvánka na tiskovou konferenci k této akci je uvedena v příloze č. 5 Pozvánka na TK Forbudta tanker.

Fond se však potýkal i s vnitřními problémy. V roce 1982 musel F. Bakken dvakrát urgovat některé členy Fondu, aby zaplatili členský poplatek za rok 1981. Fond sice disponoval poměrně vysokými částkami na kontech, ale měl problémy s provozními náklady, které dle norských zákonů a stanov směly být hrazeny pouze z členských poplatků. V roce 1982 již získal Fond celkem 50 000,- NOK.¹¹⁴

5.3 Rok 1983

23. května upozorňuje M. Konůpek členy Fondu na v Norsku vydané LP s názvem *Sabbelnat (Noc šavlí)*¹¹⁵ s písničkami českých emigrantů a v ČSSR zakázaných písničkářů Jaroslava Hutky a Karla Kryla. Deska vznikla na základě projektu „České výstavy“ za kterým stál Øyvind Melien¹¹⁶, kterého zaujala československá hudba během jeho pobytu

¹¹⁰ *Ost Europa* měsíčník vydávaný od roku 1925 v Berlíně.

¹¹¹ Pozornost k lidským právům jako nezbytná součást mírové politiky.

¹¹² VONS, samizdatové edice, dokumenty nadace Charty 77 atd.

¹¹³ Překlad ze švédštiny: *Zakázané myšlenky*, výstava o paralelní kultuře v Československu.

¹¹⁴ Z dokumentů Fondu, uložených v archivu M. Konůpka.

¹¹⁵ Vydala společnost Hotclub Records v roce 1983 v reedici v roce 2004.

¹¹⁶ Øyvind Melien – žijící norský překladatel, textař, vydavatel a skladatel.

v Československu v roce 1980. Konopek uveřejňuje o Hutkovi článek v časopise Solidaritet (viz Příloha č. 5).

Na pozvání Helsinského výboru¹¹⁷ a Solidaritet Norge-Polen¹¹⁸ se Fond účastnil projektu informační kanceláře o dodržování lidských práv Evropě v Norsku.

Z členských poplatků, jejichž výběr byl, jak je výše zmíněno, občas problematický, byla velká část peněz vydána za poštovné. Tehdy Fond rozesílal svá tisková prohlášení těmto organizacím, vládním institucím, médiím a politickým stranám či uskupením.¹¹⁹

a) organizace:

- 1) Norský helsinský výbor;
- 2) Amnesty International- výbor pro ČSSR v Kodani v Dánsku;
- 3) Amnesty International skupina 103, Hilda, Norsko;
- 4) Amnesty International skupin CAT, Stavanger, Norsko;
- 5) Solidaritet Norge-Polen (Solidarita Norsko-Polsko);
- 6) Norský PEN club¹²⁰;
- 7) Fritt Ord (Svoboda slova), Oslo¹²¹;
- 8) Východoevropská komise Solidarity (Norsko);
- 9) Výbor na podporu Československa;
- 10) Institut pro mírový výzkum, Oslo;
- 11) Norsk - Tsjekkoslovakisk hjelpeforening Oslo;
- 12) Mezinárodní Sakharova nadace, Dánsko¹²²;
- 13) Nadace pro Afghánistán, Oslo;
- 14) Landsorganisasjonen i Norge;
- 15) Los internationale utvalg;
- 16) Organizace Naše země, Oslo.

b) Vládní instituce:

- 16) Ministerstvo zahraničních věcí, Oslo;
- 17) Úřad vlády, Oslo.

c) média:

- 18) Zdeněk Hejzlar¹²³, Švédsko (dopisovatel dvouměsíčníku Listy¹²⁴);

¹¹⁷ Norský helsinský výbor je nezisková organizace, jejíž hlavním cílem je dohlížet na dodržování lidských práv.

¹¹⁸ Nezisková společnost zabývající se dodržováním lidských práv zejména v Polsku, ale zároveň i v ostatních zemích bývalého východního bloku.

¹¹⁹ Tuto informaci přebírám z dokumentu z roku 1983 z archivu M. Konůpka, v němž jsem našel rozdělovník pro zasílání tiskových prohlášení Fondu.

¹²⁰ Norská pobočka Pen Clubu organizace sdružující literárně činné osobnosti.

¹²¹ Instituce, jež udílí cenu Fritt ord a orientuje se zejména na svobodný tisk.

¹²² Nadace pojmenována po sovětském disidentovi a nositeli Nobelovy ceny Andreji Sacharovi.

- 19) Morgenbladet¹²⁵;
 - 20) Novinář Ingolf Håkon Teigene (časopis Ny Tid¹²⁶);
 - 21) Tiskový úřad strany práce;
 - 22) Zpravodajská kancelář NRK¹²⁷;
 - 23) Kancelář zahraničního vysílání NRK;
 - 24) Odvar Lind (NTB¹²⁸);
 - 25) Dagrum Lindvåg (NTB);
 - 26) Halvor Tjenn (noviny Stavanger Aftenbladet¹²⁹);
 - 27) Alf Skjeseth (časopis Klasse kampen¹³⁰);
 - 28) Kjartan Redland (noviny Bergens Tiende¹³¹);
 - 29) Jahn Otto Johansen (deník Dagbladet¹³²);
 - 30) VG¹³³;
 - 31) Erik Loe (deník Arbeiderbladet¹³⁴);
 - 32) Torbjørn Færøvik (deník Arbeiderbladet);
 - 33) Per Egil Hefte (noviny Aftenposten¹³⁵);
 - 34) Svetre M. Nyrønning (deník Adresseavisen);
 - 35) Tove Fridén Andersen (noviny Arbeideravisa).
- c) politická seskupení a strany:**
- 36) Centrála Strany středu, Oslo (Senter partiet);
 - 37) Rudá volební aliance (Rød valgiansen);
 - 38) Strana pokroku (Fremskrittspartiet);
 - 39) Socialistická levicová strana (Sosialistisk Venstreparti);
 - 40) Norská dělnická strana (Det Norske Arbeideparti);
 - 41) Komunistická strana Norska (Norgeskommunistiske parti);
 - 42) Vedení strany Høyre (Pravice);
 - 43) Křesťanská lidová strana (Kristelig folkeparti);

¹²³ Viz úvod.

¹²⁴ Viz kapitola 3.

¹²⁵ Morgenbladet je týdeník z Oslo.

¹²⁶ Ny Tid týdeník zabývající se děním ve světě.

¹²⁷ NRK norská obdoba britského BBC (veřejnoprávní televize a rádio).

¹²⁸ NTB- Norsk Telegrambyrå (Norská tisková agentura).

¹²⁹ Stavanger Aftenbladet noviny ze Stavangeru.

¹³⁰ Viz úvod kapitoly 3, kapitola 3.

¹³¹ Bergens Tiende jsou noviny z Bergenu.

¹³² Dagbladet norský deník z Osla.

¹³³ VG- Verdens gang noviny z Oslo.

¹³⁴ Arbeiderbladet norský levicový deník.

¹³⁵ Aftenposten noviny z Oslo.

- 44) Nová lidová strana (Det Nye Folkepartiet);
- 45) Venstre (strana levice);
- 46) Strana AKP;
- 47) Parlamentní výbor Strany středu;
- 48) Parlamentní výbor Strany pokroku;
- 49) Parlamentní výbor Strany levicového středu;
- 50) Parlamentní výbor Dělnické strany;
- 51) Parlamentní výbor Strany Høyre (Pravice);
- 52) Parlamentní výbor Křesťanské lidové strany;
- 53) Parlamentní výbor Strany Venstre (strana Levice);
- 54) Tiskový úřad Strany práce.

V roce 1983 vybral Fond od dárců celkem 36 915,- NOK¹³⁶. To představovalo oproti roku 1982 pokles. Prostředky Fondu však v roce 1982 byly významně posíleny jednorázovou dotací 25 000 NOK od magistrátu v Oslo.

Roku 1983 se Fond zapojil do řešení složité situace Jana Hájka, který chtěl doma v ČSSR studovat architekturu, ale bylo mu to zakázáno i přes dobré výsledky na gymnáziu. Příčinou byly politické aktivity jeho otce Jiřího vč. podpisu Charty 77. Podpora Fondu pomohla Janu Hájkovi absolvovat studium na Vysoké škole architektury v Oslo¹³⁷.

5. 4 Rok 1984

V roce 1984 Fond informoval své členy o situaci bývalého ministra zahraničí Jiřího Hájka v ČSSR. O jeho postavení se začalo zajímat i Ministerstvo zahraničních věcí Norska, jak je patrné ze dvou dokumentů, jež byly zaslány M. Konůpkovi¹³⁸. Fond nadále monitoroval situaci v ČSSR.

V tomto roce se zvýšila suma Fondem získaných peněz na 49 760 ,- NOK¹³⁹ a Fond již téměř vyrovnal rok 1982, kdy bylo i s dotací od magistrátu v Oslo vybráno 50 000,- NOK. Další data o finanční situaci Fondu se mi nepodařilo dohledat.

5. 5 Rok 1985

Rok 1985 byl v Oslo dle Aftenpostenu „rokem poesie“ (v Oslo se konalo setkání světových básníků), což nepřímo souvisí s děním v Československu. Tehdy přeložil M.

¹³⁶ To je patrné z dokumentu z archivu M. Konůpka.

¹³⁷ Dopis M. Konůpkovi z 20. srpna 1986 od F. Bakkena, Johana Vogta a F. Janoucha. (Nyní se dopis nachází v osobním archivu M. Konůpka.).

¹³⁸ Na Ministerstvu zahraničních věcí Norska takových dokladů může být více, bohužel dokumenty týkající se ČSSR od roku 1980 nebyly stále ještě odtajněny, a tudíž nemohly být použity jako prameny v této práci.

¹³⁹ To je patrné z dokumentu z archivu M. Konůpka.

Konůpek výběr z poezie Jaroslava Seiferta, který získal v předchozím roce Nobelovu cenu za literaturu. Reakce na vydání ale byly z odborných kruhů (oddělení slavistiky na Univerzitě v Oslo) negativní. Tato kritika vyšla v deníku *Aftenposten*. M. Konůpek následně v dopise redakci těchto novin vyvrátil všechny údajné chyby ve svém překladu. Bohužel tento deník odmítl Konůpkovu reakci vydat s tím, že postrádá argumenty a působí „dojmem praní špinavého prádla“. O špatné informovanosti *Aftenpostenu* (mimochodem dodnes jednoho z nejserióznějších deníků Norska) však svědčí článek z 15. června, který označuje Jaroslava Seiferta za jugoslávského básníka. Tato celkem (z dnešního pohledu) zábavná příhoda však charakterizuje tehdejší novinářskou praxi. Novináři často psali „zasvěceně“ o věcech, o kterých nevěděli téměř vůbec nic. M. Konůpkovi naopak tato polemika prospěla, protože následně ve spolupráci s norskými kolegy přeložil i mnoho další české literatury z češtiny do norštiny.

Fond pokračuje také v aktivitách na pomoc zprostředkování studia Jana Hájka v Oslo.

5. 6 Rok 1986

Činnost Fondu významně ovlivnila autonehoda Thorolfa Rafta z 25. března 1986. Tato „nehoda byla relativně mírného charakteru, ale vzhledem ke špatnému zdravotnímu stavu profesora T. Rafta byla nakonec osudná.“¹⁴⁰ T. Rafto abdikoval na svou funkci až 11. září (zůstal však nadále členem Fondu až do své smrti 4. listopadu 1986). Nekrolog prof. Rafta je uveden v Příloze č. 6. Funkci předsedy Fondu po něm převzal Torkel Opsahl, který byl profesorem mezinárodního práva se zaměřením hlavně na dohled nad dodržováním lidských práv. Od roku 1987 byl prezidentem Norského institutu pro lidská práva.¹⁴¹

V tomto roce se také plánovaly akce k připomenutí desátého výročí Charty 77, které následně proběhly v lednu 1987. Týkalo se to zejména výstavy československých exilových umělců Jana Kristoforiho¹⁴², Karla Trinkewicze¹⁴³, Pavla Tausiga¹⁴⁴, Ivana Steigera¹⁴⁵ a Ivana

¹⁴⁰ Důvěrný interní dokument Støttefondu ze 14. září 1986.

¹⁴¹ Norwegian Institute of Human Rights je státní akademickou institucí, která se specializuje na dodržování lidských práv. Zabývá se tématy jako zlepšování mezinárodního vzdělání v oblasti lidských práv a současnými problémy v oboru mezinárodních lidských práv jako například vládními legislativami, domácím násilím a zaváděním prověřených zákonů k nezávislým volbám v rozvojových zemích.

¹⁴² Jan Kristofori (1931 – 2004)- malíř, grafik a ilustrátor, původem z Podkarpatské Rusi, který žil od roku 1961 v Oslo. V 50. letech byl odsouzen k deseti letům vězení za otisknutí několika letáků upozorňujících na podivné praktiky komunistických činitelů vůči řádovým bratřím v Semilech. Po roce 1989 se vrátil do České republiky, kde 24. března 2004 zemřel.

¹⁴³ Karel Trinkewicz- básník, malíř, prozaik a esejista, střední školu absolvoval v Teplicích. Pokračoval studiem práv na Univerzitě Karlově, z nichž byl však pro svůj odmítavý postoj vůči komunistickému režimu v roce 1954 vyloučen. V roce 1968 emigroval do Spolkové republiky Německo a od té doby žije a tvoří v Hamburku.

¹⁴⁴ Pavel Tausig od roku 1985 žil trvale ve Frankfurtu nad Mohanem.

¹⁴⁵ Ivan Steiger- karikaturista, malíř, režisér a spisovatel. Narodil se roku 1939 v Praze, kde vystudoval FAMU a po potlačení Pražského jara emigroval roku 1969 do Mnichova, kde po deseti letech získal občanství SRN.

Jelínka¹⁴⁶ s pracovním názvem „Bez cenzury, politické obrázky z Československa“. Ta se uskutečnila v lednu až únoru v prostorách proslulé radnice v Oslo. K této příležitosti vyšla v roce 1987 také publikace.

Dále se připravovalo představení v Národním divadle v Oslo a otevřená diskuse s Pavlem Tigridem pod patronací norského Pen klubu, s názvem „Charta 77 jako světlo v boji za demokracii a nezávislost střední Evropy“, která se poté uskutečnila 29. ledna 1987.

5. 7 Rok 1987

29. ledna 1987 se konala nejvýznamnější akce roku - již zmíněné představení v Národním divadle v Oslo. Pozvánka na tuto akci je uvedena v Příloze č. 7. Na její uspořádání získal Fond garanci od Ministerstva zahraničních věcí Norska až do výše 100 000,- NOK. Další norskou institucí, která výrazně přispěla ke konání představení, byl okresní úřad ve Skienu, jenž k tomuto účelu věnoval 7 500,- NOK.

Program večera zahájil mluvčí Fondu T. Opsahl. Po úvodní skladbě Antonína Dvořáka přednesl projev ministr zahraničí Norska Knut Frydenlund¹⁴⁷. Pak následoval výběr básní ze sbírky „Slavík zpívá špatně“ od Jaroslava Seiferta recitovaných v češtině Monnou Tandberg¹⁴⁸ a v norštině Renatou Mauer¹⁴⁹ (v překladu M. Konůpka a Tore Stubberuda¹⁵⁰). Pátý bod programu představovala tzv. „Noc šavlí“ (Sabelnatt), soubor písní a skladeb od Karla Kryla¹⁵¹, Jaroslava Hutky¹⁵² a Øivinda Meliena. Posledně jmenovaný se též zasloužil spolu s J. Faafengem o překlady písní Kryla a Hutky do norštiny. Mluvčí Nadace Charty 77 profesor František Janouch vystoupil před uvedením divadelní hry Václava Havla „Chyba“ v režii Trulse Kwetzinskeho a v překladu Lubo Mauera. Významným bodem programu byl projev předsedy zahraniční a ústavní komise parlamentu Norského království Kåre Willocha¹⁵³. Večer uzavřely básně Jaroslava Seiferta a skladby Zdeňka Fibicha.

Slavnostní akce v Národním divadle představila to nejlepší, co mohla československá a norská společnost k výročí Charty 77 nabídnout, jak po stránce kulturní, tak politické. V

¹⁴⁶ Ivan Jelínek- novinář, básník, spisovatel, překladatel, esejista a výtvarný kritik. Narodil se roku 1909 v Kyjově a zemřel roku 2002 v Londýně. Roku 1987 žil v Mnichově.

¹⁴⁷ Knut Frydenlund, nar. 31. března 1927 v Drammen, byl nejdéle sloužícím ministrem zahraničních věcí Norska (od r. 1969 až do své smrti v r. 1987). Zemřel nedlouho po svém projevu v Národním divadle. V archivu M. Konůpka jsem našel kondolenci Fondu, která byla zaslána na norské ministerstvo zahraničních věcí a ambasádu v Praze. Za svého života se významně, leč marně, angažoval za vstup Norska do evropského společenství.

¹⁴⁸ Monna Tandberg- norská herečka, známá zejména z 12 televizních produkcí.

¹⁴⁹ Renata Mauer- česko-norská herečka, která vyučovala svůj obor na vysoké škole v Oslo .

¹⁵⁰ Tore Stubberud- norský filosof a spisovatel.

¹⁵¹ Zazněla píseň Bratříčku zavírej vrátka.

¹⁵² Zazněla píseň Havlíčku Havle.

¹⁵³ Kåre Willoch- čelný politik pravicové strany Høyre, jejímž předsedou byl v l.1970- 1974, v l. 1981- 1986 zastával funkci předsedy vlády.

umělecké části byli představeni čeští kulturní „velikáni“ (Dvořák, Seifert a Fibich) i režimem zakázaní umělci (Havel, Kryl, Hutka). Interpretaci jejich děl měli na starosti přední norští umělci.

Rovněž politický rozměr akce byl významný. Vystoupení ministra zahraničí Frydelunda i lídra opozice a bývalého premiéra Willoch dodalo akci mimořádnou pozornost.

Pořad k výročí Charty 77 se projevil i na poli mezinárodních vztahů. Československá vláda prostřednictvím norského velvyslanectví v Praze důrazně protestovala, což se odrazilo i v obsáhlejší komentáři deníku Aftenposten pod názvem „Nespokojenost v Praze nad oslavami Charty“.

5. 8 Rok 1988

Z tohoto časového úseku jsou v archivu M. Konůpka dva dokumenty z MZV No¹⁵⁴ - týkající se žádosti Jana Hájka o návratné vízum do Československa, aby mohl být přítomen 75. narozeninám svého otce Jiřího Hájka. Žádost podporovalo Norské ministerstvo zahraničí a podmiňovalo její splnění svou účastí na československo – norských konzultacích o vytvoření pásma důvěry na linii dotyku zemí Varšavské smlouvy a NATO, iniciovaných tehdejším generálním tajemníkem ÚV KSČ Miloušem Jakešem.

5. 9 Rok 1989

V roce 1989 byl Fond pozván Norským helsinským výborem k účasti na projektu „Den Norske Menneskeretighetshus“¹⁵⁵. Fond nakonec účast na projektu nepřijímá, a to zejména pro nedostatek finančních a časových kapacit. Jeho prioritou zůstává hlavně financování chartistů v ČSSR a ne aktivity na tomto spíše akademicko-výzkumném projektu v Norsku.

5.10 Zhodnocení činnosti Fondu

Dle vyjádření M. Konůpka v rozhlasovém pořadu „Osudy“¹⁵⁶ z 9. března 2012 „vybral Fond za dobu své existence více jak půl milionu norských korun“ a výrazně tím přispěl k činnosti švédské Nadace Charty 77, která pomohla mnoha perzekvovaným lidem v ČSSR k existenčnímu přežití v těžkých dobách normalizace. Fond přispěl nemalou mírou k širšímu povědomí o dění v Československu také svou mediální činností. Články v hlavních periodikách jak konzervativních (Aftenposten, Morgenbladet), tak levicových

¹⁵⁴ Tyto archivní materiály MZV Norska nejsou stále dostupné. Jejich kopie jsou uloženy v archivu M. Konůpka.

¹⁵⁵ Norské centrum pro lidská práva.

¹⁵⁶ Pořad „Osudy“ vysílá Český rozhlas 3 Vltava a jako memoáry. Do tohoto programu jsou zařazovány vzpomínky významných a zajímavých osobností.

(Klassekampen) spolu s kulturně politickými akcemi (Výročí Charty 77 v Národním divadle) formovaly veřejné mínění. Tato mediální činnost Fondu měla vliv na norskou vládní politiku. Ta následně podmiňovala norskó-československé mezinárodní dohody zlepšením situace na poli dodržování lidských práv v ČSSR. Tím Fond rozhodně přispěl k ukončení komunistického bezpráví v ČSSR.

6. Další nezávislé aktivity v Norsku zaměřené na podporu opozičního hnutí v ČSSR

6.1 Výbor na podporu Československa (*Støttekomite for Tsjekkoslovakia*)

V 70. letech norská společnost, především její intelektuální kruhy, sledovala se znepokojením společenský vývoj v socialistickém Československu. Podnětem k výraznějším aktivitám a vystoupením v norském tisku se stalo pronásledování signatářů Charty 77. Na podzim roku 1977 se přední norští levicově zaměřeni intelektuálové spojili ke společnému protestu a založili Výbor na podporu Československa. Hlavním výstupem jejich činnosti bylo svolání v jednom z nejčtenějších a největších norských deníků Dagbladet:

„Každá společnost, která si činí nároky být socialistickou společností, musí svému lidu zajistit plnou právní ochranu a svobodu projevu a usilovat o rozšíření demokracie. Níže podepsaní jednotlivci, kteří patří k norskému dělnickému hnutí, hledí s velkým neklidem na pronásledování signatářů Charty 77 v Československu a požadují, aby československý stát dodržoval zásady, ke kterým se zavázal připojením se k Helsinské konferenci o bezpečnosti a spolupráci a k Úmluvě OSN o lidských právech. Porušování těchto zásad by mohlo ohrozit výsledek blížící se konference v Bělehradě.

Níže podepsaní se proto rozhodli založit tento výbor na podporu a solidaritu, který chce především v norském dělnickém hnutí podpořit odpor k zásahům proti všem, kteří bojují za základní lidská práva v Československu.

Níže podepsaní chtějí zdůraznit, že nezastávají názor, že problémy v Československu lze vyřešit privatizací výrobních prostředků.

Výbor si klade za cíl:

- prokázat solidaritu s pronásledovanými v Československu a poskytnout jim humanitární i jinou pomoc;*
- rozšiřovat informace o tomto boji a usilovat o šíření solidarity dělnického hnutí a socialistů v Norsku.*

Výbor vyzývá všechny organizace i jednotlivce, aby přistoupili k prohlášení výboru a podpořili ho organizačně a ekonomicky.

Podepsáni: Sidsel Bauck, Svein Christiansen, Asbjørn Eide, Sigurd Evensmo, Jack Fjeldstad, Bjørgulf Froyn, Einar Førde, Harriet Holter, Sigbjørn Holmebakk, Gynt Krag, Reidar Larsen, Aslak Leesland, Jostein Nyhamar, Olav Rytter, Sessel Randbeck, Torild Skard, Ingolf Teigene, Bjørg Vik, Johan Vogt, Liv Aaasen.“

Levicové zaměření tohoto výboru je zřejmé už svým sejetím a orientací na „norské dělnické hnutí“. Signatáři výše uvedeného prohlášení hráli důležitou roli v norské společnosti a představovali norskou intelektuální elitu v různých oborech. Generačně se jedná o různorodou skupinu od mladé generace, přes střední až po nejstarší (nejmladšímu signatáři bylo 22 let, nejstaršímu 77). Jak jsem již uvedl, profesně se jedná o velmi rozmanitou skupinu lidí, mezi nimiž například najdeme:

- 1) herce (Jack Fjeldstad byl významným hercem a scénáristou - hrál ve více než třiceti filmech a roku 1985 získal královský řád svatého Olafa 1. třídy¹⁵⁷);
- 2) hudebníky (Svein Christiansen je známý jazzový skladatel a interpret a Reidar Larsen je bluesový pianista a vokalista žijící a působící ve Stavangeru);
- 3) politiky (Torild Skard byl významným levicovým politikem a za stranu SV¹⁵⁸ působil ve Stortingu¹⁵⁹, Sidsel Bauck byl vysokým funkcionářem v norském odborovém hnutí, Bjørgulf Froyn představuje aktivního člena strany AP¹⁶⁰, Liv Aasen byla rovněž členkou AP a poslankyní parlamentu);
- 4) psychologku (Harriet Holter byla váženou psychologkou a přední výzkumnice v oboru genderové rovnosti¹⁶¹, je po ní pojmenována jedna z budov univerzitního kampusu Blindern v Oslo);
- 5) novináře (Asbjørn Eide je významným a mezinárodně známým novinářem zabývajícím se lidskými právy a profesorem na univerzitě v Oslo, Sigurd Evensmo působil jako novinář a spisovatel, Einar Førde byl novinář, politik a norská společnost si jej pamatuje především jako ředitele NRK, Ingolf Håkon Teigene pracoval jako redaktor a žurnalista, později se stal programovým ředitelem televizního zpravodajství NRK);
- 6) spisovatele (Bjørk Vik, Sigurd Evensmo);
- 7) sociálního ekonoma (Johan Herman Vogt);
- 8) filologa a žurnalistu (Olav Rytter působil také jako učitel v Praze ve 20. a 30. letech 20. století).

Signatáři prohlášení byli tedy úspěšnými a vysoce vzdělanými lidmi. Až podivně působí určitá dobová naivita názorů, které jsou v tomto manifestu prezentovány. Dnes může

¹⁵⁷ Královský norský řád svatého Olafa (norsky Den Kongelige Norske St. Olavs Orden) je norský řád. Založen byl švédským a norským králem Oskarem I. roku 1847 jako záslužný řád. Pojmenován je na počest norského patrona a krále svatého Olafa. Po osamostatnění Norska od Švédska roku 1905 zůstal řád zachován a je dodnes udělován. Je dělen do 5 tříd.

¹⁵⁸ SV (Sosial venstre partiet- levicová strana působící v norském parlamentě dodnes).

¹⁵⁹ Storting- norský parlament má 169 členů a na rozdíl od našeho parlamentu není dělen na poslaneckou sněmovnu a senát.

¹⁶⁰ AP (Arbeide partiet- norská levicová strana práce, která také působící v norském parlamentu dodnes).

¹⁶¹ Gender – rod, tudíž genderová rovnost je snaha o rovnost mezi mužským a ženským rodem.

připadat komické zdůraznění, že v žádném případě nechtějí privatizaci výrobních prostředků. Pravděpodobně věřili české opozici, která musela tvrdit, že nechce skončit se socialismem, ale nastolit jeho mírnější formu, třeba proklamovaný socialismus s lidskou tváří.

6. 2 Výbor pro 21. srpen (21. August- Komiteen)

První dokument o činnosti výboru, který je někdy z roku 1979, nacházíme v archivu M. Konůpka. Jedná se o leták proti uvěznění šesti politických oponentů komunistického režimu (Petra Uhla, Václava Havla, Jiřího Diesntbiera, Dany Němcové, Václava Bendy a Otky Bednářové). Leták měl být příjemcem podepsán a zaslán jako dopis prezidentu ČSSR Gustavu Husákovi. Akce však neměla velký dopad v ČSSR. Nepřiměla komunistický režim, aby propustil disidenty odsouzené za podvracení republiky či jiné „prohřešky“. Ukázala však na to, že osud československých disidentů není Norům lhostejný. Leták je uveden v Příloze č. 8.

Roku 1983 se znovu aktivizuje Výbor pro 21. srpen, jeho cílem je organizace manifestací a mediálního ohlasu k 15. výročí okupace ČSSR. Na této manifestaci, konané 21. srpna 1983 v Oslo, vystoupila Zdena Tomínová¹⁶². Po demonstraci následovalo setkání u členů spolku a posezení u krevet a bílého vína.

Celkem se tento výbor skládal z 15 členů: Radek Doupovec¹⁶³, Michael Konůpek¹⁶⁴, Erik Falkum, Hege Gabrielsen, Ahmed Khan Haidri, Ketil Heyerdahl, Edvard Hoem¹⁶⁵, Pål Houfem, Einar Lande, Sonja Lid¹⁶⁶, Sidsel Mørck¹⁶⁷, Alf Skjeseth¹⁶⁸, May- Liss Skrede, Ewa Sowinska a Turid Øversen.

Před samotným 21. srpnem 1983 proběhlo přípravné setkání členů 9. srpna 1983, kde byly projednány následující okruhy přípravy akce:

a) Média

Oznámení o akcích spojených s 21. srpnem v Norsku byla uveřejněna v norských sdělovacích prostředcích (Ny Tid, Dagbladet, Aftenpostenu a v Arbeidebladet)... Srpnové události roku 68 byly spolu s přípravou manifestace připomenuty i v rozhlase (vysílání NRK

¹⁶² Zdena Tomínová vystudovala herectví a filosofii, pracovala jako tlumočnice. Podepsala Chartu 77 a od 8. února 1979 do 1. ledna 1980 byla její mluvčí. Již v roce 1978 byla propuštěna ze zaměstnání a roku 1980 byla přinucena i s rodinou k emigraci.

¹⁶³ Viz úvod.

¹⁶⁴ Viz úvod.

¹⁶⁵ Edvard Hoem norský spisovatel a překladatel přežil do norštiny devět Shakespearových her, v letech 1997 až 1999 byl ředitelem divadla v Molde.

¹⁶⁶ Sonja Lid norská spisovatelka a herečka.

¹⁶⁷ Sidsel Mørck norská spisovatelka věnující se zejména tématům genderu a ochrany životního prostředí.

¹⁶⁸ Alf Skjeseth norský novinář v roce 1983 psal pro Klasse Kampen.

pro Østlandu¹⁶⁹), v člancích uveřejněných v Aftenposten, Dagbladet, Arbeidebladet a VG. Na mediální přípravě akce se vedle Zdeny Tominové podíleli i Ketil Heyerdahl, Turid Øversen, Alf Skjeseth, Radek Doupovec, Sidsel Mørck a Edvard Hoem.

b) Zakončení

Ketil Heyerdahl napíše děkovné dopisy všem zúčastněným organizacím a osobně zatelefonuje všem zúčastněným politickým stranám. Zúčastněným odborovým svazům zatelefonují Erik Falkum a Einar Lande.

c) Podpisové Listy

V průběhu demonstrací budou k dispozici archy, do nichž se budou moci protestující podepsat. Půjde o petici proti tzv. „dočasnému“ působení sovětských vojsk na území Československa.

d) Stánky (Stands)

Před demonstrací se budou po Oslo pohybovat informační stánky (nebudou to klasické stánky, ale pohyblivé skupiny). Jejichž úkolem bude informovat veřejnost o nadcházejících demonstracích.

e) Reklama / propagace

Výbor měl nashromážděno 8 000,- NOK, které poslouží k reklamním účelům. Radek Doupovec připraví grafiku reklamy. Sonja Lid napíše prolog a Alf Skjeseth vyřídí finanční záležitosti.

e) Různé

Radek Doupovec vyzvedne Zdenu Tomínovou na letišti a Ketil Heyerdahl zajistí domluvu s klubem Hades, aby Zdena Tomínová mohla následně přednést řeč na ostrově Kalvøya¹⁷⁰.

21. srpen byl v Norsku téměř každý rok dnem demonstrací. Zajímavé bylo pozadí, odkud protestující přicházeli. Ve zprávě Československou ambasády v Oslo zaslané MZV ČSSR dne 2. prosince 1981 je uvedeno, že „*AKP¹⁷¹ je v Norsku jedním z hlavních organizátorů protičeskoslovenských kampaní. Jestliže to do roku 1968 byla emigrantská organizace Hjelpeforening, je v posledních letech AKP jedním z hlavních iniciátorů každoročního vytváření výborů 21. srpna, které organizují demonstrace a akce proti ČSSR.*

¹⁶⁹ Østland fylke- kraj v jihovýchodní části Norska nachází se v něm Oslo.

¹⁷⁰ Kalvøya -ostrov v Oslo fjordu, spojený s pevninou mostem, je známým místem pro pořádání koncertů, proslovů a různých akcí podobného typu.

¹⁷¹ AKP – norská maoistická komunistická strana. Tato strana (jak se opět dovídáme z archivu MZV) byla nejsilnější maoistickou stranou v Evropě. Její pozice mezi voliči však nebyla silná, měla asi 0.7procent hlasů v rámci Norska.

Rovněž publicita listu Klassekampen je zaměřena proti ČSSR nejostřeji ze všech norských novin.“

6. 3 Mise za Železnou oponou (Misjon bak Jernteppet)

V roce 1967 vznikla organizace Mise za železnou oponou. Jejím zakladatelem a prvním předsedou byl norský teolog a spisovatel Konrad Nordeval (1902 – 1976), který se po celý život zasazoval za práva křesťanů pronásledovaných za svou víru. Dalšími zakládajícími členy byli křesťanští aktivisté Gulbrand Øverbye, Anutza Moise, Venund a Else-Marie Skard. Posláním Mise za Železnou oponou byla pomoc utlačovaným křesťanům ve východní Evropě a v Sovětském Svazu.

Noviny Afenposten 18. srpna 1978 uveřejnily článek o pokusu představitelů této organizace předat výzvu za propuštění politických vězňů prezidentovi Gustávu Husákovi. Na Velvyslanectví ČSSR v Oslo se za tímto účelem dostavili dva reprezentanti Mise za Železnou oponou, z nichž jedním byla tehdejší předsedkyně této organizace Else-Marie Skard. Autor článku popisuje tragikomickou situaci na ambasádě, kde se dvojice z Mise za Železnou oponou v doprovodu dvou fotografů a jednoho novináře marně domáhala přijetí u hlavního vchodu. Nakonec se jí podařilo vniknout do prostoru ambasády k vízovému okénku, kde je vyděšená referentka konzulárního úseku upozorňovala, že se nacházejí na území cizího státu a odmítala převzít výzvu s odůvodněním, že zastupitelský úřad není žádným poštovním úřadem. Předsedkyně Else-Marie Skard se dožadovala přijetí u velvyslance, což jí nebylo umožněno. Fotografové a novinář byli vyzváni, aby se legitimovali a uvedli, kdo je vyzval k návštěvě ambasády. Tento pokus o předání výzvy k propuštění politických vězňů v ČSSR je smutným dokladem postoje našeho zastupitelského úřadu v Norsku, který oddaně reprezentoval totalitní režim ČSSR. Zároveň je také příkladem vlastní norské iniciativy, kdy Norové z vlastního popudu sepsali výzvu, která dokazuje, že jim vývoj v ČSSR a osud pronásledovaných Čechoslováků nebyl lhostejný (viz Příloha č. 9 Článek k předání protestu Velvyslanectví ČSSR). Organizace Mise za Železnou oponou existuje dodnes a dále rozvíjí svoji misijní činnost i aktivity na ochranu lidských práv všude po světě (dnes především v Asii a na Středním Východě), od roku 2012 pod názvem Stefanusalliansen¹⁷².

¹⁷² www.stefanus.no

6.4 Neorganizovaná pomoc norských občanů československé opozici

Za svého pobytu v Norsku jsem se snažil dohledat přímé účastníky a pamětníky této, jak jsem nazval, neorganizované pomoci. Podařilo se mi dohledat asi dva nejaktivnější norské občany, kteří v době normalizace vlastně náhodou studovali v ČSSR a během tohoto pobytu přišli do styku s celou řadou opozičně naladěných vrstevníků nebo přímo aktivních disidentů. Jsou to Inger-Ma Gabrielsen a Anders Ekeland. Tato dvojice, které pobyt v ČSSR byl jistým impulsem i do jejich vzájemného vztahu (dodnes spolu žijí a mají tři děti) distribuovala nezávislé, režimem zakázané a ostře sledované tiskoviny do Československa a naopak z ČSSR převážela na západ některé dokumenty opozičního hnutí (zejména VONS a Charty 77).

Anders pochází z velmi levicově zaměřené rodiny. Jeho rodiče byli aktivní norští komunisté, za 2. světové války byly vězněni a i po válce měli myšlenkově blízko k Sovětskému Svazu. Jejich ideje však byly postupně konfrontovány s totalitními a dalšími akty sovětské moci, jako byly gulagy, Maďarská revoluce a její násilné potlačení v roce 1956, 20. a 22. sjezd Komunistické strany Sovětského Svazu a invaze do Československa v roce 1968. Inger – Ma přijela s Andersen do ČSSR poprvé v roce 1979 a oba se velmi rychle zorientovali v situaci v tehdejší normalizačním prostředí. Navázali styky s řadou představitelů opozice, a to jak v Československu, tak i v zahraničí.

Při jejich interview jsem je požádal o zodpovězení následujících otázek:

- a) Jaká byla jejich motivace k pomoci českému opozičnímu hnutí formou dovozu a vývozu dokumentů?
- b) Proč si pro svoji podpůrnou činnost vybrali zrovna Československo, proč ne jiný stát sovětského bloku?
- c) Jakým způsobem byly tyto dokumenty převáženy (pašovány) přes hranice?
- d) Zda byla s touto jejich činností obeznámena nějaká oficiální instituce v Norsku?
- e) Pokud o tom oficiální místa v Norsku věděla, jak se k této činnosti stavěla?
- f) Odkud tyto dokumenty dostávali nebo jak si je obstarávali?
- g) Byla tato činnost nějakým způsobem organizována, byla součástí širšího organizovaného hnutí nebo šlo o více či méně individuální akt?

Ve více než hodinovém rozhovoru jsem se dozvěděl řadu nových faktů, které však přesně zapadly do mé představy o obecném vnímání událostí v malé střeoevropské (pro mnohé však stále ještě východoevropské zemi) ze strany běžných Norů i příslušníků velmi

vzdělaných a aktivních (pověštině levicových) intelektuálních skupin, kam Inger-Ma i Anders nepochybně patří.

Ad a) Motivací k této činnosti se příliš nezabývali. Anders, politicky aktivní už od svých 13 let. Ve svých studiích zaměřil na předválečné dějiny (zejména hospodářské) SSSR. Ruštinu studoval již na gymnáziu, další slovanské jazyky mu poté nedělaly žádné výrazné problémy. Česky mluví stále velmi dobře. V roce 1979 studoval ekonomii a historii, jeho oblastí zájmu byly principy sovětské politické diktatury v souvislosti s ekonomickým rozvojem SSSR do začátku 30. let 20. století, na Slovansko – baltickém institutu Univerzity v Oslo (dále UiO). Na začátku 80. let využil možnosti studijní výměny s Československem a stejné možnosti využila ve svém oboru i Inger-Ma (knihovnictví a překladatelství). Podle svých slov nepřijel do ČSSR jen pro pivo a párty, ale aby se alespoň trochu aktivně zapojil do dění, které po vzniku Charty 77 získalo i v zahraničí mnoho sympatizantů.

Ad b) Inger-Ma i Anders byli o dění v ČSSR informováni prostřednictvím Andersových přátel z levicových skandinávských kruhů, od Jaroslava Suka¹⁷³ a Cyrila Johna¹⁷⁴, žijících v Uppsale (který byl dle možností ve styku zejména s Petrem Uhlem). Další kontakty obdrželi např. od spolužačky z oddělení slavistických studií na UiO, a to na její příbuzné. Výběr Československa tedy pro ně nebyl cílený, ale vyplynul z povahy jejich studia i z možností v ČSSR dlouhodobě pobývat v období komunistické totality. Jako své hlavní kontakty pro aktivity v Československu Anders označil československé emigrantské kruhy v Paříži, švédské levicové emigrantské kruhy a osobnosti pohybující se v prostředí IV. Internacionály¹⁷⁵, zejména Jana Malewského.¹⁷⁶ Z českých emigrantů byly tomuto uskupení blízko lidé z okolí Petra Uhla, dále Jiří Kavan a Jitka Frantová (manželka Jiřiho Pelikána) a Jiří Pelikán.

Ad c) Nejčastější způsob převozu tiskovin byl v pracích prášcích. Postupem doby se Inger-Ma zdokonalila ve způsobech ukládání těchto tiskovin. Prací prášky byly opatrně otevřeny žiletkou, jejich obsah nahradily tiskoviny zabalené v igelitu a ty byly zasypány pracím práškem tak, aby hmotnost balení odpovídala deklarované hmotnosti prášku na obalu, a opatrně znovu zalepeny. Tento úkryt nebyl nikdy československými celníky objeven.

¹⁷³ Jaroslav Suk – člen VONS a signatář Charty 77. Po své emigraci do Švédska zůstal aktivní v pomoci opozičním skupinám v ČSSR. Ve Švédsku vydával „alternativní levicově opoziční časopis“ Krtek (<http://www.vons.cz/krtek>).

¹⁷⁴ Cyril John – zakladatel skupiny Aktionsgruppen för solidaritet med den socialistiska oppositionen i Östeuropa, vydavatel Výběru z časopisu Listy pro Skandinávii.

¹⁷⁵ Čtvrtá internacionála, nazývaná také trockistická internacionála, byla založena roku 1938 ruským revolucionářem Lvem Trockým a sdružovala trockistické a jiné nestalinistické komunistické strany, organizace a skupiny.

¹⁷⁶ Jan Malewski – ultralevicový francouzský politik, člen Nové antikapitalistické strany, vydavatel časopisu Inprecor a člen Výboru 4. internacionály.

Materiály Charty 77 převážely naopak do Německa, adresátem byly kruhy spřízněné s Chartou 77 a VONS ve Frankfurtu nad Mohanem. Tyto materiály byly ukryty v mezistěně termosky, jejímž hlavním obsahem byla domácí slivovice. Ani tento trik českoslovenští celníci neobjevili.

Ad d) Oficiální norské instituce, ani státní a nestátní, s výjimkou Støtteföndu (reprezentovaného zejména Michaelem Konůpkem), o jejich činnosti vůbec nic nevěděly. To bylo pochopitelné i z důvodu utajení jednotlivých akcí.

Ad e) Jak už bylo napsáno v předchozím odstavci, z důvodu téměř žádné publicity nebyla jejich činnost nikterak podporována. Anders k tomu poznamenal, že představitelé norského establishmentu neměli zájem o aktivity výrazně levicových skupin.

Ad f) Zdroje převážených dokumentů byli různé. Materiály přivážené do Československa lze rozdělit do tří hlavních skupin: dokumenty a časopisy produkované nakladatelstvím Svědectví¹⁷⁷ v Paříži, dále kapesní vydání Listů¹⁷⁸ a nakonec i literatura (odborná i beletrie) všeho druhu, zejména z produkce '68 Publishers¹⁷⁹ v Torontu. Anders byl v přímém kontaktu s nakladatelstvím časopisu Svědectví v Paříži. Časopisy Listy i Svědectví nejvíce dostávali ze Švédska (z okruhu Jaroslava Suka). M. Konůpek byl zdrojem beletrie, často knihy ovšem Inger-Ma i Anders objednávali na své náklady. Převážení dokumentů se netýkalo jen ČSSR. Za své návštěvy Polska v roce 1981 získal Anders kontakty na Polské knihkupectví v Paříži¹⁸⁰ a udržoval styky i s polskými nezávislými iniciativami. Dokumenty vyvážené z ČSSR (zde se jednalo o ojedinelé akce) byly předávány zástupci opozičních hnutí v cizině.

Ad g) Transport dokumentů do i z ČSSR lze spíše označit za individuální akty Inger-Ma a Andrese, i když se zapojili do již existujících distribučních sítí, které ovšem také nepracovaly v přesněji daných schématech. Distribuce v ČSSR pak probíhala pomocí jejich přátel (mezi jinými jmenovali např. spisovatele a překladatele Jiřího Kořána, překladatelku z norštiny Jarku Vrbovou a jejího manžela Tomáše a další), a dále také nahodile – předáváním a půjčováním knih i časopisů, občas nahodilou distribucí nezapojeným občanům. Postupně se do této činnosti zapojovalo čím dál tím více lidí, vč. členů jejich rodiny. Za Inger-Mou a Andrem přijížděla řada přátel z Norska a ti přiváželi obdobné dokumenty s sebou také. Dnes

¹⁷⁷ Časopis Svědectví vycházel od roku 1956. Jeho zakladatelem a šéfredaktorem byl Pavel Tigríd (1917 – 2003), spisovatel a novinář, jeden z nejznámějších a nejvýznamnějších představitelů československého exilu a také pozdější ministr kultury ČR. Časopis Svědectví byl neustálým terčem útoků komunistické propagandy v ČSSR (http://www.totalita.cz/stb/stb_a_svedectvi.php).

¹⁷⁸ Listy – časopis československé socialistické opozice, vydávaný v Římě od r. 1971. Zakladatelem byl Jiří Pelikán (1923 – 1999), jeden z čelních představitelů Pražského jara 1968.

¹⁷⁹ '68 Publishers – nejvýznamnější exilové nakladatelství české literatury, založené v r. 1971 Zdenou Salivarovou – Škvoreckou a Josefem Škvoreckým v kanadském Torontu.

¹⁸⁰ Składnica ksiazki polskej v Paříži byla známým obchodem s polskou nezávislou literaturou.

se dá odhadnout, že dovezených dokumentů byly stovky. Každý takový dokument oběhl nejméně deset lidí. Proto lze usuzovat, že akční rádius těchto nahodilých akcí se týkal když ne tisíců, tak určitě mnoha set lidí v ČSSR.

7. Reakce norských oficiálních míst na činnost nezávislých iniciativ v ČSSR v období normalizace

Kořeny norské podpory disentu let sedmdesátých a osmdesátých v ČSSR lze i u oficiálních norských činitelů hledat v sympatizování s Pražským jarem 68 a v následném nekompromisním odsouzení sovětské invaze. Ve zprávě z Československého zastupitelského úřadu v Oslo z 11. srpna 1980 je uvedeno, že podpora československé opozice v Norsku jde napříč politickým spektrem. Zatímco pravicové strany konzervativního typu jako Høyre podporovaly spíše aktivity poúnorové emigrace, aktivity věkem mnohem mladší, posrpnové emigrace, byly podporovány především stranami z levé části politického spektra Norska, tedy sociálními demokraty i stranami mnohem levicovějšími.

Nejvýznamnějším opozičním hnutím, kterému je na konci 70. minulého století let věnována pozornost v demokratické části Evropy je samozřejmě Charta 77 a opoziční skupiny s ní spojené. Informace o vzniku Charty 77 proběhla v Norsku hned na začátku ledna 1977 všemi významnými sdělovacími prostředky. O činnosti Charty 77 a dění okolo ní pravidelně referovala i Norská ambasáda v Praze. Nedlouho před vznikem manifestu Charta 77 v souhrnné tajné zprávě o situaci v Československu charakterizuje situaci norský ambasador následovně: „Přestože sovětské jednotky v Československu oficiálně zemi neokupují, pravda je taková, že jde o skutečnou okupaci a sovětský velvyslanec Mackovič, nikoliv de jure, ale de facto je gubernátorem Československa. ... V čem se zahraniční pozorovatele shodují je to, že v Československu neexistuje žádná organizovaná opozice.¹⁸¹ V říjnu 1976 odchází z Prahy zpráva norského velvyslance o procesu se skupinou Plastic People of the Universe. Ve zprávě už je uvedena přímá spojitost procesu s konkrétními představiteli opozice, Václavem Havlem a Františkem Krieglem.¹⁸² V poslední zprávě před vznikem Charty 77 ze dne 27. prosince 1976 informuje Norská ambasáda v Praze o propuštění čtyř politických vězňů, m.j. Milana Hübla, bývalého ředitele Vysoké školy politické, a Jiřího Müllera, studentského vůdce z let 68-69. Stalo se tak zejména na nátlak komunistických stran Itálie a Francie.

První zpráva o Chartě 77 z Norské ambasády v Praze pochází z 7. ledna 1977 v souvislosti s článkem ministra zahraničí B. Chňoupka v Rudém Právu, který marginalizuje vliv Charty na zahraničně politické vztahy ČSSR.¹⁸³ Do spisu je vložen cyklostyl kompletní Charty 77 v angličtině, patrně zasílaný zahraničním ambasádám v Praze. Následují další zprávy Norské ambasády v Praze o osudech signatářů Charty a jejich činnosti:

¹⁸¹ Spis MZV No 25-4/III- H 641 UD z roku 1976.

¹⁸² Spis MZV No 25-4/III- 26 522 UD z roku 1976.

¹⁸³ Spis MZV No 25-4/III- 470 UD z roku 1977.

12. ledna 1977 – zadržení manželky Pavla Kohouta a reakcí v komunistickém tisku na Chartu 77¹⁸⁴;

14. ledna 1977 – prvních 250 podpisů. Charta je charakterizována akce liberálních komunistů za dodržování lidských práv¹⁸⁵;

24. ledna 1977 – komentáře v komunistickém tisku jsou charakterizovány jako hysterické. Ministr zahraničí Lucemburska Gaston Thorn se pokusil zařadit otázku lidských práv na program jednání s ministrem zahraničí Chňoupkem. Na základě velkého odporu čs. strany se toto prosadit nepodařilo¹⁸⁶;

26. ledna 1977 proběhlo jednání norského ministra zahraničí Frydelunda s velvyslancem Šutkou. Norský ministr zahraničí sděluje Šutkovi stanovisko Norska k Chartě 77. Upozorňuje tak Šutku, že zadržení a věznění vedoucích opozičních představitelů významně zhoršuje úroveň česko-norských vztahů. Šutka ve svém vyjádření nesouhlasí s některými částmi Charty 77, jako příklad uvádí rovnou příležitost ke vzdělání na vysokých školách v ČSSR pro všechny, které záleží jen na studentech samotných. Do spisu je připojen i záznam interpelace poslance Torsteina Tynninga z 26. ledna 1977. Poslanec se dotazuje ministra Frydelunda na představu norské vlády, jak bude oficiální reakce na dění v Československu v souvislosti s Chartou 77. Frydelund ve své odpovědi popisuje setkání a sdělení předaná Šutkovi¹⁸⁷.

Další spisy z roku 1977 komentují dění kolem Charty 77 v Evropě. Norská ambasáda v Rakousku informuje o nabídce politického azylu vedoucím osobnostem Charty 77¹⁸⁸, Norská ambasáda v Haagu informuje o oficiálním protestu Nizozemí proti perzekuci signatářů, totéž činí norské ambasády v Bonnu, Kodani. Na sjezdu Sociálně demokratické strany Norska ve svém projevu předseda strany a zároveň norský premiér Nordli vyhláší, že norská vláda oznámila vládě Československa, že porušování lidských práv v ČSSR, nyní zejména v souvislosti s persekucí signatářů Charty 77, zvyšuje napětí mezi východem a západem a narušuje spolupráci mezi Norskem a Československem. Komunistická moc v ČSSR prostřednictvím Rudého práva kritizuje vyjádření norského ministra zahraničí Frydelunda¹⁸⁹ a následně i premiéra Nordliho¹⁹⁰. Mocenské kruhy v ČSSR jsou zneklidněné postojem západních vlád, že se jim nedaří eliminovat mezinárodní tlak na ně vytvářený žádnými vyjádřeními, podporujícími komunistický režim v ČSSR proti opozici (v té době

¹⁸⁴ Spis MZV No 25-4/III- 828 UD z roku 1977.

¹⁸⁵ Spis MZV No 25-4/III- 1 009 UD z roku 1977.

¹⁸⁶ Spis MZV No 25-4/III- 1 882 UD z roku 1977.

¹⁸⁷ Spis MZV No 25-4/III- 2 480 UD z roku 1977.

¹⁸⁸ Spis MZV No 25-4/III- 2 658 UD z roku 1977.

¹⁸⁹ Spis MZV No 25-4/III- 2 890 UD z roku 1977.

¹⁹⁰ Spis MZV No 25-4/III- 2 995 UD z roku 1977.

podepisují tzv. Anticharty, proti Chartě vystupují známí umělci). Pro totalitní režim je to nepřijemné zvláště v souvislosti s přípravou Bělehradské konference, která má hodnotit pokrok v dodržování lidských práv v signatářských zemích KBSE od podepsání Závěrečného aktu v roce 1975 v Helsinkách. Postoj Norska je dvojnásob nepřijemný, protože se plánuje oficiální návštěva ministra zahraničního obchodu Barčáka¹⁹¹, od které si ČSSR slibuje zintenzivnění vývozu do Norska a tím i přísun potřebných tvrdých valut. Případná oficiální návštěva Barčáka v Norsku a její dopad byl diskutován i při jednání NATO¹⁹². Návštěva ministra Barčáka v lednu 1977 byla z norské strany odvolána. Nakonec se uskutečnila, ale o téměř dva roky později (26. – 27. 11. 1978). 1. února 1977 jedná o situaci v Československu zahraničně politický výbor norského parlamentu.

Ve své informaci o vývoji situace v ČSSR dne 27. ledna 1977 norský chargé d'affaire uvádí, že před ambasádu v Praze byl umístěn uniformovaný příslušník SNB¹⁹³. Na setkání ambasadorů zemí Beneluxu a Norska 31.1.1977 v Praze sděluje nizozemský ambasador svému norskému protějšku, že na jeho jednání s ministrem zahraničí (Chňoupekem) mu bylo sděleno, že norská reakce na Chartu 77 byla silnější než u ostatních zemí a že je to z československé strany vnímáno velmi negativně¹⁹⁴.

Ambasáda v Praze informuje ústředí o dění kolem Charty 77 v prvních měsících velmi často. Pozorně a neustále jsou sledovány osudy jednotlivých aktérů a reakce komunistické moci i komunistického tisku. Součástí zpráv jsou informace o dokumentech Charty 77. Ve zprávách ambasády se objevují konstantně informace o ztřeštěném sledování činnosti úřadu a jeho zaměstnanců a sledování činnosti západních novinářů v ČSSR. Na možné komplikace i na možné zadržení neakreditovaných novinářů v ČSSR upozorňuje své členy i NATO¹⁹⁵. Ambasáda informuje norské ústředí podrobně o úmrtí Prof. Jana Patočky a jeho pohřbu, který se podle slov pisatele „stal národní manifestací“¹⁹⁶.

Norsko se aktivně zapojuje i do přípravy postoje členských zemí NATO vůči dění v Československu v souvislosti s očekávanou Konferencí KBSE v Bělehradě¹⁹⁷. 7. června oznamuje Norská ambasáda v Praze, že signatář Charty 77 Michael Konůpek chce odejít z Československa do Norska, kde už se nachází jeho manželka a dvě děti¹⁹⁸. Ke zprávě je přiloženo i pozvání Filozofického institutu Univerzity v Oslo pro M. Konůpka jako

¹⁹¹ Ministr Barčák viz kapitola 4.2.1.

¹⁹² Spis MZV No 25-4/III- 3 343 UD z roku 1977.

¹⁹³ Spis MZV No 25-4/III- 3 453 UD z roku 1977.

¹⁹⁴ Spis MZV No 25-4/III- 3 455 UD z roku 1977.

¹⁹⁵ Spis MZV No 25-4/III- 7 416 UD z roku 1977.

¹⁹⁶ Spis MZV No 25-4/III- 8 026 UD z roku 1977.

¹⁹⁷ Spis MZV No 25-4/III- H 1224 UD z roku 1977.

¹⁹⁸ Spis MZV No 25-4/III- 19 411 UD z roku 1977.

hostujícího lektora v zimním semestru 1977. Součástí spisů jsou i protesty norských organizací zasílané prezidentu Husákovi proti věznění signatářů Charty 77, jejichž kopie byly vždy zasílány MZV No.

Rok 1977 lze z hlediska norské pomoci opozičnímu hnutí charakterizovat jako rok zvýšeného zájmu státních institucí o dění v ČSSR. Norská ambasáda v Praze, i když není v přímém styku s disidentskými kruhy, s vysokou frekvencí a objektivně informuje Norské ministerstvo zahraničí o dění v ČSSR. Norsko demokratizační tendence v ČSSR podporuje a jednoznačně odsuzuje represe, kterými jsou chartisté postihováni. V jeho zahraniční politice tentokrát nepřevažuje pragmatismus, reprezentovaný výhodami bezproblémového zahraničního obchodu s ČSSR. Norsko je, i díky ropné krizi a stoupajícím cenám ropy, daleko suverénnější a emancipovanější. Komunističtí vládcí v ČSSR nesou tento postoj stále významnější země v Evropě velmi nelibě.

Na začátku roku 1978 oznamuje zahájení své činnosti Norskému ministerstvu zahraničí Støttekomiteen for Tsjekkoslovakia. Ten se pak po dlouhou dobu stává hlavním článkem podpory Charty 77 v Norsku.¹⁹⁹ MZV No dostává také podněty k pokračování nátlaku na československý režim k zastavení represí proti chartistům od norských společenských organizací i od jednotlivců. Otevřený dopis prezidentu Husákovi zasílá ze své srpnové konference v Gjøviku i organizace Misjon bak Jernteppet.²⁰⁰

V roce 1979 jsou z norské strany dále sledovány procesy s představiteli Charty 77. Pokračuje zasílání protestních dopisů činitelům komunistické moci v ČSSR²⁰¹ (Univerzita v Oslo, Norský svaz novinářů, Církevní rada Norska). Proběhne ale i návštěva ministra zahraničí Chňouпка v Norsku v červnu 1979 za účelem podpisu Smlouvy o zamezení dvojího zdanění a zabránění daňového úniku. Norské MZV je za přijetí (byť ne ministrem zahraničí) ministra Chňouпка ostře kritizováno ze strany Norského helsinského výboru. Represe signatářů a mluvčích Charty 77 jsou projednávány opět na půdě NATO jsou zde prezentovány reakce jednotlivých členských zemí²⁰².

Rok 1979 byl rokem posledním, ze kterého mi bylo umožněno čerpat informace pro moji práci na Norském MZV. Spisy od roku 1980 ve složce 25-4/III (ČSSR) bohužel ještě nebyly odtajněny. Jejich zpřístupnění je dle sdělení vedoucího archivního oddělení ministerstva Tronda Synestveda komplikované, protože jejich součástí jsou i spisy NATO

¹⁹⁹ Støttekomiteen for Tsjekkoslovakia viz kapitola 6.1.

²⁰⁰ Misjon bak Jernteppet viz kapitola 6.3.

²⁰¹ Viz kapitola 4.2.3.

²⁰² Spis MZV No 25-4/III- H 1238 UD z roku 1977.

s klasifikací „přísně tajné“ a jejichž odtajnění podléhá schválení všech tehdejších členských zemí. Komplikace to ale prý není politická, nýbrž byrokratická.

I přes omezení mého badání na léta 1977 – 1979 mi tyto spisy poskytly dostatečný přehled o oficiálních reakcích Norska na dění kolem Charty 77. Norská politická podpora nebyla marginální a určitě předčila očekávání jak disidentů, tak komunistické moci, která musela přes své hysterickému tažení prosti představitelům Charty 77 a marginalizaci významu její činnosti spolknout další hořkou pilulku ze severu Evropy.

7. Snahy o vytvoření protiváhy k organizacím podporujícím nezávislé iniciativy v ČSSR

Ne všichni obyvatelé Norského království byli neutrálně či negativně naladěni vůči komunistickému režimu v ČSSR. Ve zprávách z Československé ambasády v Oslo byly velmi podrobně popisována dění v levicových stranách v Norsku. Ze zpráv jasně vyplývá snaha navázat zejména s mládežnickými organizacemi těchto stran užší styky. Tato činnost se poměrně dařila a mladí Norové do Československa jezdili.

Naopak z dokumentů vyplývající dosti výrazná snaha o bližší styky s Norskou komunistickou stranou (dále NKP) byla neefektivní. Strana navíc ztratila po srpnu 1968 (dle názoru Michaela Konůpka) velkou část svých voličů i přes to, že sovětskou invazi do Československa nepodporovala, a od té doby již nikdy nedosáhla ve volbách výrazného úspěchu a ne získala žádný mandát. Ve zprávě československého zastupitelského úřadu v Oslo z 16. listopadu 1981 o „Situaci v Norské komunistické straně před 17. sjezdem“ je však psáno, že poslední parlamentní volby, v nichž NKP získala alespoň jeden mandát, proběhly v roce 1957. Od té doby podpora této strany trvale klesala a v roce 1981 podporovalo NKP pouze 0,3 % norských voličů. Navíc ve své části politického spektra získala v roce 1972 silného konkurenta, a to Norskou dělnickou komunistickou stranu (která je vnímána jako trockistická organizace).

V kapitole 3 jsem zmínil norskou podporu šesti zadrženým signatářům Charty 77 v Československu v říjnu 1979. Jednalo se o petici 84 norských poslanců a prohlášení mládežnické organizace strany Høyre. Norská komunistická strana se prostřednictvím svého předsedy Gunnara Knutsena vyjádřila k situaci v ČSSR v novinách Morgenbladet. Strana zaujala vyčkávací postoj a odmítla se připojit k protestům komunistických stran ve Francii, Španělsku a Itálii. Odůvodnění bylo více než vyhýbavé, norští komunisté se odvolávali na údajný nedostatek věrohodných informací o dění v ČSSR, protože zprávy předkládaly pouze „antimarxistické tiskové kanceláře“. Podle předsedy Gunnara Knutsena Západ věnuje přehnanou pozornost východoevropské opozici. Jeho argument zněl: „Když se jednalo o půl miliónu zavražděných komunistů v Indonésii, nemluvilo se o tom tak nahlas.“

Další norskou specifickou prosocialistickou skupinou byla tzv. „Společnost přátel socialistických zemí v Norsku“ (Internasjonalt Kultursamband). Tato organizace působila jednotně až do 2. června 1980 a do této doby měla společné členstvo, finance a sekretariát pro sekce BLR, KLDL, PLR, RSR, NDR, MLR a ČSSR. Organizační tajemník Rosef hospodařil s finančními příspěvky od jednotlivých zastupitelských úřadů a vedl členskou evidenci. Od 2. 6. 1981 se společnost rozdělila na samostatné národní společnosti. Tajemník

Rosef²⁰³ usiloval o finance z ZÚ ČSSR v Oslo, a proto se snažil budit dojem, že přátel Československa bylo v předchozí společnosti asi 50. Nakonec se ukázalo, že jich bylo pouze 6 až 10. Nová společnost Přátel ČSSR se tedy musela vybudovat, do jejího čela byli ustanoveni Nick Gulbransen, Asbjørn Bielig a Bjarne Brunsvik (podle jmen Norové, ale o jejich minulosti se mi nepodařilo nic zjistit). Nábor nových členů měl být proveden mezi některými obchodními partnery ČSSR, mezi spolupracovníky závodníka mladoboleslavské škodovky Hauglanda, několika československými ženami provdanými v Norsku, v afilaci Motokovu ve městě Drammen a ve sportovním svazu v Mjøndalenu, nad nímž měla patronát československá afilace Motokovu.

Samostatnou kapitolou jsou pak aktivity některých emigrantů, kteří chtěli předávat informace ZÚ ČSSR v Oslo. Dokumenty o spolupráci některých československých občanů v letech 1970 až 1974 jsou uloženy v samostatné složce Ministerstva zahraničí ČR.²⁰⁴ Tak například jakási Dr. L. Rostanová předala ZÚ ČSSR v Oslo informační materiály o československé emigraci a upozornila na emigrantku Tatjanu Kuchařovou, působící tou dobou stejně jako manžel pí Rostanové na Univerzitě v Bergenu. Dalším případem v této tajné složce je případ pana Jaroslava Karbana. Tento československý emigrant z roku 1948 se dostavil na ZÚ, aby nahlásil, že mu bylo někým vyhrožováno (10. května 1973 mu prý zavolal nějaký Novák, který mu řekl, že dnes přijel nějaký pán z Mnichova a ten, že s ním udělá krátký proces), protože prý získává příliš často vízum do Československa. Tento pán však i mezi soudruhy na ZÚ v Oslo působil nevěrohodně o ostatních emigrantech se téměř nezmiňoval. Jako důvod své emigrace uvedl neshody na jeho pracovišti v Plzni a obavy ze svých kolegů. O Anně Kvapilové prohlásil, že ho nenávidí, protože na rozdíl od většiny emigrantů nekritizuje ČSSR. Jako možné podezřelé z údajného vyhrožování, jemuž byl vystaven, označil jakési pány Jaroslava Macháčka a Karla Pavla. Důvody obou případů kontaktu ZÚ Oslo jsou nejasné.

²⁰³ Rosef byl vedoucím činitelem Společnosti přátel socialistických zemí v Norsku.

²⁰⁴ Spis MZV ČR To- T 190-1974 (teritoriální odbory tajné).

8. Možnosti nátlaků na emigranty z Československa žijící v Norsku

Jedinou reálnou formou, kterou mohla ČSSR tlačit na emigranty bylo udělování víz k návštěvě ČSSR. Ve výše zmíněném fondu TO - T 190 1974 tak nacházíme i návrhy na zamítnutí žádosti. Např. Slavěně Wiedswang²⁰⁵ nebylo doporučeno československé vízum vydávat vzhledem k její publicistické činnosti a „špatnému“ názoru na bratrskou pomoc v roce 1968. Zdůvodnění některých žádostí o československé vízum charakterizuje absolutní moc Československé ambasády mnohdy nad lidmi, kteří se ocitli v tísnivé situaci – např. úmrtím nebo nemocí v rodině. Často tak bylo zdůvodnění žádosti napsáno v nepřirozeném jazyku, kdy se žadatel musel ponížit a psát chválu na socialistické zřízení apod.

Dalším prostředkem nátlaku byly konfiskace majetku emigrantů v Československu. Dlouhodobě byla vnímán norskou stranou negativně spor paní Milady Blekastadové s ČSSR. M. Blakastadová se v roce 1934 vystěhovala do Norska a v roce 1936 zdědila po svém otci významném nakladateli Jaroslavu Topičovi dům na Vinohradech. Paní Blekastadová nežila v ČSSR a o zděděný majetek zpočátku nejevila zájem. Na uvedenou nemovitost byla navíc v roce 1945 uvalena administrativní národní správa. Od roku 1953, kdy se paní Bakastadová začala zajímat o majetek a o prodej svého podílu na nemovitosti, se vedla vleklá jednání. ČSSR za pomoci různých výmluv odmítalo vyplatit paní Blekastadové její peníze. Paní Blekastadová však byla v Norsku váženou osobností a norské ministerstvo zahraničí využívalo tento případ jako důvod proti množícím se snahám o zlepšení norskoslovenských vztahů v období normalizace.²⁰⁶

²⁰⁵ Slavěna Wiedswang emigrantka, norská občanka vdaná za ředitele deníku Arbeiderbladet.

²⁰⁶ Spis MZV No 25-4/III- 17 672 UD z roku 1977.

ZÁVĚR

V úvodu své práce jsem si položil několik zásadních otázek, na které jsem hledal odpovědi. Snažil jsem se vytěžit řadu existujících pramenů, ať písemných nebo orálních v Česku i v Norsku. Pokusil jsem se popsat, jak významná byla norská pomoc demokratizačním procesům v ČSSR, kdo ji prováděl, jaká byla úloha státu a jaká nezávislých iniciativ a které skupiny a osobnosti se v této oblasti nejvíce angažovaly. Dále jsem si vytýčil dvě poměrně jednoduchá tvrzení, že ne všichni emigranti byli v oblasti podpory postojů proti totalitnímu režimu v Československu nevšímaví nebo pasivní a že Norsko lze počítat mezi ty státy, které významně pomohly českému disentu komunistický režim eliminovat.

Práce jsem z hlediska chronologického rozdělil do tří časových období, 1948 – 1968, 1968 – 1977 a 1977 – 1989. Z hlediska obsahového jsem se zaměřil na činnost emigrantských kruhů, činnost nezávislých iniciativ a činnost oficiálních státních struktur v Norském království ve vztahu k Československu ve sledovaném období. Ve sledovaném období je také součástí práce interpretace událostí v Československu dobovým norským tiskem.

Na začátku uvedených period lze vysledovat historické milníky, které nejenže poznamenaly život generací československých občanů, ať již doma nebo v cizině, ale také byly určujícími podněty pro formování zahraniční politiky Norska vůči Československu, stejně jako vztahu občanů Norska a nezávislých iniciativ vůči naší zemi. V roce 1948 to bylo převzetí moci komunisty, v roce 1968 pak tzv. Pražské jaro a invaze okupačních vojsk do Československa, v roce 1977 pak vznik Charty 77.

Jestliže od roku 1948 byl nejvýznamnějším článkem norské podpory československé opozici Norsk – Tsjekkoslovakisk hjelpeforening a vůdčí osobností Čechů a Slováků v Norsku byla Anna Kvapilová, tak po roce 1977 to byla Nadace (Støttefond) na podporu Charty 1977, kde hlavním hnacím „motorem“ byl Michael Konůpek. Přitom si dovoluji konstatovat, že zatímco činnost NTH byla zaměřena s postupem času stále výrazněji na pomoc emigrantům z Československa (tedy spíše na řešení otázek humanitárních, ekonomických, kulturních a vzdělávacích), Støttefond byl organizací v první řadě politickou. Jeho hlavním posláním byla pomoc opozičnímu hnutí v Československu. Proto také Støttefond po návratu demokratických poměrů u nás po roce 1989 svoji činnost ukončil, ale NTH našel pokračovatele, který svoji činnost nadále v Norsku udržuje (Tsjekkisk-Norsk Forum). Zajímavé je i rozdělení politického spektra v Norsku ve vztahu k podpoře těchto iniciativ. NTH byl podporován spíše politickými uskupeními, stojícími ve středopravicovém politickém spektru, zatímco Støttefond a opoziční hnutí v ČSSR kolem Charty 77 nacházely

své příznivce spíše v politických kruzích levicového zaměření, dokonce i z okruhů krajní levice.

Oficiální norská zahraniční politika vůči Československu nebyla určována pouze pragmatickými ekonomickými zájmy, ale v nejvýznamnějších momentech československých soudobých dějin, tedy v roce 1968 a v roce 1977 po vzniku Charty 77, dokázala jasně formulovat svá stanoviska na podporu demokratizačních tendencí a opozičních hnutí, které totalitním režimem nebyly vítány. Norští politici se také zasazovali o změny poměrů v Československu tak, že vážali obchodní dohody a zlepšení vztahů mezi Norským královstvím a Československem na řešení problémů svých občanů a dále i na dodržování lidských práv v ČSSR.

Dnes, kdy se do střední Evropy vrátila demokracie (nebo v Norsku stále východní Evropy - naprostá většina Norů nepoužívá výraz střední Evropa), není tato oblast výrazným předmětem politického zájmu Norska. ČR je s Norskem členem NATO, Norsko přispívá poměrně významně na vyrovnávání disparit mezi evropskými zeměmi naší zemi v rámci tzv. Finančních mechanismů EHP/Norska. Bilance zahraničního obchodu se stala výrazně příznivější pro Norsko poté, co se stalo naším dodavatelem zemního plynu. Česká republika, která je v Norsku známá hlavně jako výrobce kvalitního piva, škodovek a jako příjemná turistická destinace, se stala spojencem a výhodným obchodním partnerem. O politické situaci v Čechách a na Slovensku se dnes v Norsku neví téměř nic. Prezident Václav Havel byl v Norsku poslední známou politickou osobností z Československa.

Norská občanská společnost nebyla a není k dění v totalitních režimech nikdy lhostejná. Proto i v případě Československa v době komunismu dokázaly zejména intelektuální špičky této země zformulovat a projevit svůj názor vůči totalitnímu režimu zřetelně a jasně a v rámci možností i pomáhat prosazení demokratizačních tendencí a tedy i činnosti demokratické opozice. Významnou úlohu přitom sehráli i představitelé československé emigrace v Norsku. Odpověď na moje tvrzení, položené na začátku této práce, tedy vyznívají pro Norsko pozitivně. Vždy se v emigrantských kruzích našli ti, kteří svojí činností významně přispívali k podpoře návratu demokracie u nás. A Norsko bylo jednou ze zemí, které významně přispěly k pomoci československému disentu a tím i k eliminaci totalitního komunistického režimu v Československu.

Prameny na internetu

- 1) Online archiv Aftenposten: <http://www.aftenposten.no/sok/?query=arkiv>
- 2) Mírový institut: <http://www.peacebuildingportal.org/index.asp?pgid=9&org=2553>
- 3) Jan Kristofori: <http://www.galerie.maxiart.cz/jan-kristofori/>
- 4) Karel Trinkewitz: www.czsk.net/svet/clanky/osobnosti/trinkewitz.html
- 5) Knut Frydenlund: http://snl.no/.nbl_biografi/Knut_Frydenlund/utdypning
- 6) Reidun Askelad: <http://www.reidunaskeland.no/index.php?id=2>
- 7) Monna Tandberg: http://snl.no/Monna_Tandberg
- 8) Kåre Willoch: www.cappelendamm.no/main/Katalog.aspx?f=8603
- 9) Český rozhlas Vltava M. Konůpek v pořadu Osudy:
http://www.rozhlas.cz/vltava/porady/_zprava/707116
- 10) Leo Eitinger: <http://www.zob.cz/?q=eitinger>
- 11) Pavel Fraenkl: http://encyklopedie.brna.cz/home-mmb/?acc=profil_osobnosti&load=10624
- 12) Profesor Hans Otto Frøland:
<http://translate.google.cz/translate?hl=cs&langpair=no%7Cen&u=http://www.ntnu.no/gemini/2011-03/38-39.htm>
- 13) Státní bezpečnost akce proti časopisu Svědectví:
http://www.totalita.cz/stb/stb_a_svedectvi.php

Literatura

- 1) ALMGREN Bertil a kol.: *The Viking*, Gothenburg 1975
- 2) BREKKEOVÁ Birgitte: *Norská cesta k neziskovému sektoru a občanské společnosti* IN 87/88 Revue prostor- Norská inspirace: kultura občanského života v česko-norském dialogu, redaktor Milan Hanuš, Praha 2011, str. 53-59
- 3) BLAŽEK Petr: „Informace UV KSČ o zahraničních ohlasech na Prohlášení Charty 77 a represi proti jejím signatářům. (Praha 3. Února 1977)“, in: Petr BLAŽEK (ed.): *„Tentokrát to bouchne“*. Edice dokumentů k organizaci a ohlasům kampaně proti signatářům Charty 77 (leden - únor 1977), Praha 2007
- 4) K problému vikinských vlivů FILIP Jan: *Pravěké Československo*, Praha 1948.
- 5) HROCH Miroslav – KADEČKOVÁ Helena – BAKKE Elisabeth: *Dějiny Norska*, Praha 2005
- 6) JANOUCH František: *Nadace Charty77 (Dvacet let)*, Atlantis, Brno 1998

- 7) LUDVÍKOVSKÝ Jaroslav: *Kristiánova legenda*, Praha 1978
 - 8) POLÁCH Vladimír P.: *Emigrace do Norska po roce 1948 a její kulturní činnost*, IN: *Studie z dějin emigrace, Sborník studentských prací, Katedra historie FF UP, Olomouc 2003, str. 40-70*
 - 9) POLÁCH Vladimír P.: *Československá emigrace do Norska po srpnu 1968*, In: *Emigrace, Sborník historických prací Centra pro exilová studia, Olomouc 2006, str. 77- 88*
 - 10) SALOMON Kim: *Refugees in the Cold War: Toward a New International Refugee Regime in Early Postwar Era*, Lund, 1991
 - 11) SKJERVEN Stig Arne: *Den tsjekkiske og slovakisme migrasjonen til Norge 1948-1989*, Oslo 2000
 - 12) ŠTĚPÁN Jiří: *Českoslovenští krajané ve Skandinávii v agendě diplomatů meziválečné doby*, IN: *Studie z dějin emigrace Sborník studentských prací, Olomouc 2003, str. 21-33*
 - 13) ŘEZNÍČEK Ladislav: *Stavba mostů mezi národy aneb O stýkání severu, středu a jihu Evropy*, In: *Rozmluvy s historiky: Česká historiografie a soudobé dějiny očima zahraničních kolegů*, Praha 2005
 - 14) TŘEŠTÍK, Dušan: *Počátky Přemyslovců*, Praha 1997
 - 15) TUREK Rudolf: *Čechy v raném středověku*, Praha 1982
- K problému vikinských vlivů FILIP Jan: *Pravěké Československo*, Praha 1948.

Prameny primární:

- 1) Soukromý archiv M. Konůpka, Oslo
- 2) Norský státní archiv (Riksarkivet), Oslo
- 3) Archiv MZV Norska, Oslo
- 4) Archiv MZV České republiky, Praha
- 5) Archiv České ambasády v Oslo

Přílohy

Příloha č. 1 Petr Uhl: Příspěvek pro norskou levici

(ke kapitole 4.2.2 Petr Uhl: Příspěvek pro norskou levici)

Byl jsem požádán, abych napsal příspěvek pro seminář, který je věnován problematice zemí sovětského bloku. Či ním tak s radostí proto, že seminář pořádá norská levice. Především však musím zdůraznit, že názory, které vám předkládám k posouzení, uvádím jen svým jménem, bez konzultace se svými soudruhy a přáteli, tím méně pak hovořím za Chartu 77 nebo čs. politickou opozici.

Už rok a půl působí v Československu hnutí za lidská práva Charta 77. Vydala 17 číslovaných dokumentů, z nichž většina kriticky postihuje různé oblasti života společnosti z hlediska absence lidských práv a porušování zákonů /diskriminace v přijímání do škol, odbory a diskriminace v zaměstnání a povolání, náboženská svoboda, svévole v ediční praxi a situace v literatuře, útlak v oblasti pop-music, porušování práv a zákonů ve vězeních/. V dokumentu č.15 Charta 77 podala stručný, ale velmi rozsáhlý přehled rozporů mezi čs. zákony a oběma mezinárodními pakty o lidských právech, z nichž při kritických analýzách většinou vychází. Kromě číslovaných dokumentů zveřejnila Charta 77 řadu dopisů a sdělení na nejrozmanitější témata, většinou o porušování zákonů v konkrétních případech. Zvláště cenné je i to, že za rok a půl vzniklo - na půdě Charty 77 nebo pod jejím vlivem - na tisíc článků, dopisů, stížností, vyjádření nebo i fejetonů - na podobná témata a že jejich autory jsou obyčejní lidé, většinou signatáři Charty 77, ale nejen oni. To vše obíhá v samizdatě, který je občanskou samoobsluhou nahrazující noviny, časopisy, ale i nakladatelství krásné literatury.

Vlivem represe, která Chartu 77 a zvláště její nejaktivnější protagonisty postihuje, a díky všeobecné atmosféře strachu, kterou se Chartě 77 podařilo prolomit jen málo, nestala se - a soudím, že v současných poměrech se nemůže stát - Charta 77 masovým hnutím. Za 900 jejích signatářů a v nejnepříjemnějším případě několik tisíc čtenářů jejích materiálů je, v poměru k 15 miliónům, společenství nepočtené. I tak představuje Charta 77 pro politický systém vážné nebezpečí. Je tomu tak proto, že systém byrokratického centralismu, který se v politické oblasti projevuje jako byrokratická diktatura, je systém velmi křehký. Tato křehkost způsobuje jeho totalitu, snahu po absolutizaci, po dosažení monolitu, jinak řečeno obsáhnutí všech forem a prvků společenského /hospodářského, politického, kulturního/ života a jejich začlenění do jediného mechanismu, kontrolovaného a

řezného jediným centrem. A tato totalita může být narušena kdekoliv - třeba v oblasti pop music nebo nezávislou "paralelní" univerzitou - a průlom do ní se může lavinovitě rozšiřovat a zrychleným /revolučním/ způsobem zasáhnout všechny oblasti života. "Fehkost totalitního byrokratického systému plyne z jeho podstaty a tou je politické /e teprve odvozeně ekonomické/ uzurpování moci byrokracií a její elitou. V hci tím říci, že byrokratická moc nevyrůstá z kapitálových vazeb, že soukromého či skupinového vlastnictví výrobních prostředků, ale má výrazně politický charakter /historicky i fakticky/. "Řestože je byrokracie jako celek globálním disponentem výrobních prostředků, jsou jednotliví byrokraté zařezeni do společenské hierarchie podle politických kritérií a k výrobním prostředkům mají odcizený vztah, i když toto odcizení je jiné než u pracujících, kteří jsou z rozhodování o nich zcela vyloučeni. " proto se domnívám, že byrokracie není třídou /ale parazitní vrstvou/ a že systém byrokratického centralismu není státním či jiným kapitalismem /tím méně je ovšem socialismem/ a byrokratická diktatura, přes svůj totalitní charakter, není fašismem. Hovořit o stalinismu, o byrokratickém zdegenerování nebo zdeformování dělnických států či nabízet označení přechodného období mezi kapitalismem a socialismem, jak my, revoluční marxisté, na podobných fórech jako je nyní vaše obvykle činíme, může být teoreticky zajímavé a dokonce správné. "tejně tak oprávněné bývají námítky, že tato označení mohou mít - mezi pracujícími východu a Západu - dezorientační nebo dokonce demobilizující účinek. "ypotézy o státním kapitalismu a fašismu, jekkoli "srozumitelné" dělníkům, jsou podepřeny chatrnými konstrukcemi a z hlediska marxistického chápání sociálních vztahů jsou neudržitelné. jejich autořůžk a propa gátoři to vědí často nejlépe sami. "de je nutno říci jasně s Gramsciem: jen pravda je rrevoluční a každá odchylka od ní chutná, aspoň pro nás, kteří jsme to prožili a prožíváme, po hořkých plodech stalinismu. Snad bychom v běžné agitační a propagační práci mohli vystačit s pojmy "byrokratický centralismus"/mj. quasioficiální a zcela rozšířený termín, jímž se v r.1968 označoval hospodářský, ale i celý společenský systém Československa 60.let/, dále "byrokratická diktatura", "stalinismus", "totalitní diktatura sovětského typu" apod. "nes nejde o to, jak tento systém pojmenovat, ale jde o to poznat ho a koordinovat své síly, sbychom ho mohli překonat. Pokud jde o mne , z mnoha důvodů ho povežu- ji za nereformovatelný /ečkoli tvěrný/, a proto jeho překonání vidím v revolučním procesu, který - vycházejze z revolučního popření politického systému, tj. rozbití byrokratické moci a jejího sestupu

a postupného "rozptylu" při současné centralizaci této moci v mocenských institucích samotných pracujících - bude znamenat ^{uvolnění} ~~uvolnění~~ zábrany pro rozvoj výrobních sil, pro rozvoj všech společenských vztahů, pro rozvoj kultury, a v neposlední řadě pro uplatnění lidských práv včetně překonávání pocitu odcizení. Tato socialistickou budoucnost vidím podmíněnu politickým systémem nejširší socialistické demokracie, jejímž základem je politický pluralismus všech /i nesocialistických/ názorových proudů, organizací a politických stran a jejíž formou je samospráva /společenská, tj. nejen hospodářská/, která zaručuje čím dál tím více přímou účast pracujících /tj. výrobní demokracie/ a všeho obyvatelstva na rozhodování o problémech daného společenství. Tento systém rad /dělnických, občanských apod./ také vymezuje politický pluralismus a znemožňuje, aby jedna nebo více stran, resp. jejich vedení, vládly jménem svých voličů nebo jménem lidu. I když jsou tendence k parlamentarismu v čs. opozici silné, diskutujeme i o jeho nevýhodách /tj. rigidní delegace moci a možnosti zneužití, manipulace mas vlivnými skupinami, obtížný přechod k formám přímé demokracie/. Je pochopitelné, že patříím v těchto diskusích k odpárcům parlamentarismu a stoupencům samosprávy a forem přímé demokracie.

V současném Československu není ale ani parlamentarismus ani samospráva a sluší se vrátit se z budoucnosti do našich dnů. Především je nutno zdůraznit, že Charta 77 není ani politickou, ani společenskou či jinou organizací. Je to volné sdružení lidí, kteří se rozhodli říkat veřejně pravdu, rozvíjet kritické myšlení a pokoušejí se analyzovat jednotlivé oblasti našeho života z hlediska politického /mocenského/, ale z hlediska samotných zákonů této moci a respektování lidských práv. Proto také nemůže v Chartě 77 panovat široká shoda názorů na projednávané problémy, proto jsou v ní zastoupení vyloučení komunisté ať už "eurokomunistické", centralistické, reformní /sociál-demokratické/, liberální či jiné orientace, dále pak socialisté a demokraté různých koncepcí, krajní levice, křesťané, kulturní underground, ale zejména pak občané bez přesnějšího politického /či náboženského, kulturního/ vyhranění. Shoda v otázkách lidských práv nevylučuje rozdílné názory na politické problémy, kritickou analýzou systému počínaje a představami o budoucnosti konče. Věnné je, že Charta 77 umožňuje diskusi a že se tato diskuse neomezuje jen na Chartu 77. nelze ovšem počítat pro nejbližší období s tím, že na základě této diskuse se vymezí politické

proudy, které zmohutní a vstoupí do konfrontace se státní mocí. Tato zkratka neodpovídá našim současným poměrům. Politické koncepce se budou pročišťovat, lidé se začnou opět veřejně politicky sdružovat, ale k masovému politickému životu to ještě nestačí. Združňování veřejného vystupování v oblasti společenské kritiky ukazuje ještě jinou cestu: je to vznik a působení nejrůznějších výborů, organizací a institucí, které jsou nezávislé na státní mocí, které nejsou politické ve vlastním slove smyslu /tj. nepředpokládají účast lidí stejného nebo podobného ideologického zaměření/ a které hájí některé konkrétní zájmy obyvatelstva, zejména pracujících a mládeže, proti státní mocí. Šde o různé výbory na obranu /politických a jiných vězňů, postižených politickým Berufs-Verbotem/, o "paralelní/ univerzitu, o nezávislou odborovou organizaci, o vlastní časopisy a knihy, o organizování koncertů a výstav, o zájmové spolky, diskusní kluby apod. "Které tyto iniciativy už existují, Charta 77 je posiluje a částečně i chrání, jiné vznikají nebo vzniknou na její půdě /pokud jde o obranu lidských práv - tzv. dílčí úkoly Charty/, další vznikají mimo Chartu 77 / i když i zde jsou iniciativní především chartisté/. Vytváření takových paralelních institucí, struktur a iniciativ a jejich permanentní konfrontace se státní mocí a veřejné působení je, podle mého názoru, nejdůležitější formou třídního boje v Československu; je to cesta perspektivní a zdá se mi, že se úspěšně uplatňuje i v SSSR a zejména v Polsku. Tajné revoluční spolky patří do 19. století. Na cestě paralelních forem společenského života dochází k politizaci stále většího počtu lidí, zejména mládeže, a tím i k postupnému posilování diferencované politické opozice. Je to cesta, již překonáváme relativní izolovanost, do níž se nás snaží státní moc vehnat. Její cíl - přeměnit Chartu 77 na ghetto - se však májí účinkem.

Pracuji v současné době ve Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných, který obranou politických vězňů a osob, které jsou stíhány za projevy svého přesvědčení, se snaží plnit dílčí úkol Charty 77. Hlavní podpore našemu úsilí je mezinárodní solidarita, která musí pomáhat všem, kdož jsou utlačováni pro své názory a postoje, bez ohledu na jejich politické zaměření. Osobně věřím tuto solidaritu od dělnických a socialistických organizací /střem, odborů, studentských organizací/, ale i od vlády buržoazních států, pokud jsou k ní donuceny veřejným míněním ve vlastní zemi a pokud jí nesledují prospěch mezinárodního kapitálu. A mám hned konkrétní prosbu: v posledním týdnu odvědí policie chartisty na komisišství, kde je mlátí /případ MATRAS A KARLÍK 19.5., které potom naběžili do vlaku směrem k jejich

trvalému bydlišti v Chotěboři/ nebo je dokonce na ulici doveze či doveze na místo, kde je přepadne skupina mužů, která je autem doveze v poutech a se zavazanými očima v noci do lesa 40-50 km od Prahy, kde jsou zbiti a ponecháni svému osudu /IVAN MEDEK 16.5. a BOHUMIL DOLEŽAL 22.5./ . Zatím nikoho nezabili, ale může se to brzo stát. Teroristickými akcemi chtějí mezi námi rozšířit strach a paniku. Žádám vás o pomoc! dejte těmto případům, které rozebírají v podrobnosti tech sdělení našeho výboru, plnou publicitu, protestujte v^věmi prostředky. Jen tak nám můžete pomoci, jen tak státní moc ustoupí od otevřeného teroru.

^A tím se dostávám i k tomu, co pro nás, bojovníky za lidská práva v zemích východní Evropy, můžete dělat. Nejdůležitější je pravdivá informace, která se dostane k největšímu počtu pracujících vaší země. Informace o konkrétních případech, o situaci. Tím se lidé nejen angažují /a mohou v tomto smyslu působit na své okolí, ve svých odborových či jiných organizacích/, ale vytvářejí si představu, jak v budoucnu nepostupovat. Představu, že socialismus není byrokratická diktatura a že stalinismus není nutnou odbočkou, jíž společnost musí projít na cestě od kapitalismu k socialismu. A socialistická revoluce v záp. Evropě je naší velkou nadějí.

24.5.1978

Pod UHL

Příloha č. 2 Žádost o propuštění Jana Zmatlíka

(ke kapitole 4.2.3 Dopisy Norů za propuštění vězňených Čechoslováků)

UNIVERSITY OF OSLO

INSTITUTE OF POLITICAL SCIENCE

BLINDERN February 9, 1979
P.O. BOX 1097
OSLO 3
TELEPHONE (02) 46 68 00

Ju Dr. Jan Fejes,
Generální Prokurátor ČSSR,
Nám. Hrdinu 1300,
Praha 4 - Nusle,
Czechoslovakia

APPEAL FOR THE RELEASE OF JAN ZMATLIK:

We have been informed that Jan ZMATLIK, sociologist, born 1948, address 150 00 Praha 5, Stroupeznického 28, formerly employed in the Research Institute of Criminology under the General Public Prosecutor's Office, has been arrested and is charged with "preparing to commit a criminal act of subversion" under paragraph 7/1 and paragraph 98/1 of the Criminal Code, for having "duplicated and prepared to distribute written material, the contents of which were aimed against the state system of Czechoslovakia".

It seems clear that this material was of such a nature that it comes within the freedom of information and opinion to duplicate and distribute it. We understand that it consisted in documents of Charta 77, philosophical works by the late professor Patocka and literary works by Czech writers. Under art. 19 of the United Nations Covenant on Civil and Political Rights, paragraph 2, which has been ratified by your country, every one shall have the right to freedom of information, which shall include freedom to seek, receive and impart information and ideas of all kinds.

We consider it unlikely that any of the material Mr. ZMATLIK has distributed can be subjected to the restrictions contained in paragraph 3 of the Article.

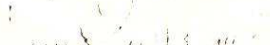
We would therefore appeal to you, Mr. General Public Prosecutor, to reconsider the charges against Mr. ZMATLIK in the light of the United Nations Covenant, and on this basis to order the release of Mr. ZMATLIK.

Sincerely,

Dagfinn Føllesdal
Professor of Philosophy

Stein Bråten
Professor of Sociology

Knut Midgård
Professor of Political Science

Knut Erik Tranøy
Professor of Philosophy

Sverre Lysgaard
Professor of Sociology

Thomas Chr. Wylter
Professor of Political Science

Příloha č. 3 Žádost PEN klubu o propuštění Václava Havla
(ke kapitole 4.2.3 Dopisy Norů za propuštění vězňů Čechoslováků)

THE P·E·N
A WORLD ASSOCIATION OF WRITERS

NORWEGIAN CENTRE
P.O. Box 1461 - Vikta
0116 Oslo 1

COPY

First secretary Milos Jakeš

Oslo, Jan. 31st, 1989

Dear First secretary Jakeš,

As writers, we are most concerned about the recent events in Praha, where several intellectuals have been arrested and some of whom are still in detention.

We are particularly concerned about the writer Vaclav Havel, who has been told to appoint a lawyer, in view of a process. As you know, the last time Mr Havel was in prolonged detention, he got very seriously ill, and we are most concerned about his health.

Mr Havel has, to our knowledge, done nothing which is not his obvious right in any democratic country. The fact that he is held in prolonged detention therefore also makes us concerned about the conditions for the freedom of expression in Czechoslovakia. We find this all the more inexplicable since Czechoslovakia's signing of the final document from the Conference for Security and Cooperation in Europe, which was made in Vienna very recently - about one hour, in fact, before the first arrestations in Praha.

As authors, journalists and editors, we are very much depending on the freedom of expression in our own country, and we are concerned about people being arrested and held in detention for peacefully using their obvious right to this freedom in a country which has been and still is one of the major centres of European culture, and which we in many ways admire. We therefore do urge You, Mr First Secretary Jakeš, to release Vaclav Havel and the other detainees who have done nothing else than peacefully using their freedom of expression, as soon as possible.

On behalf of
The Norwegian PEN-Centre

Anton Fredrik Andresen
Anton Fredrik Andresen
President

Copy to:

President Gustáv Husák, Praha
The Embassy of Czechoslovakia in Oslo
Union of Czech Writers, Praha

Příloha č. 4 Oznámení o vzniku Nadace (Støttefond) na podporu Charty 1977 s fotografií zakladatelů v Klassekampen

(ke kapitole 5 Činnost norské sekce Nadace Charty 77 – Støttefond for Charta 77 a její vliv na norskou veřejnost i politické elity Norska)

AKKURAT

NA

Prester og kvinner

Kvinnelige prester er ikke morsomt. Ihvertfall ikke for menn. Bare tenk deg situasjonen at du må innrømme at Gud også liker kvinner! Nei, kvinner bør holde seg til andre oppgaver enn å preke. Og når jeg nå skriver dette, så er det i trygg forvisning om at jeg har mange med meg. Mange.

For eksempel kalls-kapellan Edvard Skaar. I et vell av mandighet sto han lørdag fram på kirkerådets kvinnekonferanse og forkynte at det ville gå på kirkenes troverdighet løs

KLASSEKAMPEN

Har du et tips? En nyhet? Du får ikke tusen kroner, men mange tusen lesere. Ring Klassekampen, om smått og stort, ikke minst om lokale begivenheter. Klassekampen bør ta opp. Eller send noen ord.

Telefon: (02) 67 49 90

Mandag – fredag	: 08.00 – 20.00
Lørdag	: 10.00 – 12.00
Søndag	: 10.00 – 19.00

Postboks 83 Bryn, Oslo 6.

Thorolf Rafto (t.v.) er formann i det norske Chartafondet. Sammen med Charta-talsmennene, f.v. Michal Koupek, Frantisek Janouch og Radek Doupovec, presenterer han fondet i Oslo lørdag. (Foto: Alf Skjeseth)

Rafto formann for norsk Charta-fond

Příloha č. 5 Článek o Jaroslavu Hutkovi v časopise *Solidaritet*

(ke kapitole 5 Činnost norské sekce Nadace Charty 77 – Støttefond for Charta 77 a její vliv na norskou veřejnost i politické elity Norska, podkapitola 5.3 Rok 1983)

"Solidaritet", Nr. 8/83

Jaroslav Hutka

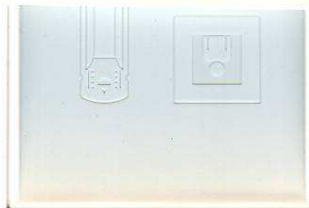

Jaroslav Hutka: *Bakgården*. Roman, Aventura forlag 1983, oversatt fra tsjekkisk av Ådne Goplen

Av Michael Konupek

Den statlige innkjøpsordningen for norsk litteratur kan virke slik at man faktisk prioriterer dårlig norsk produksjon fremfor gode oversettelser. Desto større ros fortjener forlaget *Aventura* for å ha våget å presentere en ny, ung tsjekkisk forfatter. Mens alle de i alt 14 tsjekkoslaviske forfattere, som siden 1968 er blitt oversatt til norsk var anerkjente forfattere allerede før 1968, er Hutka en av de nye talenter som klarte å bygge opp sin kunstneriske identitet under meget vanskelige forhold i 70-årene. Hutka er kjent først og fremst som visesanger, men etter yrkesforbud i 1977 begynte han for alvor også å skrive prosa. Grundig som han er, begynte han forfra — «*Bakgården*» er en ungdoms-roman. Formelt sett, minner den om J.D. Salingers «*The Catcher in the Rye*». Vi befinner oss i Praha, ti år etter okkupasjonen i 68. *Vi opplever to døgn i livet til en attenåring*. Han er både typisk og helt original, som attenåringer pleier å være. Han er utstyrt med foreldre (som han er glad i), en eldre bror og en yngre søster. Han gjør som alle andre i Praha, drikker øl, prater om liv og politikk og forsøker å unngå konflikt med myndighetene. Samtidig er han klar over at konflikten i realiteten er uunngåelig. Jeg skal ikke røpe mer enn at konflikten tar form av et innmeldingsskjema i Det sosialistiske ungdomsforbundet. Vår helt, uten egentlig å være klar over det, tar sitt livs avgjørelse.

Jaroslav Hutka skildrer Praha-miljøet, både i sine visser og i denne romanen, med en oppriktighet som gjorde ham til «en folkefiende». I 1978 valgte han eksil fremfor fengsel og er i dag bosatt i Rotterdam. Ådne Goplen har mestret Hutkas ofte vanskelige språk, en blanding av filosofi og slang, på en ypperlig måte og jeg kan bare anbefale «*Bakgården*» som en passende julegave til alle trette norske ten-, tju- og tretti-åringer som har kanskje mistet troen på «den lille forskjellen» mellom demokrati og totalitarisme. ●

Příloha č. 6 Nekrolog prof. Rafta

(ke kapitole 5 Činnost norské sekce Nadace Charty 77 – Støttefond for Charta 77 a její vliv na norskou veřejnost i politické elity Norska, podkapitola 5.6 Rok 1986)

Professor Thorolf Rafto

Thorolf Rafto død

Professor Thorolf Rafto ved Norges Handelshøyskole er død 64 år gammel etter lengre tids sykdom.

Rafto var professor i økonomisk historie, men er særlig kjent for sitt vidtfavnende engasjement for alle undertrykte og sto i mange år i nær kontakt med opposisjonelle over hele Øst-Europa.

Han har også satt spor etter seg som historieforsker og var særlig opptatt av øststatsforskning. Han har også skrevet en lang rekke bedriftshistorier, og har blant annet skildret jektefarten mellom Lofoten og Bergen i det forrige århundre.

I 1984 utnevnte den jødiske ungdomsforeningen i København Rafto til Ben Adam – menneskenes venn – for sin uselviske innsats for jødene i Sovjetunionen og i andre land der jøder diskrimineres. I september ble han hedret med Kongens fortjenstmedalje i

gull for innsatsen innen forskning og sin mangeårige kamp for menneskerettighetene. I oktober fikk Thorolf Rafto organisasjonen PWPA Scandinavias hederspris for fred, frihet og menneskerettigheter. Organisasjonen består av vitenskapsmenn som benytter sine kunnskaper til å fremme freden og frihetens sak.

Professor Rafto har i en rekke år vært flittig på reisefot i Øst-Europa og i Sovjetunionen. Han har i skrift og tale kjempet på barrikadene mot undertrykkelse og trakassering.

Da den norske avdeling av Charta 77 ble startet ble Rafto valgt til formann og noen år senere engasjerte han seg sterkt for boikott av OL i Moskva.

Thorolf Rafto begynte sin karriere som lektor i Bergen i 1955 og ble stipendiat ved Norges Handelshøyskole i 1957. Han ble utnevnt til professor i økonomisk historie i 1972. (NTB)

**Příloha č. 7 Pozvánka na večer k deseti letům Charty 77
v Národním divadle v Oslo**

(ke kapitole 5 Činnost norské sekce Nadace Charty 77 – Støttefond for Charta 77 a její vliv na norskou veřejnost i politické elity Norska, podkapitola 5.7 Rok 1987)

Støttefondet for Charta 77 har i forbindelse med Festforestillingen for Charta 77 i Nationaltheatret torsdag 29. januar 1987 den glede å invitere

Michael Kouřpek

og en eventuell ledsager/ektefelle til en mottagelse umiddelbart etter forestillingen.

Mottagelsen vil finne sted i publikumsfoajéen på 1. balkong.

STØTTEFONDET FOR CHARTA 77

Vi ber om at De returnerer
det vedlagte svarkort innen

15/1-87

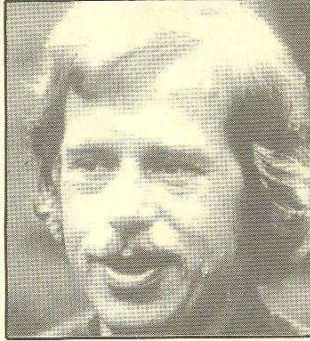

Příloha č. 8 Leták za propuštění politických vězňů
(ke kapitole 4.2.3 Dopisy Norů za propuštění vězňů Čechoslováků)

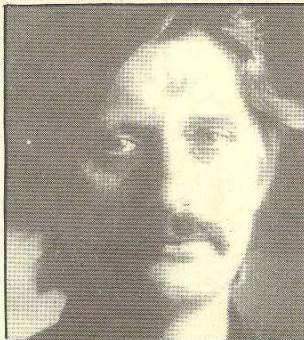
FRIGI FANGENE I TSJEKKOSLOVAKIA

PETR UHL – fem års ubetinget fengsel.

VACLAV HAVEL – fire og et halvt års fengsel.

JIRI DIENSTBIER – tre års fengsel.

DANA NEMCOVA – to års betinget fengsel.

Vaclav Benda – fire års fengsel. Otko Bednarova – tre års fengsel.

Disse seks dommene ble avsagt mot opposisjonelle i Praha 23. oktober. Flere rettssaker er i vente. Hundrevis av fanger sitter bak murene i Tsjekkoslovakia, uten lov og dom.

President Gustav Husak
Praha-Hrad
Tsjekkoslovakia

Undertegnede protesterer mot fengselsdommene over Petr Uhl, Vaclav Havel, Vaclav Benda, Jiri Dienstbier, Otko Bednarova og Dana Nemcova for «undergravingsvirksomhet» og «bakkvaskelse av staten».

Den forbrytelse de domte har begått, er ikke annet enn å kreve respekt for de lover som sikrer innbyggernes rettigheter i Deres land, og for de internasjonale avtaler om menneskerettighetene som Deres regjering har undertegnet.

Det norske folk har i lang tid hatt særlige følelser for Tsjekkoslovakia. Forfølgelsen av Charta 77-medlemmene og undertrykkelsen av opposisjon og meningsutveksling i Tsjekkoslovakia vekker forferdelse over hele Norge, i alle lag og alle grupper.

Undertegnede ber om at De løslater de seks domfelle og de andre undertegnere av Charta 77 som sitter fengslet, og lar all forfølgelse av frie ytringer og lovlige handlinger opphøre.

.....
(underskrift)

Denne løpseddelen er laget av 21. august-komiteen i Oslo, en komite som er stiftet for å demonstrere mot den sovjetiske innmarsjen i Tsjekkoslovakia i 1968.

Vi har også engasjert oss mot forfølgelsen av opposisjonen i det okkuperte Tsjekkoslovakia. Vi oppfordrer alle: Skriv under brevet på denne siden, putt det i en konvolutt og send det til president Gustav Husak (adresse over). Vis herskerne i Praha at omverdenen reagerer på undertrykkelsen!

Příloha č. 9 Článek k předání protestu Velvyslanectví ČSSR (ke kapitole 6.3 Mise za Železnou oponou - Misjon bak Jernteppet)

Aftenutgåve. Fredag 18. august 1978. Nr. 377. 119. årgang. Kr. 2,50.

aksjon for fengslede tsjekkere:

Frihetskrav «rød klut» i ambassaden

Det kom til et voldsomt oppstyr da to representanter fra Misjon bak Jernteppet imorges ville forsøke å overlevere en appell til den tsjekkosllovakiske ambassade i Oslo, med en henstilling til president Gustav Husak om å frigi politiske fanger i landet. Etterat man først forgyves hadde banket på ambassadens hoveddør som ingen lukket opp, gikk de to brevbringerne visum-inngangen hvor de ble mottatt ved skranken.

Straks det var klart hvilket ærend de kom i, ble dørene lukket bak dem, og visumekspeditrisen protesterte sterkt mot besøket og fremholdt at man befant seg på utenlandsk territorium. To fotografer og en journalist som fulgte med inn på ambassadens område ble avirevet navn og oppgave over hvem som var oppdragsgivere.

Visum-ekspeditrisen fremførte sterke protester fordi brevet ikke var sendt i posten, og sa at man ville ta henvendelsen opp med Utenriksdepartementet. — Dette er ikke et vanlig postkontor, sa vedkommende som så forsvant inn i ambassadebygningen.

Den daglige leder for Misjon bak Jernteppet, Else-Marie Skard, ba om å få snakke med ambassadøren, men dette ble avvist. Etter 10 minutter kom vi-

Fortsatt siste side

(2)

Funksjonæren i visum-skranken i den tsjekkosllovakiske ambassade nektet imorges å motta henvendelsen til president Gustav Husak fra Misjon bak Jernteppet — og protesterte heftig fordi man hadde begitt seg inn på ambassadens område.

(Foto: Rolf Chr. Ulrichsen).